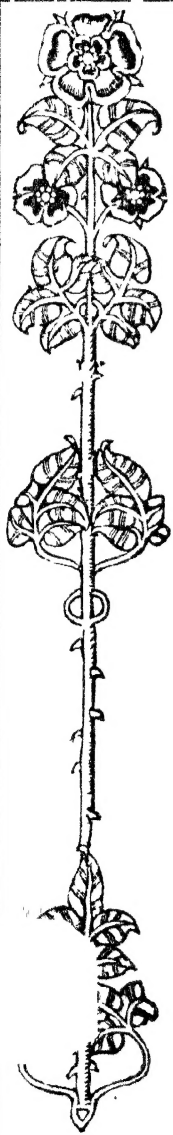

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204685

UNIVERSAL
LIBRARY

❀❀❀❀❀❀❀❀❀

Buddhisagara Vijayam :: ::

(Triumph of Buddhisagara)

AN ORIGINAL DRAMA
IN FIVE ACTS :: ::

CSHAWA UNIVERSITY
COLLEGE LIBRARY.

BY

P. V. SUBBA RAO,

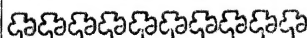
Author of

Sucarnamukhi, Gangaboyi,

Thiribhuvanamu,

Chitra Bharatam and

Duryodhana Parabhavam.

FIRST EDITION.

PRINTED AT THE
VANI PRESS, BEZWADA.

1923

All Rights Reserved]

PRICE : AS. 12.

శ్రీ
బుద్ధిసాగర విజయము.

(విదంకమాల నాటకము)

ఇయ్యది

సుబ్బముఖి, గంగాబాయి, త్రిభువనము, చిత్రభారతము, దుర్యోధనపరాభవముల

గ్రంథకర్తయగు

పల్లెవేంకటసుబ్బారావుచే

రచింపబడి

బెజవాడ వాణీ ముద్రాక్షరశాలయందు

జి. కే. పంత్ చే ముద్రింపబడి

“వి. వి. రమణయ్య అందు సర్, గుంటూరు” చే

బ్రకటింపబడియె.

మొదటికూర్పు: 1000 ప్రతులు.

విజ్ఞప్తి.

మత్స్యత్రవచసగ్రంథములతో పాటు నా ప్రతిమ ప్రయత్నింబగు
“మత్స్యగ్రంథవచసగ్రంథము” నాటకమును దమకు సాదరిభావమున గ్రహిం
పింపవలసి నీ నూత్నకృతినీ బ్రచురింప సాహసింపితి.

ఇందలి గుణలేఖమును వైకృతి, లోపములను తీసింపం బ్రార్థి
తులు. నా నాటకమునకు విపులమగు భూమికను వ్రాసియిచ్చిన
‘రోషనారా’ గ్రంథకర్త లగు మహారాజశ్రీ కొప్పరపు సుబ్బారావు
పంతులు గారికిఁ గృతజ్ఞతాపూర్వక వందనము లొనరించుచున్నాఁడ.

దైవకృపావిశేషముచేతను, బెద్దల యాశీర్వచసప్రభావముచేతను
మత్స్యగ్రంథముల పగిలి పడియు జనానురంజకం బగుఁ గాతః !

ఇందలి ముద్రణాదిస్థలిత్యములు రెండవ కూర్పున సవరించు
కొందును.

గుంటూరు, }
16-7-1923.

ఇట్లు, విశ్వయంతు
వల్ల వేంకటసుబ్బారావు.

అవతారిక .

నటరంగము యిది సామాన్యమునకు బాతకాలవంటిది. ప్రత్యక్షముగ నందు ప్రదర్శింపఁ బడు భావాభివ్యక్తులు ప్రేక్షకుల హృదయఫలకముల ముద్రితములై యావజ్జీవము నుత్పన్నములుగావు. హరిశ్చంద్రుని కష్టములను బాల్తెంబునఁ జదివియు మనకు విచారము కలుగక పోవచ్చును; కథకులవలన వినియు మనకుఁ గరుణయు గలుగక పోవచ్చును; కాని ప్రత్యక్ష ప్రదర్శనమునం దొక్కసారియైనఁ జూచినచో నెట్టికర్మకమానసమైనను ద్రవింపకమానదు. కావున నే నాటకములు కావ్యశ్రేష్ఠములని పండితవర్యులు నిర్వచించిరి.

మానవునికి రెండే యనుభవములు: కష్టము, సుఖము. కాన మానవహృదయ ప్రకటనైకలక్ష్యములైన నాటకములుగూడ కష్టాంతములనియు, సుఖాంతములనియు రెండు ముఖ్యభాగములుగా విభజింపఁబడియె. కాని, యేమానవుడును కష్టైక జీవికాదు, సుఖైక జీవియునుగూడదు. మానవుని బ్రదుకు కష్టసుఖసమ్మిళితము. అట్లయ్యుండఁ గష్టాంతనాటకములు మాత్రము మన లాక్షణికులచే నిషేధింపఁబడియె. ఇది ప్రకృతివిరుద్ధమగునా కాదా యను క్లిష్టవితర్కమునకు-మాయెడల దయ చేఁగాఁబోలు-బుద్ధిసాగరవిజయ నాటకము వోటియకున్నది.

ఏమన నిదిసుఖాంతమైన రూపకము. దీని నొకించుక విమర్శించుదము.

నాటకమునకు కథ ప్రాణము. కథారహితమై, కేవల ప్రకృతివర్ణనాపటిష్ఠములైనవి యేవియైనఁ గావచ్చుఁగాని నాటకములు మాత్రముకావు. ప్రతికథకును బీజమైన హేతువేదో యొకటియుండును. ఆ హేతువున కేదోయొక ఫలితముండును. ఆ హేతుఫలితములను దుసోరంజకముగా సంఘటించుటయే కథావిధాన (plot) మగును.

మనలాక్షణికు లీకథావిధానము నైదుభాగములుగా కాసించిరి, “ముఖంప్రతిముఖం గర్భోవిమర్శకృత తైవచ-నిష్ఠానిర్వహణంచేతి నాటకేపంచసంధాయః” అని దశరూపకము. ఈపంచసంధులచే బంధితమైన కథ నాటయితవ్యమని వారు ప్రవచించిరి.

బుద్ధిసాగరవిజయమునం దీవిధానము సమంజసముగా సంఘటించఁబడుటచేతనే, తత్కథ నిరుపమానలాలిత్యము నొందినదని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవగు. వివరించుదము.

బుద్ధిసాగరుని నుదర్శన చిత్రరేఖా వివాహోద్యమమే కథయందలి ప్రధానాంశము. ఇది నాటకశరీరమున ముఖసంధి. ఆతనియెడ నీర్వచిత దమనుఁ జేతిదుద్యమమునకు విఘాతమును సంకల్పించుకొని రాజున కౌతసియెడ నగౌరవభావమును గల్గించుటయే కథయందలి ప్రత్యుద్యమము. ఇది నాటకశరీరమునఁ బ్రతిముఖ సంధియయ్యెను.

దమనుఁడు నుదర్శకుని చెవిని విసముతో నించెను. నుదర్శకుఁడు బుద్ధిసాగరుని యెడలఁ దానుసేయయ్యెను. ఇది పితుగువంటివార్త! దీనికితోడు మఱొకటి. ఏకన్నియను దాను తనయొడయనికి బెండిలిసేయు పొంటె తోడ్కొని వచ్చెనో, యామెయొడయని నిరాకరించుటేగాక తన (బుద్ధిసాగరుని) పుత్రునే మోపించెను! దమనుని ద్వేషగీతిమున కిది తాళమువలె బరిణమించె! కథ యిచట నడ్డముగాఁ దిరిగినది! ఇది నాటకశరీరమున గర్భసంధి.

దమన పితాచావిప్లవఁడైన రాజు బుద్ధిసాగరుని కారాగారమున నిర్బంధించెను. తమకుఁగూడ నేమికిడు రానున్నదోయని మదనచిత్రరేఖ లటవికిఁబలాయుతులైరి. దమనుఁడు వారినిఁగూడ బట్టుకొనివచ్చెదనని తాననమునకేగెను. ఆతని కచట చిత్రరేఖకు మారు శశిరేఖ గన్నించెను. ఆమెయే చిత్రరేఖయై యుండునని భ్రమించి దమనుఁడామెను బట్టికొని బెట్టించుకొని రాజుకడకుఁజేచ్చెను. అత్యుత్కృతచే నక్కనపడుచున్న రాజునకు బల్యంకమున బాలాదర్శనమునకు మారు బాలదర్శనమయ్యెను! ఏలయన శశిరేఖయీలోపున బురుషనేవధానియయ్యెను! రాజునకు పెట్టియెత్తినట్లయ్యెను! పెంటసే దమనునికి కారాగార నివాసము నాతిఁడు విధించెను. కథావిశేషమువల్ల యున్మీలితములై నన్నిహితఫలితములై విమృష్టములైన ఘట్టమిదియ. ఇది నాటక శరీరమున విచర్యసంధి.

తానుత్రవ్యశాస్త్రగోత దమనుఁడే పడెను. చిత్రరేఖకు మదనుఁడే మనోహరుఁడయ్యెను. తనతల్లిపై దానెఱింగికొని నుదర్శకుఁడే తనంతదాను బుద్ధిసాగరుని కారాగార విముక్తునొనరించెను. ఇదియిట్లుండ శశిరేఖ—కష్టాంతముగా బరిణమించుచున్న కథను నుఖాంతముగా మార్చిన శశిరేఖ—నుదర్శకుని వరించెను. కథయందలి ఫలితములివి. ఇది నిర్వచనాసంధి.

పాత్ర పోషణము.

పాత్రలెల్ల సమంజసముగా బోషింపఁబడినవి. అందుకు మిగుల సమంజసముగా బోషింపఁబడిన బుద్ధిసాగరదమన పాత్రలను బరికిలించుదము.

బుద్ధిసాగరుడు సార్థక నాముడు - మహాద్యముడు. ఇతని ప్రజ్ఞయాగంధర్వము. సుదర్శనరాజకీయ నౌకను సురక్షితముగా నడిపిన కర్ణధారుడు. రాజభక్తికి గన్నకొమరునిగూడ బలిసేయసంసిద్ధుడైన యుదాత్తనీతిజ్ఞుడు. తనకప్తములకల్ల మూలకంబమైన సుదర్శనని తనలోదానైన నిందితుకొనని సౌజన్యరాశి. ఇది మిగుల సమర్థతతో బోషింపబడిన పాత్ర.

దమసుడు 'మాచకోమాచకృత్రుః' అనుసాహ్యక్తికి లక్ష్యమైనవాడు. గాఢాంధబంధురమై కడుభయంకరమై మిగుల నగాధమైన సముద్రగర్భము వంటి దీతని మానసము అదియిన్నాత్ర విషపూరితము; మిగులగంభీరము. కథకల్ల గప్తంతముగా మార్పల యమోఘశక్తి యీతనియిన్నాత్రయందు గర్భితమైయుండెను. ఆశక్తికిగఢ దాదాపుగా నెఱియ్యెను. చదువరుల కితనియెడల నిందాక శలిగెడి యప్రియత శత్రురేఖా కృత పరాభవమిది సానుభూతిగాఁ బరిణమింపక మానదు. దుండగిడైన వీనియెడలగూడ మనకు సానుభూతికలుగునట్లుగా విరచించుట కడుసాజముగా నుండుటేగాక కవికిగల మానవ హృదయ వికార పరిచయమును, పాత్రపోషణ నైపుణ్యమును వెల్లడియగుచున్నవి.

తైలిద్రాక్షాకదళీ పాకములుగా వ్యక్తమగుచున్నది. కవితాధార యనర్థమై యందం దుడకపాత్ర వేగముతో బ్రవహించుచున్నది.

కవి గారిట్టి దృశ్యములను తెక్కింటి విరచించి గూఢప్రభాస నేవయైనయగుగాక యని మామనోరథము.

గుంటూరు }
16—7—28 }

కొప్పరపు సుబ్బారావు.

ఇందలి పాత్రములు.

పురుషులు.

సుదర్శనుడు

బుద్ధిసాగరుడు

దమనుడు

మదనుడు

సయ్యదహమ్మదుఖానుడు

రామశర్మ

వీరవర్మ

దూత

కారాగృహాధికారి

సూత్రధారుడు

మారీషుడు

సేవకులు

రాజు

ప్రధానమంత్రి

ద్వితీయమంత్రి

బుద్ధిసాగరుని కుమారుడు

నవాబు

పురోహితుడు

రామశర్మ విహితుడు

స్త్రీలు.

శశిశేఖ }
చిత్రశేఖ }

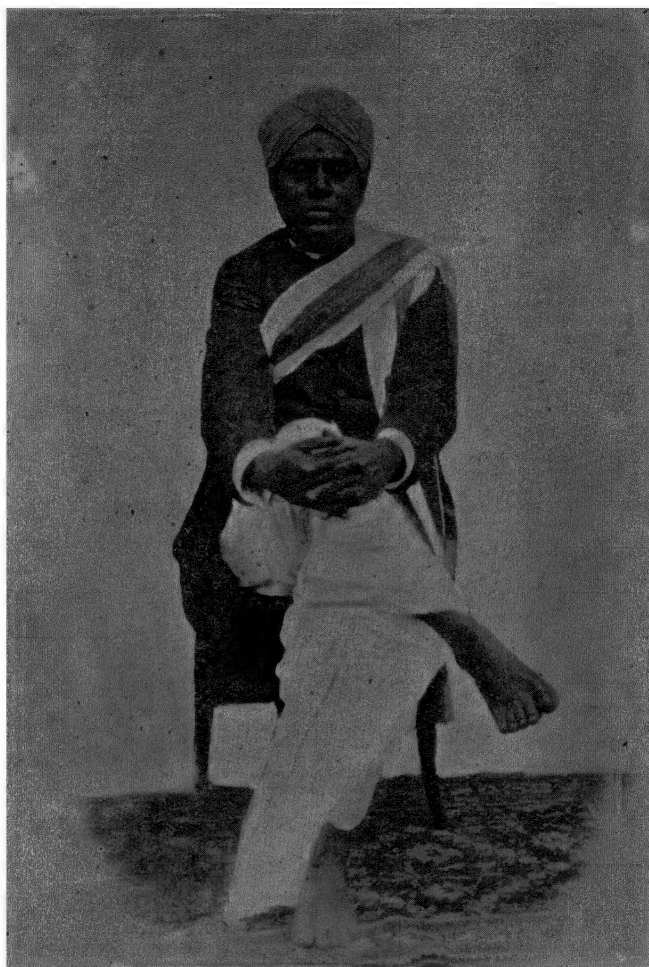
భాగ్యశ్రీ

చలికత్తె

కళింగాధీశుని పుత్రికలు

బుద్ధిసాగరుని భార్య

Expired on 9th May, 1919.

కృతి సమర్పణము

ఉ॥ వ్రాసిన గద్యకావ్యములు 1 వాసిగనంగఁ బ్రచారసాధనలో చేసితి ; నాటకంబుల రచింపఁగఁ జూడ్చులమిచ్చిపో, పితా ! వ్రాసి వినంగఁ జేయఁగల 1 భాగ్యము నోచుకొనంగనైతి న న్నాసి దివంబు కేగుకతనక ; గృతినైన గ్రహింప వేడెదక !

గ్రంథకర్త.

శ్రీ శ్రీనివాసవిజయతే.

బుద్ధిసాగరవిజయము.

నాంది

శా॥ శ్రీమంతుండయినంతమాత్రమున గ • ర్వభూతచేతన్కుడై
స్వామిం నైతిములెక్కనేయక వృథా • వ్యాసంగముల్నేయుచు
దా ముందంజనువేయ దైవలిఖితా • ర్థంబెట్లా యల్లాట, భే
దామోదంబులఁగూర్చు కృష్ణుఁడు ప్రప • న్నానీకమున్ బ్రోచుతన్॥

చ॥ సమయవిహారి, గోపకులచంద్రముభస్మాదయాపహారి, సాం
గమదను, డద్రిధారి రసికప్రవరుం, దురుబుద్ధిసాగరో
ర్మిమహితు, డాదిపూరుషు, డమేయుఁడునైన నుదర్శకుండు, ని
త్యము మిఁచుఁబ్రోచుగాపుర చిరాయురుపేరవిభూతిదాయుడై॥

(నాంద్యంతమున నూత్రధారుఁడు పుష్పాంజలినిసభాస్థారులపైఁ జల్లి)
నూత్ర—బావా! రావేమి?

మారిషుఁడు—(లోననుండి) నీవు వనిఁజేయుచుండుము. నేనిక్కడనుం
డియే “ఊ” అనుచుండును. పాఠము మొదలుపెట్టుము.

నూత్ర—బావా! నీకై సభవారు నిరీక్షించుచున్నారు.

మారి—నీకువకాల్తనామాయచ్చిపంపినాను. మనవిచేసికొనవయ్యా.
వెనుకముందులు సర్దిచెప్పకొనుటకును సర్దుకొనుటకును సామర్థ్య
ములేనివాడ వెట్లు నూత్రధారుఁడనని తగుదునని బోయితిని?

నూత్ర—ఓయీ! గడుసరి! నీతో ; నాకేమి! గుండ్రాయిలేకున్నఁ
గూతుపెండ్లియాగునా? అహ! ఏమి నాభాగ్యము సర్వకళాసమ
న్వితులగు సత్సభాస్థారులచే శోభాయమాసమై వెలుగుచున్న
సభం గాంచగల్గితి. లోపాలాపంబుల నైరించి రూపకము నాడర
భావంబునఁ దిలకించి సామాజకులమగు ఘమ్మును బ్రమోదితాత్మ
లంజేయ సభవారి కంజలిఘటించి మ్రొక్కువాడ.

మారి—(ప్రవేశించి) బావగారు దిక్కులుచూచుచున్నారు. పైముక్కలడుగునంబడి నట్లున్నవి. వివరింపఁదగినది గ్రంథకర్తవిషయము.

సూత్ర—బావా! నిన్నిందులకేగదా నే నపేక్షించుట. సమయమునకు లేనిది ఎందుకో యనినట్లుగాక ప్రత్యక్షమైతివి వినుము.

సీ॥ ఆదిభిక్షునుబెట్టి ధ యభ్యుదయముఁగోరు

హనుమన్మనీషిని ధ నాత్మనెంచి

దివికేగిననుగూడఁ ధ దిలకించుచుండనాఁ

బెనుకూర్కిఁ బెంచిన ధ జనకుఁ దలంచి

తనబాధ్యతలెఱింగి ధ తగురీతిగనుఁ గాచు

మాతృపదద్వయి ధ మది నుతించి

తవ్వల దిగనాడి ధ యొవ్వున్న గ్రహించు

మతిమంతులకు భక్తి ధ నతు లొనర్చి

తే॥ గీ॥ కార్యసిద్ధికి శ్రీమనః ధ కాంతుఁ గొలిచి

ఆంధ్రభాషామతల్లి నే ధ వాభిరతిని

వ్రాసె వల్లె వేంకటసుబ్బ ధ రావు “బుద్ధి

సాగర విజయ” మనెడి దృ ధ శ్యంపుఁగృతిని॥

ఈగ్రంథరచనకుఁ గారణకారకులఁగూర్చి యిట్లనుచునియె.

తే॥ గీ॥ వచనరచనలఁ దిలకించి ధ వరమసఖులు

పద్యరచనకుఁ గడఁగఁ బ్రా ధ ద్భల మొసంగ

వ్రాసె దుర్యోధనపరాభ ధ వసునూనాట

కంబు హితులకుఁగల కొతు ధ కంబు దీర్చు.

పైనాటకంబున కాంధ్రప్రపంచ మొసంగిన యాదరణమే యీ

ద్వితీయకృతికి నూతయయ్యె.

మారి—బావా! యాపకావలోక నద్భావతత్పరులై వేదియున్న

సభికులు కాలహరణంబున కోర్వఁజాలరు. ఏగుదము రమ్ము.

సూత్ర—మంచిది.

(ఇరువురును వెడలుదురు)

ప్ర స్తా వ న.

శ్రీ శ్రీనివాసవిజయతే.

బుద్ధిసాగరవిజయము.

ప్రథమాంకము.

ప్రథమరంగము:—అడవి.

(బుద్ధిసాగరుడు నిదురించుచుండును.)

(తెరలో) ఔరా! ఈదీనురాలి మొఱ యాలకించి సంరక్షించువారు లేరా! కావరారా! ఓవృక్షరాజములారా! మిమ్మాశ్రయించి యుండు భూత, ప్రేత, పిశాచగణంబుల నన్నాహారముగఁ గొనఁ బంపుడు. ఈ మదోన్మత్తుని పశమగుటకన్న నట్లునరులంబాయుటే ప్రశస్తకార్యము. ఆహా! నే నెంతసాసాత్మురాలను. ఇంతగ విలపించు చున్నను నాయార్తనాద మాలకించి కావనేతెంచువారు కట్టవై రిగా. ఓ! అమరులారా! మర్త్యులారా! వంటయింటికుండేలవైతివి, ఎండేగెదవని, మదగర్వంబజ్ఞానంబునఁ ద్రోయుడు, ప్రపంచమును మఱచి నోటికివచ్చినటులఁ బ్రేలుచు, పరమదౌర్భాగ్యుఁ డొకఁడు నన్నపహరించి కొంఘోయి మానభంగ మొనర్పఁ గృతనిశ్చయందై యేతత్సన్నాహంబున నున్నాడు. ఏమహాపురుషులైనను నాపాలి దైవములై నాకు నండయై యాదుకొనుడు. మానవతిని రక్షించి పుణ్యముఁ గట్టుకొనుడు. రక్షింపుడు! రక్షింపుడు! ఆ రక్షనరక్షా దీక్షితులగు పురుషనర్తములారా! నావిన్నపమాలింపుడు. ద్రావదీ మానసరక్షకా! శ్రీకృష్ణపరమాత్మా! రక్షింపుము. రక్షింపుము.

బుద్ధి—(నిద్దురనుండి దిగున లేచి) (స్వగతము) హా! ఇమ్మహారణ్యంబున శ్రీరోదనము విననయ్యెడి. కలవరమా; యధార్థమా? (నల్లిక్కులఁ

గలయంజూచుచు వినుట నభినయించును.) (తెరలో) ఛీ! ఛీ!
ఇది ఎట్టిపాపిష్టిఘడియ! మానవతులఁ గారించు సధనాధముల దం
డించి మానరక్షణ మొనరించు మానసియుఁడే లేఁడయ్యెగా లోక
మున నట్టివారు వట్టిపోయిరి కాఁబోలును.

బుద్ధి—ఓదొడ్డతల్లీ! అంతటనాగుము. ఆగ్రహనలసంతప్త మానసవై నిజ
నుతులపై జాలి వీడకుము. మానధనుల సరళపరుషవాక్యఫలంబు
లనిర్వచనీయ శుభాశుభంబులే యగు. తల్లీ! ఆలస్యంబునకుక్షమిం
పుము. మించినదేదియునులేదు. నీమేన ప్రాణంబులకు నాప్రాణ
మడ్డము. (ఆ దిక్కున పోవును.)

(బుద్ధిసాగరుఁడు చిత్రశేఖతోఁ బ్రవేశించును.)

బుద్ధి—ముద్దుబిడ్డా! నీ తలిదండ్రు లెవరు? ఈవిషయంబున నీ దుర్మార్గు
లచే నెట్లు చిక్కితివి? నీకథనంతయు సాగముగ వినఁగోరెదను. నీ
కెట్టి భయమును లేదు. ధైర్యముచు వహించి నవిస్తరముగ విని
పింపుము.

చిత్ర—మానప్రాణంబులఁ గాపాడి యుద్ధరించిన మహానుభావా!
యంజలిఘటించి ప్రస్తుతించెద. నే ననంగ దేశాధీశుని క్షేమపుత్రుని
కొంతకాలముక్రిందట మా వీటి కొక నలంతుక పేదరాలుగఁ జేరి
పై రంధ్రగ నొలయో నమ్రతతో మెలంగుచుండెను. నల్లనివన్నియు
నీళ్లు, తెల్లనివన్నియుఁ బాలుఁగ నమ్మిన మా యక్క చెల్లెండ్ర
మాపెను గృతజ్ఞురాలుగ నమ్మి యాపెవెంట మామూలురీతిగనే
యద్వానవనమునకు ఏహారార్థము బయలు వెడలితిమి. మమ్ము నా
నీచురాగు మాటలనందడిని దారిఁ దప్పించి యొక నిర్జనప్రదేశముం
జేర్చి వై నద్రియో చల్లెను. వెంటనే మూర్ఛిల్లితిని. పదపడి తమచే
గృతాంత నిలయమున కతిథులుగఁ బంపఁబడిన దుర్మార్గుల కధీన
నగుటఁ దక్క నొం దే నెఱుంగను.

బుద్ధి—అమ్మా! ఆ దాసి మీయండఁజేసి నాడే దుశ్చింతతోఁ జేరెనన
నోవు. ఈనిచురాండ్ర మనంబుల నెఱుంగజాలక వారివేష భాషలకు

జాలిఁగొని చేరఁదీయుటయే మనలోపము. పిల్లివలఁ జేరి బెట్టులు
లగుదురు. కపటమైత్రింజాపురము దుడకెట్టి యాగడంబులకైన నుడి
గట్టుటకు సాహసించురు. (స్వగతము) రాచకార్యంబుల నిర్వర్తించి
యుజ్జయిసి పురంబునుండి బయలుదేరిన నాటి శుభశకునంబుల
ఫల మా దారితప్పి యరణ్యప్రవేశ మొనర్చుట యనివిధిఁదూరితిని.
గాని దైవానుగ్రహమ్మున నీవాఁటికి నాయూహిత మిదేర్చు నిశము
సమీపించునట్లున్నది. రతి మన్మథు లట్ల యాకస్యకాసమాగమం
బున మానుదర్శనుడు ప్రకాశించుటొప్పు. నేటికి ధన్యుండనైతిని.
ఐతినా? ఈ శృంగారవతి మనోనిశ్చయం బెఱుంగకయే యిట్లను
కొనుటెట్లు? పొరపడితిని; పొరపడితిని. ఇట్లని చూచెదఁగాక.

(బహిరంగముగ)

శీ॥ ౧॥ వకల లెస్సఁగఁ బొగలెడి + వారొ నిన్నుఁ

గన్న వారలు దూరము + గాఁగ నీవు

గర్భదుఃఖంబునకు మేర + గలదె తెలువ

కడుపులోపలఁ జెయివెట్టి కలఁచి నటులె॥

కాన వైశంబ నిన్ను నీవారి జేర్చుటయే న్యాయమని నా
నమ్మకము.

చిత్ర— (స్వగతము) పాప మీ ప్రాజ్ఞశేఖరులకు నీ దీచురాలి
దుస్థితి విదితముగాక లోకముతో పాటుగ నెంచుచున్నాఁడు.
హతవిధి! నా నోటిమీఁదుగ స్వీయచరిత్రము చెప్పించు
చున్నావు గదా!

(బహిరంగముగ)

ఉ॥ తల్లియుఁ దండ్రీయుఁ గతియుఁ + చామె దయానిధి యేరులేరు, నా
చెల్లెలి కెట్టి ము ప్పొదవఁ + చేసెను, తాదృశు లేరు గాచిరో
తల్లడముండునే సవతి + తల్లికిఁ దమ్మున శాతృలందు నే
నొల్లఁ బురంబుఁ జేరఁ గతి + నోక్తుల గాసిలఁజేతు రీయమా॥

తల్లిలేని పుట్టినిల్లు నిరర్థకమండ్రు. తల్లి మృతినొందినపిదపఁ
తండ్రీ వీనతండ్రీతో నమాను డండ్రు. ఈ రెండు సౌఖ్యంబుల

ననుభవించుటయే గాక సవతితల్లిని మరగిన కన్నతండ్రి యపాంగ
వీక్షణంబులచే సంతృప్తి మొందవలసినవార మైతిమి. అపాటి
యోగ్యతకుఁగూడ నపాత్రులమై పితనుగూడఁ బొట్ట నిడుకొంటిమి.
భర్త యజ్ఞానపు టాజ్ఞయ నెడి శృంఖలఁ గట్టువడి యొక్కొకప్పు
డించుకంత ప్రేమంజూప వలసఁగా యని కుందు నాపెకు స్వేచ్ఛ
గలిగె. అప్పు డాపె చక్రాహతికిం దగినవారు, మాకన్న
నొండ్వారు లర్హులా? పాపపుణ్యంబు లా పరమాత్ముఁడే యెఱుఁగు.
త్రికరణ శుద్ధిగ నా నమ్మిక యేమన, మా కొనఁగూడిన యీ
దుస్థితికి నామె ప్రోద్బలమే మూలకారణమని.

బుద్ధి—అమాయకురాలా! ప్రపంచ చిత్రవిచిత్ర చరిత్రంబులు నీ కనో
చరంబులు. వెట్టికుమారీ! వినుము.

తే॥ గీ॥ గర్భశుక్తిముక్తాఫల ధామి యగుచు
నిజసుఖం బోడి కనుఁ బది ధరింప మోసి
కంటి కగు తెప్పపోలికఁ గాచి పెంచు
తల్లి ప్రేమకు సాటి దీ ధరణి గలదె॥

తే॥ గీ॥ తల్లి భూమి, హాలికుఁ డనఁ దండ్రి చెల్లు
తాలొ, బోలునొ, సమబుద్ధి ధరణి యొసఁగు
తండ్రి విడఁదీయుఁ దాలును ధండులములు
కన్నవారల ప్రేమ లీ ధరణి నుండు॥

తే॥ గీ॥ అనరె రెండవ భార్య నా ధరణి పండు
అముదంబునఁ దేలుచు నవని మఱచు
మొదటి యిల్లాలి బిడ్డల మోముఁ జూచి
కనికరంబునఁ జరియించు ధనులె యరుదు॥

తే॥ గీ॥ కంచయే చేనుమేయఁగఁ గావ నగునె
తండ్రి కన్నులె యవరోధి తంబు లగుదు
సవతితల్లిని ననుట దోష మమ్ము గలదె॥
మహిని గందకు లేక చే మకును దురద॥

చిత్ర—పితృసమానా! నా స్వల్పానుభవంబున కనుగుణంబుగఁ దమ రాడిన వాక్యరత్నంబు లత్యంత సీతీదాయకంబులు.

బుద్ధి—నుతా! నీ కే కొఱంతయుఁ గలిగింకక నాయుంటం జేర్చి శీఘ్రకాలంబున నొక నుందర కాయండగు రాజేంద్రున కొసంగి పరిణయ మొనర్చెద.

చిత్ర—తండ్రీ! నాయెడ తమ రవ్యాజ కరణోపేతులై రాజ్యగ మెనర్ప సంసిద్ధులైనట్లు భావము నూచించినందులకు వందనసహస్రంబు లొనర్చెద. రాచవారలయింటి మర్యాదంబట్టి మన్మథో కాంతుని వరించుకొను హక్కు నేను వహించియున్నానని విన్నవించు కొనుచున్నందులకు మన్నింపుడు.

ఉ! బింక మిదెంత యుండు బెడ + విఁ విఱువక వల దార్యభూపవా మాంకముఁ జేమ భాగ్య మల + యబ్జభవుండు లిఖింపకున్న నే శంకయు దోపఁగూడ దనఁ + జాలుదు నేమొ, వదించు మున్నె, డే మంకరమిద్ది! ఏల మొగ + మాటపు లర్పిలి టొంకు మాటలుక!

కానఁ బరభృతత్వంబున కోడి స్వయం వ్యక్తిస్వతంత్ర్యంబులఁ గోల్పోవ నిచ్చుగింపను. ఈ నా పల్కులు తమ కించుక మనో వైకల్యంబుఁ గూర్చునను భయము గలిగెడి.

బుద్ధి—బాలా! మాతేనికై కన్యాన్యేషణంబు నొనర్చుచున్నవాడ నగుట, వెతుకఁజూయినఁ దీగె కాలికఁ దగిలినట్లు దైవనియతిచే గన్యకామణి వబ్బుటచేతను, నురూప నుగుణ సంపత్తిచే నలరారు బాలికామణి వౌటను, నా యాంతరంగి కాభిప్రాయంబును బ్రకటించితి. సృష్టికే బ్రతిసృష్టి మెనర్ప సామర్థ్యముఁ గల వాడనా? ఘటనాఘటన సమర్థుండనా? నీ పురోవృద్ధిఁ దెలిపితి. అందులకై నిర్బంధించి కాంపొపుట లేను. ఇంకొకతూరి యభయ మొసంగుచున్నాడను; నమ్ముము. (స్వగతము) మానవతులకు మానరక్షణమే ముఖ్యముకదా. కులమునుబట్టి బుద్ధు లుద్ధతులం

జెలంగు. కులపుఁ గట్టడులను, నాత్మస్వాతంత్ర్యంబును రాణిపదంబు
నకన్న మిన్నగ నెంచె. ఓరా! ఈ సుగుణవతి బుద్ధిబాహుళ్యము!
(బహిరంగము) అమ్మాయీ! పోవుదము రమ్ము.

(ఇరువురు వెడలుదురు.)

ప్రథమాంకము.

ద్వితీయరంగము. (రాజభవనము)

(మదనమనదర్శనులు ప్రవేశింతురు)

మదనమన—మంత్రికుమారా! ఎల్లరకును గుశలమా ?

మద—రాజేంద్రా! చిత్తము. తండ్రిగారు రాచకార్యంబుల నిర్వర్తిం
చుకొని గృహాన్యుఖులైనట్లు వార్తలెవ్వని నేతేరెనా?

మద—ఉజ్జయిని పురంబునుండి పయనమైరఁట. వారు లేని కొఱత
ప్రతిక్షణంబును నన్నలజడిపెట్టుచున్నది.

మద—కలఁడుగదా, ద్వితీయామాత్యశేఖరుండగు దమనాఖ్యుడు.
తమ రట్లువచింపనేల?

మద—వారిరువురిలోఁగల తారతమ్యంబులే నాయొక్కయు గలిచిన
మానాయనగారి యొక్కయు మనఃభేదంబుల కాస్పదంబులు. వారిరు
వురిలో నైకమత్యములేదు. దమనునకుఁ బట్టుదలయే ప్రధానము.
బుద్ధిసాగరునకుఁ బ్రతివిషయముననుఁ బ్రతిఘటించి నిలుచుటయే
ప్రధానము. వారు లేని తరుణమున వారొనర్చిన విషయములఁ
దలక్రిందొనర్చుటయం దమోఘబుద్ధిసంపన్నుడు. అట్టి దీమధ్య
కాలంబులో సంభవించకుండ బాగరూకతతో మెలంగు భారము
నాభుజములపై నున్నది. వారలైనచో దమనుని వ్యర్థప్రలాపంబులకు
సకారణంబుగ భదులొనంగుచు యథావిధి ప్రక్రమ పరిపాలనంబు
నకుఁ దారిమోపుచుందురు. వీరిలో వీరికే భేదభావములే లేకయున్న
రాజ్యపాలన మెంత స్మకరముగ నుండును. వీరలం బట్టియేగదా!

ప్రజలలోఁ గడులేర్పడియె అన్యోన్యతఁ పీరలలోఁ బాడమిని. భర్త
మంగళంబు లీడేరు.

మద—నృపాలచంద్రమా! తరతరములనుండియు స్థానబలమాలవలనఁ
బదవులతోపాటు భావములును స్థిరపడిపోయినవి.

(తెరలో సేవకుఁడు)

సేవకుఁడు—మహారాజునకు జయమగుఁగాక! రెండవ మంత్రిగారు
వాకిట వేదియుండి దగ్గన మువ్వేయించుచున్నారు.

మద—ఓరీ! వారిని సత్వరముగ లోనికిఁ గొనిరమ్ము.

మద—రాజనత్తమా! సెలవైనంగదరా? పోయివచ్చెద.

మద—బాల్యమిత్రమా! మంచిది పోయిరమ్ము. జరిగిన ప్రసంగము
లతిరహస్యములు సుమీ!

మద—రాశేంద్రా! తమ బోటివారి సాంగత్యమున నిట్టివి పరిదితంబులు.
(మదనుఁడు వెడలును)

(దమనుఁడు ప్రవేశించును)

దమ—నృపాలమాళి దీర్ఘాలోచన నిమగ్నులైనట్లున్నారు.

మద—అమాత్యశేఖరా! అట్టిదెద్దియునులేదు. ఆశువ్వాసనంబుననుప
విష్టుండవుగమ్ము బుద్ధిసాగరుని వృత్తాంత మేదైనఁ జారులుతెచ్చిరా?

దమ—రాజా చారులురుదెంచు వేళమీటలేదు. వచ్చిన రావచ్చును.
ఈమాటులే పృథక్ వాగ్దత్తముఁ జెల్లించుకొని వచ్చెదనని యమాత్యు
డేగినట్లున్నది.

మద—మంత్రివరా! వాగ్దత్తమేమి? చెల్లించుకొని వచ్చుటట్టిది?

దమ—ఓహో! రాజనత్తమునకుఁ గార్యభారంబునఁ బ్రభావాంతంబగు
క్రథానివాగ్దానమే ముటవునకుం దగిలెఁగా? అట్టిది ధర్మమా?
తమయఁ మరచిన విషయమును నేనేల రతచుట? అదిదాగునది
కాదు. చంద్రుని విదియనాడు. కాకున్నఁ దదియగవళించుమా?

రాచకార్యానంతరము బుద్ధిసాగరుడు రాజకన్యాన్వేషణ భారం
బున నిమగ్నుడై క్రుమ్మరుచుండి కాఁబోలు రాకున్నవాఁడు.

ఉ॥ రూపసిగూడదంచనఁ గు ధూపియు వల్లన జాణలుగ నువి
ద్యాపరి పూర్ణులేల యన ధాతయె తానయి బుద్ధిసాగరుం
డిపుడమి సఖితిలక ధేర్వుడఁజేయున గాధిసూనుడై
భూప విసంగఁ గల్గితిమె భూవలయంబున నిట్టి చిత్రముల్!

నుద—ఓహో! మాయమాత్య శేఖరులకుఁ గల విముఖత్వము వలన
రాచకార్యములతోఁ బాటు వివాహప్రశంసకూడ విమర్శనా
పాత్రమైనట్లున్నది.

దమ—రాజా! మీరట్లుద్దేశించిన నావిషయమంతటనే విరమించు
కొందును. హెచ్చరింప నెంచియే యుండలేడు. తమ రవివాహితులై
యుండుటయు, సంబంధములన్నిటిఁ దూష్టింభావమున నీనడించు
టయు నన్నును నాతోపాలు మఱికొందఱుగూ యుష్మచ్ఛ్రేయోభిలా
షుల మనంబులు సందడింప నిట్లాడితి.

నుద—మృత్రివరా! ఇవిసరససల్లాపంబులు. అన్యథాయోచింపకుఁడు.
కల్యాణకాలము వచ్చినను గక్కు వచ్చినను నాగదండురుకదా. ఏల
యీ విచారము.

దమ—అధీశా! అట్టిధర్మవిశ్వాసమున మిన్నకుండ లేదుగదా?

నుద—కాక నేనుచ్చినదెద్ది?

దమ—బుద్ధిసాగరుని సందులకు నియోగింపలేదా?

నుద—లేదు. వారి స్వయంకృషి. వారితోపాలు తమరును చుఱుకుగ నే
యున్నారు. తమరు తెచ్చిన సంబంధములు రుచించుటలేదు,
వారితోవఱకును బేర్కొనలేదు.

దమ—ఏకోద్దేశంబు గలవాఁడనొటను, తావక పాణిగృహీతిని నిర్ణ
యించుకొనుభారముఁ దమకు ఎదలుటయే యుత్తమమని యభి
ప్రాయ పడినవాఁడనొటను నామందబుద్ధికిం దోచిన సంబంధములఁ
దోడ్తోడనే విన్నవించుకొను చున్నాను.

సుద—మీ వాక్యార్థంబుల రహస్యార్థంబులు గోచరంబగుచున్నవి.

దమ—కల్ల నిజంబులు కాలక్రమంబున విశదపడు. అయ్యదే దేవార్ప
నలకుఁ గాలము సమీపించునటుల ఘంటారవంబులు విననయ్యెడి.
సెలవైసంగిన నేగువాడ.

సుద—మంచిది సెలవు పుచ్చుకొనుడు.

దమ—[స్వగతము]

అమ్మయ్యా! ఇప్పటికిఁ గొంతమనశ్శాంతి చిక్కినట్లే. నాపల్కు
లవలన బుద్ధిసాగరునియెడ భావిభవనకేవగింపు జనింపఁ జేయుటలో
గృతార్థతఁ గాంచితి ననుకొనందగు. నేడే నాజన్మసార్థకతఁ గాంచె
నననొప్పు. రాజు వశ్యుడగుటయేకాక మంత్రిమతుడగు మదనుని
సందర్శనముకూడ లభ్యమయ్యె. ఈదినమే సుదినము. అతనిని బుజ్జ
గించి చేరదీసి నూరిపోసితిని. కుటంబములోఁ బొరుపుఁ బుట్టించి
తిని. ఈచిచ్చు బుద్ధిసాగరుని కుటంబమును దహింపకతప్పదు. మద
నునితో, నీడుమీఱినకొడుక్కనీవంటనుండ నిన్నుఁగాదని మున్ముందు
రాజున కర్థాంగి నన్వేషించుటకు మీ తృప్తి రాచకార్యంపు
మిషచే నెల్లెడల గ్రుమ్మరు చున్నాడంటిని. పిచ్చికుక్కవ్రాలె
నీతందు ఎప్పటికైన దండ్రితేజోపు కన్యకకైవేచియుండి యపహ
రింపఁ గృతనిశ్చయుండైయుండు. అంతవరకును ముక్కుమూసికొని
యుండి నాకోర్కెసిద్ధింపగనే తేనింజేరి బుద్ధిసాగరుని కుబుద్ధు
లిట్టివని నమ్మంజేసి నాకసిదీర్చుకొందుఁగాక.

[దమనుఁడు వెడలును.]

సుద—అహ! కలి చిత్రము. కాలమహిమము.

తే॥ గీ॥ అరయ దమనాఖ్యుఁ డిపుడిట † కరుగుటకును
గారణంబేది? బుద్ధి సా † గరుని యెడల
ఆత్మగలయట్టి కూర్మిఁబో † నాడఁజేయ
వెగటుమాటల వినరించు † విధముదక్క!

జౌరా! క్రోధమొలలేసి పనులం జేయించును! ఓర్వలేమి
హెచ్చుగఁ గూర్చును. అకారణ వైర మేర్పడంజేయును. వైరి
సంపదయెడ నసూయఁ గూర్చును. శత్రువు కడగండ్లం బడుటకై
యుపాయముల నెరుకించు. అట్టిది సేకూరఁ జేయ స్వీయసుఖంబుల
కైన నించుక భంగపాటున కిచ్చుగింపఁజేయు. కలుషము నతిశ
యింపఁజేసి వైరి కపకీర్తి గూర్ప గలవి, లేనివి గూడఁ గల్పింప
జొరవఁ గలిగించు. నీతిని, నీమమును, బ్యాతిని, మర్యాదను
నట్టేటిలోముంచి యెట్టి నీచవృత్తిచేనైనను వైరి పతనమునకై
పాటుపడ సాహస మొదలించు. దమనా! ఆలసియెడల నీకేల నిట్టి
కుబుద్ధి? మానవుని సత్యశౌచాది సద్ధర్మ సుగుణాబులే సహ
చరంబులై దిగ్విజయంబు చేకూర్చు. (వెడలిపోవును)
(తెరవాలును)

ప్రథమాంకము

తృతీయరంగము.

(రహస్య మందిరమున మదనుఁ దుచితాసనంబున నాసీనుండై
యుండును)

మద—

ఉ! లంగనపేరు మాత్రమున † నారడిగల్గె మనం బడెంతో త
స్వంగిని గాగతు ముందనడి † వాంఛ పితౄ నిరసింపఁ జేసి నా
సంగడి కాడు నౌ నృపతి † సఖ్య మదెలెని దోపఁ జేసెఁ గ
న్నంగవ కాంత గన్న న మ † నో ధృతులెట్టులఁ దెల్లవారునో!

మదర్చన క్షీతీందు) దర్శనానంతరము మందిరమునుండి వెలు
వడునెడ దమనుఁ డేల గన్పట్టె? నిర్మలంబగు నామనంబున
కింతం తనరాని యాయాసంబు లవరచె. సంపూర్ణాంధకారంబునం
బడక పూర్ణమగు వ్యక్తతలేక గోలనై పోయితి. ఆలోచనలకు
మరలేదు. యుచితానుచిత విచక్షణాజ్ఞానము నశించినది. ఇద

మిథమని నిర్ధారణ జేసికొనుటకు స్థిరచిత్తములేదు. గగన పుష్పంబుపై నానను గలిగించి చిత్తవైకల్పకత్వముఁ గూర్చిన దమనా! నిన్నేమనందు. ఏక పుత్రుండనని యనమాన కరుణా విశేషంబులఁ బెంచుచున్న తండ్రిగారి కిట్టి బుద్ధియేల అంకురించె? సుదర్శన భూధవునకుఁ గన్యను జేకూర్చుభార మీయనగా లేల వహించవలయు? ఇందుఁ దప్పిద మేమున్నది? లేకపోలేదు. అవివాహితుండ నగు నా మాట మఱచి యితరుల బాధ్యత వహించుట! ఇరువురు బాలికారత్నములకై నెమకు చున్నాడేమో? అప్పుడు నాకును నామిత్రుఁడగు సుదర్శనునకును స్వయంవరంబులవల్ల భేదాభిప్రాయంబులేల పొడమకుండు? మాతండ్రిగా రీవిషయంబున జోక్యము వహించుటలో దూరా లోచన యొనర్చినట్లు కన్పట్టదు. నేను వారి యాజ్ఞలఁ దిరస్కరించువాడఁ గానని నాయనగా రభిప్రాయపడి యుందురు. కాని మదోన్మత్తత యీ మదనునితండ్రి వాచాశృంఖలల విదళింప జేయునని భీతి పొడముచున్నది. బొమ్మ తెరచాటున నుండఁగ నే యీ మదనుని పోకడ లిట్లుప్పొగి పోవుచు వివిధగతులఁ జేరించుచున్నది. తెరదాటినంతట, నిప్పుద్రొక్కినఁ గోతి నొడును గాఁజాలును. మెదటి కంటిన యీవ్యామోహము కంకరపట్టు పట్టినది. ఏవనియందును బుద్ధిని జొరనిచ్చునట్లు లేదు. ఏకాంతముననున్న కొలందిగ నద్దముఁజూడను, దిద్దుకొనను, బుద్ధులన్నట్లు వికారంబు లెక్కువగుచున్నవి.

౧౩. లోకము వారలందరు వి • లోకనఁజేయఁగ నన్నుఁజూలును
 శ్లోకుఁడులేడటంచు ధర • లో నిక నందురె మారుబారికే
 దాకి పితేచ్చులఁ జెఱుపఁ • దారసిల్ గొన నానలీమణి
 మేకొనుమాతృమా! తనకు • మించినధర్మములేదు భూస్థలి.

ఇదియె నానిశ్చితాభిప్రాయము. ఇతరుల దయాదాక్షిణ్యంబులతో నాకణుమాత్రమేని సంబంధములేదు. నాస్వతంత్రభావము నరికట్టువారేరును లేదు. ప్రతిక్షణంబును జరుగుచున్న విశేషంబుల నతిజాగ్రత్తతో గమనించుచు ఫలమునందుకొన నిరీక్షించుచుందుఁగాక!

(వెడలిపోవును; తెర్రవాలును.)

బుద్ధిసాగరవిజయము.

ద్వితీయాంకము.

ప్రథమరంగము.

(బుద్ధిసాగరుని మందిరము)

భాగ్యశ్రీ—(ఇటునటుచూచుచు) నాథుఁడేల ననుఁజేరరాక యాల
సింఁచుచున్నాఁడు. దానియన్మతమాడెనా? చూచుటనభినయించి
నాథుండు పరపురుషునితో నంతఃపురమును జేరవచ్చుచున్నాఁ
డేటి విష్ణురము! కానిమ్ము; ప్రాణనాయకుఁ డభిలషించిన కార్య
మేనిట్లు సందేహించుటావ్వదు.

(బుద్ధిసాగరుఁడు సహచరునితోఁ బ్రవేశించును)

భాగ్యశ్రీ—నాథా! ఆజ్ఞసేయ నిదె ప్రణమిల్లుచున్నది.

బుద్ధి—దీర్ఘాయుష్మాన్భవ. [సహచరునుద్దేశించి] చిత్రరేఖా! ఉడుపులం
దీయుము. (భార్యనుద్దేశించి) కాంతా! ప్రయాణపు టాయాసం
బున నిశ్చాలికామణి బడిలియున్నది. తగుయువచారంబు లొనర్పం
బడునట్లు చూడుము. ఈ యంతఃపురమునందే యీ పెనుపచరించు
నట్లు దాసీల కాజ్ఞలొసఁగి యాహారాదులుగూడ నిందే జేర్పఁబడు
నట్లు ముదలనిచ్చి నీవిటకు శీఘ్రంబుగ రమ్ము.

బుద్ధి—ఓరీ! ఎవరురా అక్కడ?

సేవకు—చిత్తము. దేవరవారి పాద సేవకుఁ డిందున్నవాఁడు.

బుద్ధి—సేవకా మదనునిఁ దోడ్కొనిరమ్మ.

సేవకు—చిత్తము.

[మదనుఁడు ప్రవేశించును]

మద—నాయనగారి పాదపద్మములకు నమస్కారము.

బుద్ధి—చిరంజీవిగమ్మ, ఆయాసనంబున నాసీనుఁడవుగమ్మ, మోము కళావిహీనమైయున్నదే? శరీరమం దస్వస్థత యేమియులేదుగదా?

మద—తండ్రీ! నాయెడఁగల పరిపూర్ణానురాగమే మదనాస్వ స్థతయా యనిప్రశ్నింపఁజేసె. కలత నిదురయండిలేది వచ్చుటయు అయ్యది మనంబు నమితంబుగ నాయాస పఱచినదియు, దలపని తలంపగటయు మోమున కళమార్చి యుండనోవు.

బుద్ధి—అట్టిదేదీ పేర్కొనుము.

మద—తమరేతెంచినట్లు విని యేను తమరిని దర్శింపరాఁగా నేతత్కాలంబునఁ దమహస్తగతంబగు వస్తువునొకదానిని రహస్యభేదశంకచే నాకంటఁ బడకుండ గుప్తముగ దాచినట్లే గలగంటి. అభేదవృత్తిని మెలంగు మన కీయర్థవిహీనమగు స్వప్న మేమాయని కలలోనే నాలోనే వితర్కించుకొనుచు దల్లడిల్లితిని.

బుద్ధి—కుమారా! కలలోఁగూడ నిట్టిది పొడమదని దీనిభావము.

శాంతిపహింపుము. నిద్రాభంగమొనర్చక నీలులేదయ్యె. ఈక్షణం

బుననీచిందుండి పయనంబై ఉజ్జయినీపురంబేగ వలయు ఇటురమ్మ.

మద—సమీక్షించును [బుద్ధిసాగరుఁడు చెవిలో నేదియోజెప్పుచు]

బుద్ధి—ప్రియనుతా! గ్రహించితివా? సర్వరముగనేగుము.

[మదనుఁడు వెడలిపోవును]

బుద్ధి—

ఉ! నందనుడాడినట్టి వచ • నమ్ములె సాత్వము, గాఢమారితో

మందరమందుఁజేరి తను • మాటఁ గనుంగొనఁ బొందియుండి, మే
నందముఁ గప్పిపుచ్చి, పురు • పాగ్రణివేషము, బాల తాల్చినన్
ముందుగ మొండిచేతులఁ బ్ర • మోదమునన్ వలిబెట్టితే నుతా!

అమాయకుఁడగు సుతుండు తనబుద్ధిసూక్ష్మత బయలుపఱుప
నిట్లాడెనేగాని నిజసంకల్పంబునకు విఘ్నకారణంబని యెఱుంగఁ
డయ్యె. చతురుం డేయై యెడల నిజాభిప్రాయంబును దాచి కార్య
తత్పరుండైయుండు. ఉజ్జయినీపురంబునుండి సుతుఁడగుదెంచు
లోపల విషయంబులఁ జక్కఁబెట్టవలయు. ఇంతి రాకుండుట
కేది కారణము?

(భార్యప్రవేశించును)

భాగ్యశ్రీ—నాథా! ఆలస్యంబునకు క్షమింపుడు.

బుద్ధి—సఖీ! ఆ బాలకు వలయు సౌకర్యముల నేర్పఱచితివా?

భాగ్యశ్రీ—చిత్తము.

బుద్ధి—కాంతా! ఈయంతఃపురంబునకుఁ బోతుంటేగ నేనిఁ జొరకుండఁ
జూచుటయు, సర్వకాలసర్వావస్థలయందును నీ వానిలఁత నడఁబాయ
కుంటయు నీ వొసర్పవలసినవిధి. ఉపేక్షయనర్థమునకు మూలము
సుమీ! అత్యంతశీఘ్రకాలములోనికన్యకను మనతేనికొనఁగి వివాహ
మొనర్పవలసియున్నది. ఈరహస్యము మదిలో నుంచుకొమ్ము.
ప్రాణసఖీ! మోమువెల్లదనము నా నియమితకార్యభారంబును
సూచించుచున్నది “పుత్రుండగు మదనునియాపుటెట్లా? మొగమాట
ములేక పల్కదరమా?” యని సందేహించుచున్నట్లున్నది. తరుణ
వయస్కుండగు తనయుం డిట్టి విషమస్థితి యందు నింట నుండుట
యుపద్రవకరంబని యీనిమిషంబుననే ఉజ్జయినీపురంబున కనిపితిని.

భాగ్యశ్రీ—ప్రాణనాథా! సుగుణభనియగు మనపుత్రుండు వివేకవం
తుడై దా? అట్టి దారుణకార్యంబొనర్చునని సందేహమేల? ఎట్లెట్లు?

గ్రామాంతర మంపితిరా? వారముదినములనుండియుఁ బిడికెడు మెతుకులు దినుటలేను.

బుద్ధి—చెలీ! దమనుఁడు స్వయముగనో యితరుల మూలముగనో మదనుని కైవశపఱచుకొని దుర్బోధలంగఱిపి యంగజుఁబారికిం ద్రోసి నేనొక కన్యదేత్తు గమనించుచుండుమని యుసిగొల్పినట్లు నాకనుమానము. అతని వైఖరియు వచనధోరణియు బాగుగ బట్టిచ్చటచే మదను సంపుట విధాయక కృత్యమయ్యెను.

ఉ! వమ్మొనరించుఁగాదె పర • భామలు వానిని తల్లితోడులే నుమ్మచు నీతిఁ, చెల్వీ యగు • శూన్యము దేహికి; గామవశ్యతఁ గొమ్మరొ! యింద్రుఁడు శశియుఁ • గూడ విచారణ నల్పఁగల్గిరే క్రమ్మ మదాంధకారము వి • కారము హెచ్చును గ్రుడ్డివౌ కనుల్!

భాగ్యశ్రీ—నాథా! ప్రపంచానుభవంబున గడతేరిన తమకెద్దిదురూ వ్యాంబగు? ఈతమపదదాసి యాజ్ఞల శిరసావహించి మెలగెడిని. కాలాతీతమగుచున్నది ప్రయాణప్రయాసము వాయ జలకంబాడి భుజింపఁవేసుదాన.

బుద్ధి—ఏమంటివి? అబ్బాయి వారము దినములనుండియు మామూలు రీతి భుజించుట లేదనియా? ఆమాట వినినప్పటినుండియు హృదయము దహింప మొదలిడినది. ఛీ! ఈ పాడు ముత్రిపదంబునుఁ బట్టిగదా నుతునెడఁబాయవలసె. పదవియేలేకున్న భూజానికిని నాకు నేమి సంబంధము? ఊడిగమునఁగదా యీ ముప్పగలిగె. కుమారున కీయకాలపు పయనము దేహస్థితికేథంగముఁ గూర్చునో. రానుతున కాలింగూర్ప నెంచుటయు, నిజసూనునకై యాప్రయత్న మొనర్ప కుండుటయు నాలోపము. దైవమా! పుత్రుని యారోగ్యవంతునిగఁ సంరక్షించు భారము నీయిది. దుర్బోధనల ఫలంబు లంది నన్మార్గగామియగుగాత! దైవమే యాతనికిఁదిక్క గుఁ గాత!

భాగ్యశ్రీ—నాథా! బిడ్డనితోదము రీబాలికామణినిఁ బ్రభునకైఁ దెచ్చితి
నని విన్నవముగఁ బలికియిండిన నవ్యధా దలంపక సోదరీన్యాయం
బునఁ బ్రవర్తిలు చుండెడి వాడేమో.

బుద్ధి—కలికీ! ఆతఁడు దుర్బోధులఁ దగుల్కొనియున్నట్లు వాక్యసరళి
వివరించుటచే నదొక్క క్షేత్రోపక గన్నట్టె.

భాగ్యశ్రీ—పరుల బోధనల జనకు సకారవపరుప సాహసించిన
యారఁడు ప్రేమాస్పదుండెట్లగు? విచారము మానుఁడు. ఏగుదము
దయచేయుఁడు.

బుద్ధి—మంచిది రమ్మ.

(ఇరువురు నేగుదురు.)

(తెరపడును).

—* ద్వితీయాంకము *

ద్వితీయరంగము.

(మదనుఁడు—రహస్యమందిరము)

మద—కన్యారత్నమా!

తే॥ గీ॥ నీయపాంగవీక్షణములే ♦ సీరజాక్షి

వైసిఁ బ్రసరింపఁ దనువు కం ♦ పంబునొందె

నిండుచూడ్కుల కెనయైన ♦ నిముషమునను

దనువు బరువును నాప నా ♦ ధార మీపె॥

ఈస్వల్పన కంతభాగ్యమా? మేఘములలోని మెఱుపట్లు నీవద
నము ప్రకాశించుగదే! కళానిధికి కళంకముగలదు. అట్టిది తేమిచే
నీమోముజుబిల్లియే శ్రేష్ఠతమము. నీ మదములకు నిలయమ
వనుటలో నతిశయోక్తిలేదు.

తే॥ గీ॥ మోమునందమ్మునకుఁ దోడు ♦ ముంగురులును

సొగనుఁగుల్కెడి చేరెడు ♦ సొగకనులు

నన్నుఁ గనుమంచుఁ బైఁగొన్న • నాసికంబు
సహజ సౌందర్యభూషణే • చాననీకు
దాచలేడాయెఁగాఁద్దుడి • తంత్రకలన!

నేను తెలివిమా లినవాడను, అత్యాశాపూరితుడను, నన్ను
నేనెఱుఁగనివాడను, అత్రగాడను.

శి॥ ఆముఖబింబదర్శనము • నాత్మ సనారత మిచ్చగించు చే.
జామునఁ దండ్రిచేరుఁ గనఁ • జాలుదొ చాలనొ యాశుభాంగి సం
చేమురిపంబునుంటఁ గని • తిందుముఖా బ్రసరించెజూడుకలం
చే ముదమందఁజొద్యమె ను • మీ! చెలికూర్చికి భాజనంబనే॥

అచ్చపలాక్షి దృక్పథంబువై నింత నమ్మకమునిచి యొండొరుల
చూపులు లగ్నమైనవని భ్రమసి యనురాగచింతాభరంబులమునిగి
దరిఁగాననట్లు లెపించు శ్రుతిన్యాయము? నావైపునఁ గాంచియుండి
నన్నుఁ గానకుండరాదా? ఆసుందరీ నుందరముఖకమలంబు వీక్షింప
నేవేచి యుంటిఁగాని, ఆచక్కనే వేచియున్నట్లా చక్కెరబొమ్మ
ఎల్లెఱుఁగు? ఐనదాయెనని మిన్నకుండక జనకుండు పిలిపింపఁగ నేనేల
వదరితి? నాకుఁదయముమాటఁ దలఁపడని కోపము, గొనితెచ్చిన
కొమ్మను కన్నులఁగాంచనీయక దాచి నన్నురప్పించు కొనిగా యను
లామనము, ఒడలుమండింప నాగోతిలో నేనేపడితిని. సహనము
లేమి నీచేటుమూడె. ఇంటనుండి శక్తికొలది శ్రమపడ శృంగారవతి
సాన్నిధ్య మొక్కనాటికేని లభ్యమగుట కవకాశముండి యుండెడిది.
చేతులారఁ జెడఁగొట్టుకొంటిని.

తే॥ గీ॥ తండ్రిపన్నిన పూహాభే • దన మొనర్చి
శక్తియుక్తులఁ బ్రకటింప • సాముఁజేయ
శృంగభంగము విధియె ని • ర్పించెఁగాదె
గ్రుడ్డునకు నానె పిల్లను • కొక్కరింప!

తండ్రియాజ్ఞ నెన్నక వనితాసందగ్ధనభాగ్యమే సభిలషించుచు నింటఁగాకున్న నేమి ప్రచ్ఛన్న వేషంబున నిప్పురవరంబున నేనుండి తడుపరి వనితాపహరణంబునకుఁ బాచికల వేయుచుందునా? ఛీ! బుద్ధిసాగరుని పుత్రుండిట్టి నీచకార్యంబున కొడగట్టె నను వదంతి మ్రోగదా? జీవితకాలమంతయు సతికియిండు యపవాదమెట్లు భరింపుట? గర్హ్యుండవై మను టొప్పునా? నావిశ్వాసంబురీతిగఁ బరస్పరావలోకనంబులే ప్రాప్తించియున్నయెడల నారీతి నబ్బాలయుఁ జలితహృదముయై సంతాప మొందుచుండు. లేకున్న నారోదన మరణ్యరోదనమననొప్పు. ఏల నాకీవెట్టి? ఈబాలపై నాకింత మరులే? ఇంతకన్న సౌందర్యవతులు లేరనియా? కాదు, కాదు. ఇక్కన్యయే నామనోహరి. కూడిన నీమెనే కూడవలయు. గృహస్థాశ్రమ మీమెతోనే స్వీకరింపవలయు. దైవఘటనయున్నఁ దప్పదు. తండ్రియాజ్ఞలఁ దారుమారులొనర్చుటయు, దాస దాసీజనంబుల వశపఱచుకొని బేలంగ్రహించుటయు నేనొల్ల.

ఉ॥ నీవదమాన దైవతము + నిష్ఠమెయిన్ వచియించువాడ నా చూపులకయ్యెఁ దావలము + సుందరి, యన్యు నేవరింప, నీ మూఁపులపైన భారమును + మోపితి, దండ్రీకొ కాంతకోమదిన భూపునిరాకరింపఁ దగు + ప్రోద్బల మిత్తువై యెట్లుఁగూర్తువో॥

ఉ॥ ఒండొరులాత్మమెచ్చి మద + నోత్సవమందునఁదేల బ్రహ్మవ్రా లుండవలెన్ లలాటమున; + సూరకఁ జంకలఁ గొట్టనేమగున్ పంపనె యీప్సితంబు, లన + పాయత భక్తులకోర్కె దీర్పఁడే యండజవాహనుండు నను + సంగజఁబారికిఁ ద్రోసిపుచ్చునే॥

శ్రీకృష్ణ! నేను నిష్కల్మషుండను. నాప్రేమకాస్పదులీనెలంతఁ దక్క యన్యులులేరు. కృత్రిమానురాగముగాదు. మనోవాక్కాయ కర్మల నేనాకాంతనే ప్రేమించియున్నాను. జనకునాజ్ఞఁదీర్ప నిలువీడి యేగువాడఁముకుందా. వినవారినిగానిద్రవ్యార్జనాపదులకులంచ మిచ్చిగాని వంచన మొనర్చియో బల్కినో కన్యంగ్రహింప నెంచలేదు.

నీదయను ఆపె మక్కువను నపేక్షించుచున్నాను. నీవే నాయభి
మానదైవమవు.

(శైలలో) ఆర్యా! నమస్కారములు. ప్రయాణసన్నద్ధులైన
యంగరక్షకు లిరువురు తండ్రిగారియాజ్ఞ మైవచ్చివాకిటనిలదితమరాక
నిరీక్షించుచున్నారు.

మదనుడు— సేవకా! ఇదే వచ్చుచున్నానని వారికిం దెల్పుము. పొమ్ము.
జోరా! కాలమహిమ! నోరుజారిమాటాడు టొరటి యనర్థములకు
నాలవాలమయ్యె! తండ్రికి నాయెడఁగల నమ్మిక చెడియె. ఆజ్ఞలధిక్కు
రించి యిందేనిలచి ప్రయత్నములఁ బ్రతిఘటెంత నమోయని భటుల
సస్త్రముకొనిపోవం బుత్తైచె. నాయవ్యక్తప్రసంగము జనకునికి
నాయెడఁగల పరిపూర్ణానురాగంబును పెరునమ్మకమును విడనాడ
జేసెఁగా! లేదు, లేదు. నాయనగారు వ్యవహారములు నావ్యామో
హంబున మారుచూపుఁ దాల్చునని నన్ను పరిహరింపఁ దలచిరి.
అటులేయగుగాక. నాయనగారి కార్యదీక్షాపరత్వంబును, స్వార్థ
త్యాగంబును నన్నొముగార్త. ఈయనలిత బ్రహ్మచారి కంకురించిన
యనురాగలత యుమఃకాలభానునట్లు తుణతుణ ప్రవర్ధమానమై
దైవ నియతిచే సఖి మోహనాంగ స్కంధావారంబున కలిబిల్లిగ
నట్లుకొనుగార్త. తడవుచేయుట లెస్సగాదు. ఏగెడగాక.

[వెడలిపోవును].

(తెరవాలును.)

బుద్ధిసాగరవిజయము.

తృతీయాంకము.

ప్రథమరంగము.

(అంతఃపుర మందీరము. చిత్రరేఖ యాసనమున నాసీనయై యుండును.)

చిత్రరేఖ—బుద్ధిసాగరుఁడు తత్తమోత్తముఁడు, అనుకూలయగు నాతని యింతి సాధ్యమే తల్లి. నన్ను పూలలోఁ బెట్టి పూజించుచున్నాడు. వదచలన మొనర్చ నవసరములేకుండ నన్నివసతుల సింహే యేర్పఱచిరి. వసవిహార మొక్కటియే కొఱత. నన్నిట్లుంచుటలో వీరియిద్దేశ మీ కుటుంబమువారికిఁ దక్క నన్యులకేనును నా కన్యలును గోచరము కాకుండుట యనుకొన వలయును. ముత్రి వెడలించిన యూహయే దీనికి మూర్తుక. మేమి గృహ ప్రవేశ మొనర్చినపు డీ యావరణములో విద్యుల్లతవోలే మెఱసి భ్రమింపఁజేసిన పుణ్యం డెవఁడో కదా.

తే॥ గీ॥ త్రోసిరాజను వదన న ♦ రోరుహంబు
పూర్ణశశినేని, మీస లే ♦ పురుషుఁ గూర్చి
ప్రథమ సృష్టిపైఁగల వక్ష ♦ సాతమెకద
శీతకరుడతఁడె మనో ♦ వశీకరుండు॥

అహ! ఏమి యాముఖసంపద! దీనింబట్టి సర్వాంగ సౌందర్యంబును నిరుపమానమై యుండి తీరవలయు.

తే॥ గీ॥ మనము హరించి మదనసా • ప్రూజ్యలక్ష్మీ
గా, గ్రహింప విన్నాణపుం • గాన్కలొయనఁ
బ్రేమపుం జాడ్కులను మనో • ప్రియుడుతాను
పువ్వులుగఁజల్లెఁ బుంఖాను • పుంఖములుగఁ

బౌరారా! ఏమియా వన్నెగాని చతురతా విశేషము! బుద్ధి
సాగరుని కంటఁబడనొల్లక సందర్శన మాత్రంబున ముప్పిరి గొన్న
వలపుఁదెలుప నొర చిత్రముగ మెలఁగుచు భావాళి వినరించె!
తొలుదొల్త నా సుందరాకారుడు నిర్మలమగు నా మనము
నాకర్షించి తత్తరముగచు మధ్యమధ్య నక్కుచుండుటేలనా?
ఁనుని సందేహించుచు నిలిచియుండి బుద్ధిసాగరుని పిలుపున
మోహజలధినుండి తెప్పరిల్లి వనరమణీయకమును గనుచుంటినని
తప్పుకొంటి. మనోహరా! గాఢముగ నాటనేసిన దృఢయంబుల
ధాటి యట నానాడు నన్మానృడఁ జేయుటయెగాక ముందువెక్కిత
యోచింపనీయక నేటివఱకు మనంబు నుట్టారలూనుచున్నది.
నా యుత్తలపాటునకు మేరలేక. నే నసమర్థురాలను. బుద్ధిసాగ
రుని స్వాధీనమున నున్నదానను. ఈ విషయంబులు పరిచితంబు
లయ్యునుపేక్షవహించి యాచుకముహూఁడు నన్గాంచి గేలందరామి
నా దుర్దినంబు లన నొప్పు. కమలాసనా! చూపులఁగూర్చిన వాడవు
ప్రాపునేలఁ గూర్పవు? ప్రాణదాతయగు బుద్ధిసాగరునకును
నాకును మనోభావంబులు భేదించినట్లే. నా నిక్షేపము జేడఁయి
ఁకుండనోపడు. భూపుఁ డమాత్యునింటికడఁ దట్టఁడు చుండునా?
ఇట్టి దసంభవము.

(తెరలో) అమ్మా! నాయనగారు వచ్చుచున్నారు.

(బుద్ధిసాగరుఁడు ప్రవేశించును)

చిత్ర—తండ్రిగారికి సుత యిదే ప్రణమిల్లుచున్నది. ఈ పీఠంబు
నలంకరింపుడు.

బుద్ధి—శీఘ్రమేవ కళ్యాణ ప్రాప్తిరస్తు.

(ప్రీతము నలంకరించి) నుతా! కూర్చుండుము. బిడ్డా!
కుశలమా! అన్న పానాదికములన్నియుఁ దిన్నగ జరుగుచున్నవా?
కాబోవు మా ప్రభిక్కి సీ దీనుని సవర్య లామోదకరంబులుగ
నున్నవా?

చిత్ర—(సప్తమ) నా కేలోపంబులును లేక పరమసౌఖ్యంబున
నున్న దానను. రౌడవప్రశ్నకు బదులాడ నసమర్థురాలను.

బుద్ధి—బాలా! భువన సుందరుండగు మా భూపాలుని రేపటి మాపున
ద్యవీయ దర్శనార్థము వీడ్కొని రాఁదలచితిని. సున్నాతవై
మేల్మీదుకూలంబులం ధరించి, వివిధ విభూషణా ద్యలంకృతవై
విరాజిల్లు చుండుము. మీ యిరువురి సుకూప సౌభాగ్యంబు
లొండొరులం బ్రేమించు నను పెనునమ్మిక యధికంబుగఁ గలదు.

చిత్ర—తండ్రీ! దైవము మన కా శ్రమను బాపె.

బుద్ధి—బిడ్డా! ప్రభువునే వరింపఁ బరాత్పరుఁడునంకల్పసిద్ధిఁ గూర్చెనా?

చిత్ర—తండ్రీ! సంకల్పసిద్ధిఁ జేకూర్చెంగాని, మీ రనుకొనినట్లు
కాదు. నే నల్లనాఁ డనుమానించినట్లే తటస్థిచె.

బుద్ధి—ఎమాయెనమ్మా?

చిత్ర—తండ్రీ! నావంటి దురదృష్టురాలికి నృపతి కేల్వట్టుభాగ్య
మట్టునా? తమరెట్టి దొడ్ల యుద్దేశమున నున్న నేమి? నా నుదుటి
వ్రాలును మార్పగలరా? విధివ్రాలు తప్పింప నెవరివశము? అందని
ప్రమానిపండుల కట్టులఁ జాచిన నేమి లాభము? తమ యభిప్రాయ
మునకు దైవ సంకల్పము భిన్నముగనున్న మీ యభిమత మీడేర్ప
జాలనిదాన నగుదునేమో యని నే నలనాఁడే మన ప్రథమ సమా
గమ దినమున మనవి చేసికొంటిని. అట్లే మనోవిధుఁడిట నమరె.

బుద్ధి—ఏమేమి! ఇచ్చటనా! విభుఁడా! తటస్థమగుటయా! మాటలు
అర్థరహితములు.

చిత్ర—కాదు. ఓమింపుడు. అర్థరహితములు.

బుద్ధి—కుమారీ! అతని నెచ్చటఁ గాంచితివి? ఎపుడు గాంచితివి?
ఎట్టివాఁడు?

చిత్ర—పురుష వేషంబునఁ దమ గృహప్రవేశ మొనర్చునాడు
మీ యావరణములోని వృక్షములమాటున డాఁగిన యాతఁడు నా
మనంబును దొంగిలించె. మోముమాత్రమే గోచరమయ్యె. ఎవ్వరో
నే నెఱుంగను.

బుద్ధి—బాలా! దాంపత్యము జన్మాంతమువఱకు సుస్థిరమై వెలయు
బంధము. పాత్రాపాత్రతలు దీర్ఘపుమంతనం బొనర్పందగిన
యంశంబులు. మేడిపండువోలె సుందరాకారుల బుద్ధులు విచార
నేయంబులు.

చిత్ర—దైవబలంబు మనోబలంబునకన్న మిన్నకదా. మానవుల
చర్యలు దైవ ప్రేరంబులు. దేహి యోగ్యతానుసారముగ సుఖ
దుఃఖంబు లనుభవించుచుండు. నాకుఁ దగని వానిపై నాప్రేమనేల
శ్రీహరి పారజేయును? తగనివానినిఁ దమచే జించి చెండాడం
జేసెను గాని వ్రాతంద్రోసెనా? దైవబలమెన్నదరమా!

సీ॥ వలువలనూడ్చి ద్రా • పదిని బరిభవింప

ధార్తరాష్ట్రులు చేరి • ధన్యులైరె

దబ్బరలాడింపఁ • దగుపాట్లఁబడెఁగాని

కౌశికుమాయలు • వాసిఁగ నెన

శ్రీరాము పట్టాభి • మేకార్థమిడినట్టి

శుభముహూర్తమున న • శుభము మూడె

ముల్లోకములలోన • మ్రొక్కులందిన శౌరి

బోయని వింటిచే • భువినిఁ బడఁడె

తే॥ గీ॥ బహుళబుద్ధియుఁ బ్రకటిత • బాహుబలము

ధైర్య శౌర్య గుణాధిక • దర్పములును

భోగములఁబాసి వడయు తి • పోబలంబు

దైవదత్తము లెదురునే? • దైవబలము॥

కాపున భగవదచార్చనసారంబుగఁ బ్రవర్తించితివని నే నమ్మి యున్న దాన.

ఉ॥ వేడెద దోసిల్లాగ్ని మన † విఁ విను మాదుఁ గృతఘ్ను నేను

బుద్ధి— కా

పాడిన నాఁడె పల్కితి వి † వాదముకల్లుట యేలబాల నీ
వాడిన వేడి కోల్వొద్ద మ † దాశయ భంగ మనాదరంబుగా
దీకునకిన్ని సద్గుణము † లేర్పడె సార్థకజన్మహోసుతా॥

ఉ॥ రూపవివేక ధీగుణ శి † రోమణి వబ్బుటఁ గూర్చు నెంచితిన్
భూపున కాలిగా గుణ వి † భూషణఁ గూర్చు తలంపులందునన్
ఏపదమందఁ గాదు, వల † దీవనఁ బోవునదెద్దిలేదు నీ
కే పతియో క్షీణిండునకు † నింతియొ భూస్థలిఁ జిక్కకుండు రే॥

అమ్మాయీ! నే బోయి వచ్చెదను.

(బుద్ధిసాగరుడు వెడలిపోవును)

(తెరలో) అమ్మా! అమ్మగారు వచ్చుచున్నారు.

(బుద్ధిసాగరుని భార్య భాగ్యశ్రీ ప్రవేశించును)

భాగ్యశ్రీ—అమ్మాయీ! నాన్నగారు ముకుళితవదనులై తీవ్రగమ నంబున నేగుచున్నారే?

చిత్ర—తల్లీ! దైవాజ్ఞచేఁ ద్రాడ్చి యీప్పితంబులకు వ్యతిరేక భావము వహింపఁ బురికొల్పె. అయ్యది మానసంబున కాయాసంబు గూర్చియుండు?

భాగ్య—బాలా! అదేది?

చిత్ర—వారు భూకాంతుని వరింపుమనిరి. నామనంబితరుని వశ్యమైన దంటిని.

భాగ్య—తల్లీ! నరేంద్రునే యెల్లనైతివా?

చిత్ర—ఔను.

భాగ్య—కారణమేమి?

చిత్ర—అన్యుని వలపునకుఁ బాత్రనిగుట.

భాగ్య—ఆతండ్డెవ్వఁడమ్మా? ఎచటివాఁడు? ఎపుడువరించితివి?

చిత్ర—ఆతని నేనెఱుంగను. ఈగృహలోన్నులులమగుసమయముననీయా
వరణమునఁగల తోటలోని వృక్షములచాటున నిలిచిన పుణ్య
మూర్తి యెవరో నామనోధనంబును మ్రుచ్చిలియె.

భాగ్య—[ఇంచుక తడవాలోచించి] మావనముననా?

చిత్ర—వాస్తవముగ నిందే. మృష లేలపల్కును?

భాగ్య—ఎట్టివాఁడో వివరింపఁగలవా?

చిత్ర—మోముఁదమ్మిని మాత్రమేకదా కనంగల్గినది.

భాగ్య—అయ్యో! మీమధువురకు సమాగమ మెట్లుప్రాప్తించు?
ఆతఁడు పక్కిచూచినదేలనో? వెతకుట కానవాల్లేమియును లేవా
బాలా?

చిత్ర—అడవి యుసిరిక యంబుధి లవణమన్నట్లు హరి లగించియే మన
సులఁబెనఁగొనఁజేసె, అమ్మా! వెతకించుటేల? ఆత్రమెందులకు ?
మనుజులకు మఱపు సహజముగుట యుద్బోధన లవసరము. సర్వ
వ్యాపియు, ప్రాణికోటి మనోవాక్కాయకర్మంబులకు మూలా
ధారుండును నగు చక్రికి బరాకులేల? నాపూర్వపుణ్యము పండిన
నాఁడు నామనఃకాంతుని లక్ష్మీధవుండె చేర్చు. తల్లివగు నీకడఁ
గనుమరుగేల? నాకుఁగల చిత్రకథానై పుణ్యముకొలఁది నామనో
నాధుని ముఖపద్మముఁజిత్రించితి. వీక్షింపుఁడు [లేచిపోయి పటము
తెచ్చియిచ్చును]

భాగ్య—[పుచ్చుకొని తేటిపాటఁ బలుసార్లు చూచుచు, తలపంకించుచు
నవును]. అమ్మా! అందగానినే వరించితివి. తగిన వరునెన్ను
కొంటివి. శీఘ్రకాలంబున వివాహితులైన వధూవరులం దిలకించి
కన్నులపండువగుడు సంతోషించెదము. మీబాబుగారి కీపటమునుం
జూపి యీవరు నన్వేషింపుమనెదవా? తడవేల?

చిత్ర—తల్లీ! వలదు వలదు. నాపటమును నాకిండు. నిక్కపుంబ్రేమఁ గల్గిన మనోహరుం డెన్ని దినములు కేల్వట్టక యుపేక్ష సేయు? సైరించుటయేమేలు? తల్లీ! నాయందాగ్రహము వహించియున్న యెడల నాయనగారికి సర్వంబును విశదపఱచి మనసుఁ ద్రిష్టఁ దమరిని వేడుదాన. కానున్న రాణినని నింతటివైభవముల నిన్నిదినములు సపర్యలొనర్చితిరి. ఇందులకు వందనంబులు. తేపటినుండియు మీకుటుంబములో దానివలె జూచుకొనుఁడు.

[తెరలో] అమ్మా! పెదతల్లిగారూ! బాబుగారు పిలుచుచున్నారు.

భాగ్య—బిడ్డా! వింటివా? ఇరువురమేగుడము రమ్ము.

[ఇరువురు వెడలుదురు]

[తెరవ్రాలును].

—* తృ తీ యాం క ము *—

ద్వితీయరంగము.

[నిజమందీరమున దమనుఁడు పీఠముపైఁగూర్చుండి యుండును.]

దమ—నే నల్పసంతోషిని. నామంత్రముపారిన దనుకొంటిని. ఉబ్బితెబ్బిబ్బులైతిని. తండ్రికుమారులకు వైరకారణము లొదవించితికదా యని హర్షపులకిత శరీరుండనైతి. నాకు సాటి యొరులు లేరని నేనుబ్బితెబ్బిబ్బులగుట కాక్షణమున మదనుఁ డెట్లునటించె! నిండుకుండ యగుటచేఁ దొణకకుండెను. పెనునమ్మక మొదవ బసవన్నవోలె మెండుగఁ దలఁద్రిప్పె. అమాయకుఁడనగుటచే నేనాతనివినక జత్తులని గ్రహింపక, దీర్ఘమంతనం బొనర్పక వ్యర్థప్రసంగంబొనర్చితి. కావంతేని లాభింపదయ్యె. ఒంఱారుల మనంబులు నెఱియుటకుఁగారమురాచితి నని మురిసితిని. నామన మాతనికి వెలిబుచ్చి నేవెట్టినైతి. మదను

నకు నాపోతపా లేమాత్ర మిమడవయ్యె. గ్రామాంతరమేగుచున్న
దృఢిమాటల నొదలమోపి మారాడకఁబోయె. వారీయాత్మలందు
భేద మినుచుం తేని యేర్పడదయ్యె. ఆపులించినఁ బ్రేగులలెక్క వెట్లు
సామర్థ్యముఁగల బుద్ధిసాగరుడు సామాన్యఁడా?

తే॥ గీ॥ కాక యిసుమంత పెడత్రోవ † రాకఁబాచి
మధురభాషల మదిఁద్రివ్వు † మంత్రినేరు
చనుభవైక వేద్యంబయ్యు † నాత్రపడి స
హజగుణముఁ యాపితే క్రోధ † మతిశయింఁ.

ఛీ! ఇదేటివెట్టి! నాకేమిలోపము? నాకును బుద్ధిసాగరునకును,
అష్టమచంద్రుడు నైదవతారయేకదా.

ఉ॥ పుట్టిమునింగిన ట్లవర † బుద్ధులె కారణమంచుఁ జంఱిలం
గట్టుటె సేతుబంధనము † గండిన నీరముచన్న పిమ్మట
గట్టగఁ గట్టఁగట్టుకొని † గ్రాలుచునుంటిమె మైత్రిభంగమే
పెట్టిన చిచ్చుమండ నుక † వీవనతో విసరంగఁజెల్లదే॥

తే॥ గీ॥ ఆరఁబోవు దివ్యవెలుగ † నాముదంబుఁ
జేర్చునట్లె సమిధలను † చేర్చి క్రోధ
వహ్నిరగుల శక్తికొలఁది † పాటుపడుదు
త్రొక్కువడినట్టి పామునై † రోషమూని॥

బుద్ధిసాగరునికిఁ జాలనిగ్రహముల కూటమి యగువరకును నా
ప్రయత్నిములు ఫలోన్ముఖతఁ గాంచనేరవు. ఆతని వశీకరణశక్తి
యమోఘము.

ఉ॥ తేనికిఁ బ్రాణమై తగిన † రీతిని నిచ్చకమాడనేర్చి భూ
జానిని బుట్టవైచుకొన † సాహసమూర్తియె బుద్ధిసాగరుం
డౌ, నిరతానుమోదినయి † హాసవిలాస విధానువర్తినై
కానుప మెచ్చు భూధవుఁడు † గాని నుతించును నాతనిక సదా॥

[తెరలో] దేవరవారికి పాదసేవకుఁడు నమస్కారములు.

దను—పారి పార్శ్వకా! విశేషమేమి?

[తెరలో] స్వామీ! నవాబు సయ్యదహమ్మదుఖానుసత్తముఁడు విజయము చేసి తమదర్శనార్థము వాకిట వేచియున్నారు.

దమ — సేవకా! వారిని సత్వరముగ నిండుఁజేర్చుము.

[నవాబు సయ్యదుఖానుఁడు ప్రవేశించును]

దమ — (లేచి ఎదురేగి) బాల్యమిత్రమా! నవాబా! సలాము. (ఉచితాసనమునుజూపి) ఈ యాసనము నలంకరింపుము.

నవాబు — అచ్చా. సలాం. దమక్ భాయిగారూ! తుమారాముఖం మీద కులాసా హక్ష్మడటంలేదు. ఏ? నాకీ ఎంకుక్ రా చెప్పావ్?

దమ — మిత్రమా! దీర్ఘాలోచనయందుండుటచే నీకట్లు తోచియుండు.

నవాబు — హేం మాట నీకీ తిన్నావు వా. అబీచి మేం బుద్ధిపాగర్ నూషేం. ఆ చమక్, ఆ చలక్, ఆ కులాసా మారిందీ లేదుగా? ఆయనాకీలేని థర్, దిగుల్ యోచింపించటం మీకీఉందీయేం?

దమ — సఖా! నీవేల కృశించినట్లున్నావు?

నవా — అరే! ఇట్లా. అయ్యల్ మియ్యల్ హేకం ఉండాలే అన్నం టంలోనూకీ హెండ్కో పోతుట్టాం. జీవాహింసా వద్దు సెప్పి మా మాంషం నోట మట్టిగొట్టా. మత్తుపదారదం పారా సిక్క కుండా సేపించా. మదం పోయాతో మస్సికి క్యాహై!

దమ — జేను! సాత్వికాహారమే మంచిది.

నవా — నీకీ ఏం పశాను! సెప్పామల్లీ మేరావాలా జాజాతీహై మావాలాసాణం ఎల్లిపోతార్ గావై.

దమ — సాపము! కొంచెము సారాయి తెప్పించమందువా? కుతిఁదీరఁ గ్రోలెదవు గాక.

నవా — ఆరే క్యాబాత్ హై. మాకీ నకో చెప్పటం. మీ యింటిమే ఉంచుకొని జర్జుజర్జు పుచ్చుకోటం తిప్పించడం! ఖ్యారే? భాయి? షరంనై మీకి? బుద్ధిపాగర్కే బుద్ధి బడావుంది. నీకీసీపం తాగుడ్కి మానాలా. తాగుడ్కి-మానాలా. మాంసము తిప్పించటం వద్దు. మాంషం తిప్పించటంవద్దు. క్యా త్తాపఖత్ ఆయనగారు గోధనం

యిన్నించారు. నీవు మట్టి మహాణం చెప్తుందీ ఏమండీ? అచ్చాకూడు
మాకీతింటూ? మాకీమాటవైట్టి, పనిబట్టి. మాటలనటం మట్టితిర్గటం?

దమ—నీమనోదార్ద్రముఁ గనుగొంటకే యిట్లుంటి.

నవాబు—అరే! మేరే భల్లా ఎంతావాడ్ నీకీ! [నవ్వును] తప్పీల్చాటాకి
తక్రార్ కారణం అనెక్నాం. మా కీ మాకీ తెల్వదక్కు నావేం.
మేరాపాన్ యే పాబ్బీజాంతానై. ఏకీచ్ బాత్ మీద ఉండు అని
లోకుల్కి చెప్పాటా, మీలోమీకీ యిరోధం. వహారే. వహ్వా
బల్ నాయమువుండిగా!

దమ—సాహెబా! నీవును నేనును బుద్ధిసాగరుఁడును యిప్పటి వారము
కాము. తదితరులవోలె నీవును విషయసరిశీల మొనర్పక యాత్ర
పడకుము.

ఉ॥ సోదరభావమూని పరి ♦ శోధనఁజేయుము భావనైఖరుల్
నాదురితంబులాతని ఘు ♦ సంబులు వేవివరించి తెల్పుమా
గాదిలి మాటలక బరుల ♦ కన్నులు మూయు, ప్రతాపశాలియే
మేదినిబూజ్యుఁడాను నను ♦ మెత్తురె లోకు లమాయుకుల్లదా!

తే॥ గీ॥ ఇరువుర మమాత్యులమె కద ♦ పొరుపులేల

కార్యనిర్వహణంబునఁ ♦ గల్గుకోలు

తగదె, గుసగుసలేల భూ ♦ ధవునితో న

ను విడనాడి స్వోత్కర్ష య ♦ నూనమగునె?

రాజ్యపరిపాలన విషయముల యందేగాక ప్రభుని స్వకీయముల
యెడఁగూడ దల నిరికించుచు ప్రాముఖ్యము వహించునెంచును.
అట్లొనర్చిన యాతనితో జేతులుగలుపుకొను యోచన లేల? ఈతడు
పూసికొని తిరుగుచుండుటచే తేనికి విశ్వాసముండక పోదు. నే
నట్లొనర్పమి నాయం దనూయ స్వభావముగ నుండుచుగదా?
ఇట్టిదానికి బుద్ధిసాగరుఁడు కారణమందువా?

సాహెబు—హా! లేలయ్యా హా! లే! ఎత్నా బాతా కైకూ భయ్యా.
బుద్ధిసాగర్ గారు గులాంగిరికి తర్ఫీతైనారు అన్నమాట.

తే॥ గీ॥ తండ్రి వీక్షింప యత్నముల్ • దగ్ధమగు న
నడి భయమున నాఁ డీయింతి • నెమ్మొగంబు
తనివిడిచిగఁ దిలకింపఁ, • దడవిశేల
పూర్ణదృష్టులఁ నిగిడించి • పొలఁతఁ గాంతు॥

బౌరా ! ఈ లతాంగి నుకుమార శాభాగ్యసంపద లేమని
వర్ణింపనాను.

చ॥ మనుజువిలాసిని మణుల • మంగళరూపము లిట్టులుండునే,
అనిమిషకాంత యేముసదు • రాగ్రహకీలల కింధనంబునై
జననమునొందె నికృతమి • జక్కఁదనంబనఁజాలు, మోహవా
ర్ధి నను మునుంగనీయక త • రింపఁగఁజేసెడు తెప్పయో యనన్॥

నిదురమేల్కొనుచున్న నాప్రాణప్రియావాక్సుధలాన నిందె
వేచియుండుఁగాక. చెలికత్తెవద్దనుండి గ్రహించిన యీ నాచిత్తరువు
మూలమున పలనాటి నాదోహదము భగవదిచ్చానుసారంబుగ
సభివృద్ధియై యుండొరుల బెనఁగొనినయట్లు ప్రబల నిదర్శనంబయ్యె.
ఇక నే ధైర్యమువహించి యుండనగు. దైవము నాపాలనుండి
నానిశ్చలప్రేమ కాస్పదంబగు కన్యకామణిని మదీయాభిమతాను
సారంబుగ నాకుంగూర్చె. నామరిపెముల మూట లేవనుంకించు
చున్నది. ఇందొదిగి విశేషంబు లరసెద.

చిత్రి—(లేచి కూర్చుండి) చెలీ! చెలీ! ఎంచేగిలెమ్మా? నాపెన్నిధి నందిడి
పోయితి? (లేచినిలిచి కలయవెదకి) అయ్యో! ఇందెందును గాన
రాదే. తుణమేని నడఁచాయక వత్సస్థలంబున నిలుపుకొని మనస్సు
నకు ధైర్యమును జెప్పుకొనుచు గంపెఁడాశతో నుంటిని. నేనద్దాని
గోల్పోవుట యశుభము. పరులకంటఁ బడుటయే మోసముగూర్చె.
కాకినోటగడ్డకొట్టి గద్దకినెట్లు, తల్లి కాపట మానాఁ డొసంగక
దీని పొట్టంబెట్టుకొంటి. నా మనోనాధుఁడెవఁడో దీనిమూలమున
వినఁగోరు నుద్దేశమే మహాపరాధము. ఇన్నాళ్లు వేచియున్నదాన,
నేనేల తీవ్రపడి బయలుపడితి? మది చలించినపుడెల్ల తృదీయపద

నాంబుజముపై దృష్టులం బాఱజేయుచుఁ గనులకద్దుకొనుచు
నశ్రులరాల్పుచు, నేనాటికిఁ ద్వదంఘ్రుల కుపచరించు భాగ్య
మబ్బునా, పైపైకిదునుకు మారుం దూలొంతునా, యని విన్నవించు
కొనుచుండెడిదానను. చిత్రఫలకమా నేనెట్టి యకృత్యమొనర్చితి?
నాపైనలుక పొడమనేల? నిజేశురూప ప్రతిబింబమును స్పష్టించు
కొని పత్రపత్యక్షమగు దనుక ముచ్చటలాడుచుఁ గాలంబుగడుపుఁ
దలఁచియుంటి. చెలీ! చెలీ! శారదా! ఎన్ని మార్లు పిలిచినను బలుక
వేమే? లాలించి బుజ్జగించి మృషలాడి, నారహస్యం బెఱింగి
నామోహనాకారు రూపపటము స్త్రహించి నన్నేమిచేయుచువే?
నీ నీచబుద్ధియే వెలువడెయె. నాకుఁ బనినిగల్పించినదానవైతివి.
ఇది నాకుశ్రమ యనుకొంటివా? ఉత్తరక్షణంబునకుఁ జిత్రించి
సిద్ధమొనర్చి ద్రోహము నైరింపుమని యఁజలిఘటించి మ్రొక్కి
యుచితరీతి మనఃపీఠి నిల్పి పూజించెదఁగాక.

(మదనుఁడు ప్రవేశించి స్వగతము)

ఈమగువ విసయాది సద్గుణసంపద లసమానంబులనం జెల్లదే?
నేనికనామె సాన్నిధ్యమొజేరక యొదిగియుండఁజాల. ఈకాల
యాపన మెట్టి యనర్థముల కాలవాలమగునో? ఐన నిట్లానర్చెద.
(తనవద్దగల చిత్రఫలకమును, ఆమెవైపునకు విసరును)

చిత్ర—(పటమునందుకొని కనులకద్దుకొని) నాథా! నన్నీడి యెచట
కేగితివి? నన్యాసితివని నామనఃభేద మేమందును? ఈయశ్రులధారలే
నిదర్శనములు. చెలీ! నానిక్కంపు ప్రేమ స్ఫూర్తించుట కిట్లా
నర్చితివా? పరీక్షాఫలితంబులఁ బేర్కొన నేల ప్రసన్నపుగావు? ఈ
దాగుడుమూఁత లాటలేల? నేనెవచ్చెదఁగాక. (ఆ దిశఁబోయి
చెలిగాకుంట దిగ్భ్రమమొంది నాల్గుదుగులు వెనుకకువైచి మ్రూన్పడి
నిలిచియుండును).

(మదనుఁడు ప్రవేశించును)

మద—కన్యారత్నమా! ఏల జెగఁపొందెదవు?

చిత్ర—(స్వగతము) పురుషుడొకడు ప్రవేశించె ననుట ధృవము.
 బుద్ధిసాగరుం డనిన రాజవతంసుడే బలిమిని స్తవయ్యెఁబ్రవేశించె
 నేమో? ఏదిదారి? ఎట్టియప్రతిష్ఠల పాల్పడవలసియున్నానోకదా.
 ఆతండు నిలచియున్న వైపునుండియే నానాధుని చిత్రఫలకము
 నజ్ఞేరె. నిస్సంశయముగ నీతండే దానిని విసరియుండును. నాప్రసం
 గము నాలకించి ధైర్యముతో నీతిండిందుండి వెడలకుంటయే మనో
 నిశ్చితమును కార్యదీక్షయు విశదమయ్యెడి. అయ్యో! నాపాపి
 గ్రహమా! బుద్ధిసాగరున కిట్టిబుద్ధినేల పుట్టించితివి? ఆతని యంగీ
 కారమును బడయకయే నీతులువ యిటకడుగిడఁగలవా? బుద్ధిసాగ
 రుని దూరుట న్యాయము. ఇన్ని దినములు నన్నాతని పాల్పడకుండ
 గాఁచెఁగల్గె. ఈముదంత మంతయు నేరిమూలముననోనాదురదృష్ట
 వశమున రాజేంద్రుని వీనులంబడ నాతం డిందు జేరియుండనోపు.
 సచినోత్తమునిందూరుట పాపకార్యము. దైవమా! నీవే నాకు
 శరణ్యమపు. నిన్నేనమ్మినదాన. అడ్డుపడునారేరునులేరు. (తలవంచి
 బహిరంగముగ) ఆర్యా! కాంతాజనాంతికంబులకుఁ బురుషులు
 రాజెల్లునే? అందునే నీయింటివారి యవ్యాజకరుణచే నభిమాన
 పుత్రికఁ బరిగణంపఁబడుచుఁ బెరుగుచున్నదాన. తమరిట్లొనర్చుట
 నాపురోవృద్ధికి భంగకరము. తమరు విసరిన చిత్రఫలకంబునఁ జిత్రిం
 పఁబడిన యాతఁడే నామనఃకాంతుడు. మహాపురుషా! అతనిఁదక్క
 నేనన్యుల ముఖావలోకనం బొనర్చనొల్ల. మహనీయా! ఇయ్యది
 తమహస్తగతంబెల్లయ్యె?

మద—మీచెలియొసఁగె.

చిత్ర—మనఃపూర్వకంబుగ నెసంగెనా?

మద—బలాత్కారంబుగ నిప్పించుకొంటి.

చిత్ర—ఆయమ యెందేగె?

మద—నేనిందుండి వెడలఁదగిమితి. ఇపు డాపె చింతయేల? శ్రద్ధాగు
 వవై నాకలుగులాటికింపుము.

తే॥ గీ॥ అసమశరుడేచు విరహదా • వాగ్నిఁబాపు
చల్లనానీదుచూపు ని • శ్వలతఁబఱపు
శీతశరణాళి నను నింపు • నూతనంపు
శశిని నినుదాల్చియాదునే • చంద్రమాళి॥

చిత్ర—శంకరుఁడౌట యెటులునున్నను తలతిక్క శంకరయ్యవైతివి.
కునుమశరంబులకే సహింపలేని సుకుమారుఁడవు. జమునికూరపు
శూలంపుఁ బొట్లకెట్లాగఁ గలవు?

సీ॥ పంచశరునెదిర్చి • వంచింపనేరవు
పడఁతుల వంచింది • పట్టఁగలవె
విరహదావాగ్నికే • బీరంబులుడిగెఁగా
కులకాంత శాపాగ్ని • నిలువఁ గలవె
ఈశ్వర దత్తమా • నింగితంబేపావ
మూర్ధంబుపైఁ గ్రొత్త • మోతయేల
ఉన్నకళలతోడ • నుట్టూతలూఁగెద
కళలకు నిధివిగా • గతులుకలవె

తే॥ గీ॥ మాటకును మాటతెగులను • మాటవినవె
నీటికిని బాచితెగులను • నీటిగనవె
వినఁగఁజెప్పితి నామనో • భీష్మమెల్ల
వాదమునువీడి వెడల భా • వ్యమ్మునుమ్మో

మద—కాంతామణీ! ఏమి నీకిన్నరగాన మాధుర్యము!

చిత్ర—వాఙ్మాధుర్యముఁగ్రోలి యుబ్బి తబ్బిబ్బులగుచుంటివిగాని
అర్థగాంభీర్యము నజ్ఞానివై చవిగొనలేకున్నావు. మోటుతనమేల?
నిన్ను వలచిననాతికడ నీనేర్పమాపి శ్రమపడిన నీప్రితార్థంబు
నెఱవేఱును. వలదుపొమ్ము. దేవుఁడాయను నాకడ నీయపాధ్యా
యత్వమేల? ఈవిరాగియెడ నీకేల యనురాగము? దయయుంది
తరలుము.

మద—(స్వగతము) అయ్యో! ఇదేటిపాపము? నే నొకటిదలచిన దైవము మఱొండు దలచినట్లున్నది. నాసాధనలన్నియు వక్రగతుల నొప్పుచున్నవి. పువ్వేళించిన వెంటనే సాక్షాత్కరింపక నూతన మార్గ మేలదొక్కతి?

శే॥ గీ॥ కాంత యేకాంతముగనుండఁ • జేతఁజేరి
శీతలోపచారంబుల • సేదఁ దీర్చు
శీల కొఱమాలిన పరిక్ష • లింతిపొందు
దూరముగఁజేసి మది నెంత • దూఱుకొందు.

(ప్రకాశముగ)

ఉ॥ మాను విచారమోయబల • మంత్రినుతు న్మదనాభ్యుగా ననున్
ఆననమెత్త గుర్తుఁ గొనెనొ; భవ • బాత్మబలంబు, ప్రేమయున్
కాననె యీ జగానఁబర • కాంతల మానసవీధులందు; భా
నూ! నిను కుత్సితుండనయి • మత్తిలియాంకిఁబెట్టితిం జూచి.

చిత్ర—(స్వగతము)

శే॥ గీ॥ బొడున నెడి మహాకాంతుఁ • డొనుకాడొ
మోసగింపంగఁజేరిఁ • మ్రచ్చొ యితఁడు;
కాంతుఁగా కన్యనింగనఁ • గలుపమబ్బు
ముండుపోయిన నూయి పి • టుండ గోయి॥

ఉ॥ ఓ పరమాత్మ! తోచదెటు • లుత్తరకార్యవిధాన పుంగవ
నాపతి యానొకాడొ! కన • నా! వలదా! పెరివానిఁగాంచుటల్
పాపపుఁ గార్యమైవెలయు • భర్తయెయైన నసంప్రదాయమా
నాపతి నాత్మనిల్పి చర • గద్వయినెన్నుచుఁ జూతుపీతని॥

(మదనుడందున్న నిలుపుటద్దముకడ దిద్దుకొనఁజేరఁ బోవుచుండును)

చిత్ర—(ఆవిధముఁ గ్రీకంటంగాంచి మెల్లనవెన వెంట వెన్నంటి తాను
గానరాకుండ నందాతనింగాంచి నిక్కంబుగ నీతఁడు నాపతియే
యనుచుఁ జిహ్నునఁ బొడములపైఁబడి)

నాథా! నాతప్పుల పైరింపుము. ప్రల్లదంబులాడితి. అ మర్యాద గ్రంథవర్తించితి. ముంజేతి కంకణంబున కద్దమేల? సర్వమును దమ సమక్షముననే తటస్థించినదిగాన దంపింపుడు, మందలించుడు. క్షమించితి నన్నఁగాని పాదంబుల స్వీకృతము.

మద—(లేలమ్ముకాంతా) నీమనోధైర్యము, అకళంకప్రేమ యచ్చెరువొందించెడి. నీసందియముఁ బాప మున్నందు నే నీబుద్ధిసాగరుని పుత్రుడనని తెల్పుకొనుటవసరము. రాసుతున్నకై తండ్రితెచ్చిన మన్మథురాణివగు నీన్నఁ దరుమూలములమాటున దాఁగి తిలకించి యమాయకురాలవుగ నిన్నింత నలయించిన యపరాధి యిదియే. నాకై విలపించితి, యశ్రులు గార్చితి, మోహతిరేకంబున నాపటంబునే నన్నుగా భ్రమసి ముద్దాక్షిణి, నక్కున నెక్కికొంటి, వక్షస్థలింజేచ్చితి, అయ్యైభాగంబులా కఠినఫలకస్పర్శంబున శోభచెడియుండు. ఇంత! నాతప్పు లసంఖ్యాకంబులు, శిక్ష నీచిత్తము, నాప్రాప్తము.

చిత్ర—(చిటునవ్వు నవ్వుచు) మీ తల్లిగారి సందేహవాక్యంబులే యథార్థంబులయ్యె. కరుణమీఱఁ జే మచున్న వారిలకుఁ బాదసేవకురాలనై యుపచరించు భాగ్యము శ్రీహరిగూర్చినందులకుఁ బరమానందమయ్యె.

మద—ప్రేయసీ! తల్లివసునియె ?

చిత్ర—(సిగ్గునఁ దలవంచి) అందగానినే వరియించితివి. దంపతులఁ గాంచి సంతోషించు భాగ్య మెక్కుడేయని నేఁజూపిన మీపటముం జూచుచు ముసి ముసి నవ్వులు నవ్వుచు నుడివరి.

మద—తథాఽస్తు. అపె మాటప్రకార మొనర్తము. ఆలస్యమేల?

ఉ॥ అంగముఁ దూలఁజేసెడి • యనంగుడనంగ; జెలివొచ్చె నెవ్వనంగ
బంగజఁడేపురోధ విర • హగ్నియె సాక్ష్యము పాణినంద, ద

స్వంగిరొ, చిత్తజల్మాయన ♦ సంబకముల్విదళించుమారు, స్రు
క్ష్మంగనఁ బంతమూనుచు ని ♦ కామముగాఁ జరియింపఁ దల్లమి॥

(ఇరువురును లోనికిఁ జొపుదురు.)

(తెర వ్రాసును.)

—* తృ తీ యాం క ము *—

(పంచమరంగము.)

బుద్ధిసాగరుని మందిరము.

[బుద్ధిసాగరుడు — ధూర్జుఁడై కృపాణముఁదాల్చి
పద్యము చెడుపుచుఁ బ్రవేశించును.]

బుద్ధి—

ఉ! ఓరి దురాత్మ! ఘోరకలు ♦ పోదధిముంచి మదస్వయంపుఁ బే
యాకుల మాపఁగా జనన ♦ మొదితె కావలిగాఁచు భామల్
దూరముదోలి యంతిపురి ♦ దూరితె కామమదాంధకారివై
క్రూరత; పంటంబల్గవియు ♦ కుందెలువైతివిఁ దక్కనేర్తువే?

కులము కూఁకటివేళ్ళతో జెటుపంబుట్టిన చీడపురుగా! మదస్వ
యంబున కపయశస్సు గూర్చుట కీవెక్కడ దాపరించితివి? నా
సంరక్షణయందున్న కస్యకా మణిం గవయఁజేరుట దుష్టకృత్య
మనియు వానిని సోదరియగు ననియు మదనపిశాచగ్రస్తుఁడ పోటఁ
జిత్తభ్రమదోపఁజేయదు కాఁబోలు. పరమకిరాతకుఁడా! వినిన
వా రుమియు కార్య మొనర్చితివి గదరా.

మ॥ కరపాలంబునఁ గండ కండలుగ నిఁ ♦ ఖండింతుఁ; ద్వన్మాంసమున్
పఱుదుల్ శ్వాసములారగించు; రుధిరా ♦ ప్లావంబునఁగాని నేఁ
దరియింపఁ; బితరుల్ సహింపుమరె; హంఁ తారమ్మిటుల్ వైశమే
దురమందీ వెదిరించి తున్నగడు సం ♦ తోషంబు పంచత్వమేన్!

ఈ ద్వారంబుననుండియే యాతఁడు వెలువడవలయును. నావేటు లెప్పించుకొని యెట్లుపోవునో చూచెదఁగాక. లేక నాభృత్యులు మృత్యువువల్లారా? ఏఁడీ. ఇందెందు నాదుష్టబుద్ధికానరాఁడే. భీకరకంఠారవంబున నేనటచినను బదులాడఁడుగా. కొమరుఁడైన కారణంబున మదిచలించి నాసదాసీజనంబు లన్మతంబులాడిరేమో యని యనుమానించుచున్నాను. ఆహా! ఏమినా తెలివి! ఆరంభము ననే పెడదారిఁద్రొక్కిన భ్రష్టుని సేతలయెడ నమ్మకమా! భక్తిశ్రద్ధలతో సంచరించుచున్న యనుచరులయెడ విశ్వాసమా? వాడింతటి కార్యమాచరించియే యిందు నక్కియుండును. ఇంచుక వేచి చూచెదఁగాక

(అనుచు నిటునటు దిరుగుచుండును)

(హర్షాంతర భాగంబున నిలిచి మదనుండు చిత్రరేఖయు వినుచుండురు).

మద—నీ! నేనిందుఁజేరి నిస్వరించుట మత్పిత కెట్టికట్టలుకంగూర్చెనో విశదమయ్యెనా?

చిత్ర—(గజగజవడఁకుచు) నాథా! ఏదిదారి?

మద—లలనారత్నమా! ఏలకంఠితశరీరవయ్యెదవు? ఇంచే నెఱుంగనిదేది యులేదు. జనకునాగ్రహంబునకు బాల్మడసిద్ధపడియే యుంటిని. మదనజ్వరతాపంబునఁ గన్నులలోఁ బ్రాణములుంచుకొని కృశించుచు నివైనాసలు నిగిడించుచు నోటవేలువేసికొనిడివింతుటకన్నఁ దండ్రియాజ్ఞల మీఁటి యునురులఁ గోల్పోవనైన సర్వసన్నద్ధుఁడనై యింతసాహసం బొనర్చితి. సఫలీకృత మనోరథుండనైతి. నాయన గౌరు చంపనెండె చావనెండె ప్రతిసఁ బూనియున్నాను. నాయది దుశ్శీలమానా? కాదా? యచు సంశయమువేటు. వారినిమంబును మించిచరించితి ననుటలో నణుకూత్రమేని సందియము లేదు. పితృజ్ఞాతర స్కరకాపరాధ మొనర్చినీదుష్టుత్వంబున కేసద్గతికిఁదప్పినవాడనైతిగా

యను పశ్చాత్తాపమునుఁ బొగులుచు బైసిమాలి తగుదునని తల
యెత్తి యసినిబూని యీ నీచపుటనువులం గాచుకొన యుద్ధసన్న
దుడ సగుటయా? ఇంత కొఱమాలినపని వేట్రాండుండఁబోవునా?

చిత్ర—నాథా! నాకై రహస్యముగ మండిర ప్రవేశమొనర్చినట్లును,
తనుత్యాగంబునకైన నొడిగట్టి మదనోత్సవంబున నన్నుఁ దేల్చు
నుఁకించినదియుఁ జెవిసోకిన సభ్యంతరముఁ బేర్కొనియుండు.
మాటునఁడాగి నా మనోనిశ్చయం బెఱింగిన వా రంతటఁ బోయి
పెద్దల యంగీకారము వడసిన పిమ్మట వివాహితులమై యుండవల
సినది. అత్రపడి'వి.

మద—ప్రేయసీ! ఇదేటివెట్టి? మనల నాత్రపడఁ జేసినవి మన యంత
రాత్మలు. ప్రోద్బలము భగవంతునిది. నాచేతిలోనిదైన నింతటి
విరామమున కేల యోర్తును? సుదతీ! పంటిబిగింపున ననుచున్న
వాడనే గాని హృదయము తత్తరం బడుచున్నది. తండ్రి పిలువ
నంపిన పిమ్మట నిటనిచియుంట యప్రస్తుతము. రోష కషాయిత
నేత్రుండై మండిపడుచున్న జనకుండు నేను తడ నున్నచి న, హర్ష్యంబే
చేరవచ్చు. “ఇనుము వల్ల నగ్నికి సమ్మెట పె”ట్టన్నట్లు నామూల
మున నీకు వెతలు సంప్రాప్త మయ్యెగదే. తరుణీ! ఆనాడు దమ
నుని దుర్బోధవలన వేచియుండి నేను నిముఖారవింద సంధ్యరసం
బాసర్ప నాపాడుబుద్ధి నన్నేల ప్రోద్బలం బటచె? ప్రేయసీ! ఎంతలో
మనకు ఋణములు తీరిపోయెనే. తండ్రి కృపాణము నా యసురు
లందుకొన సంసిద్ధమై యెదురుమాచుచున్నది. నాజీవితముపై నాశ
హుళిక్కి. చానా! నిన్ను కామించి వరించుటలో నే నప్రయోజక
కార్య మొనరించితి ననియే తలంపవలయు. స్వీయరక్షణ నొనర్చు
కొన శక్తియుక్తుడ నౌదునా కానా యని మంతనం బాసర్పకయే
నినుఁగూడ రంగంబునకుం దించితి. “తాఁజెడ్డకోతి వనమెల్లఁజెఱిచె”
నను లోకోక్తికి నేనే తార్కాణము. నేను గడుంగడు దూష్యంబగు

పాపకృత్య మొనరించినవాడ. అయ్యో! యెంతఘోర మెంతఘోరము! అన్నెము పున్నె మెఱుంగని నిన్ను మోహంబుధిం ద్రోసి నీయుచ్చస్థితి కంతయు మారక గ్రహంబునైతి. ఈ శని గ్రహమును నీవు ప్రారంభమున విలోకించకున్న యెడల సుదర్శన భూధవున కిల్లాలివై శాఖ్యాంబుధిం దేలుచుండెడి దానవుగదా. ఈనిర్భాగ్యుని మూలమున “రెంటికిం జెడ్డరేవడ” వన్నట్లైతివి.

చిత్ర—నాథా! తమరేల నాదుస్థితికై వగచెదరు? పతివ్రతకు వల్లభుని కన్న దైవములేడు. తమరేగిన పిదప నీ జీవి యుర్వీస్థలిని మనఁబోదు. మన జంటను విడతీయ నొల్లకఁ బరాత్పరుఁడు సంరక్షించిన మిథయుల మిందుండము. లేకున్న స్వర్గలోకముననే మోదావపాలు లమై యుండము. నాథా! ఇం జేటికి? మామగారిపాదసరసీరుహంబు లపై వ్రాలి పతి భిక్షుఁడెట్టుమని వేడుదాన.

మద—నాథీ! నీయునుపమానప్రేమ కే సలఁగితి. భార్యమూల కంబుగఁ బ్రాణంబులు దక్కించుకొనె నను నపవాదమును నే భరింపఁ జాల. అయ్యది యశాస్త్రీయము. వలదువలదు. అట్టి ప్రయత్న ముడుగుము. ఇంతియె కాదు. నాతోడంగూడ మన్నిత్య సందర్శనంబునకు నీవు చను పే నొల్ల.

చిత్ర—ఏల! ఏల! ఆమాటయేల!

మద—ఇంతటి యాగ్రహంబున నున్న మజ్జనకుండు మన యిరువురము ప్రత్యక్షము కాఁగ నే, కూళా! జాలిఁ బుట్టింప నమాయకురాలిఁ దోడ్తెచ్చు కొంటివా? యనకఁ దప్పదు. ఇచ్చకములాడకు; మరణ మనుకొనిన సంతటి సులభ కార్యముకాదు. అంసులో బలవన్మరణము మఱియు హింసాకార్యము. భర్త మరణానంతరము భార్య మన వచ్చును. చరింపఁదగు నిష్ఠలు గలవు. ఇదిగో మదీయ కరవాలము. తొందించుకొని యవసరమైన నుపయోగించు కొనుము. ఇందే నిలిచి సర్వంబు వీక్షింపు చుండుము.

బుద్ధి—బౌరా! ఏమి యింత యాలస్యమైనను నీచుఁడు వెలువడఁడయ్యె!
నా భయమున నందే నక్కియుండు నట్లున్నది. అగారమునుండి
బలవ దుత్తరణాబునకు నవకాశము గల్పించునట్లున్నది.

ఓరీ దురాత్మ.....

కరవాలం.....

(రెండు పద్యములం దిరుగ చదువును.)

మద—సఖ! తండ్రిగారి హెచ్చరికలు విననయ్యెడి. నా మురిపెంబుల
నిధి! నీభావిపాఖ్యంబులకన్న నాకణసుఖమే మిన్నగ నెంచి అత్యంత
దుఃఖకరంబగు నిరంతర వై ధవ్యంబును బొంద నున్నావు. ఇంతి!
పోయి వత్తునా? అయ్యో! పోవుటయు వచ్చుటయునా! కాలవ్యాళ
మట్లు నోరు తెఱచుకొని తేలుకుతేలుకు మని మెఱయుచున్న జనకుని
కరగతంబగు ఘోర ఖడ్గంబున విగతఁ జీవుఁడనగుటయేకదా! కలికి!
కన్నుల నీరు నించకు. ఇదేమిచిత్రము! ముండున కడుగిడఁ బాదము బల
వంతముగ నెత్తినను పానుకొనిపోవుచున్నది. కారణము మృత్యువు
నాతంబడనున్నా నను భయమా! యువతీ! వ్యామోహ పాశంబులఁ
జిక్కి తెప్పరిల లేకపోవుటయా! రెండును భవిష్య దుద్యమంబునకు
భంగకరంబులే. భయమా! నన్వీడిపోమ్ము. మోహమా! ఈదంప
తులకడ నీకిక స్థానములేదు. రమణీమణి!

సీ॥ కడసారి చూపులే + కనమొదొరుల నింక

యీ జన్మమునకింతే + యిందువదన

చిత్ర—అటులేల యనుట మా + మయ్యగారికి మది

మారంగరాదె మీ + మాటపైన

మద—పేరాసలేల యీ + వేళపూరితుండగు

పితమది తిరుగదు + విదిత మతిప

చిత్ర—మన భేదమును జూచి + మనుపరి దయనెంచ

మామగారిని శాంత + మతినిఁజేయు

మద—తే! గీ! ఆత్మపారిశుష్యము! నను ♦ నాడుకొనుము

చిత్ర— నాపతివ్రతాత్వము! రావె! ♦ చూపఁగదా

మద— పోక విధిలేక చాన నే ♦ పోవుచుంటి

చిత్ర— సహచరిణియ్యు వలదన ♦ సాగకుంటి॥

(మదనుడు వెడలిపోవును)

(చిత్ర రేఖ కంట నీరుగార్చుచు నిలిచియుండును.)

చిత్ర—

తే! గీ! జటానడఁ బాయఁ బాప సం ♦ చయమై కలము

నవ్వుచుండేసి ఫలమంద ♦ నవయఁ దగునె

తప్పఁ బోవదు నీడ నాఁ ♦ దగిలియుండు

నీసడించి చరింపఁగా ♦ నెవరితరము॥

(తెరలో)

అమాత్యశేఖరునకు వందనములు. తల్లిగారు దర్శన మపేక్షించుచున్నారు.

బుద్ధి—సేవ కా! దర్శన మలభ్యమనుము. ఇంత యాగడంబునకు నా యిల్లాలి ప్రమత్తతయే కారణమో లేక కొడుకునకై యిట్లు మెలఁగెనో, స్త్రీలకు రహస్యంబులఁ దెలిపి నమ్మియుండుట నా దోషము.

(మదనుడు ప్రవేశించును.)

మద—తండ్రిగారి పదకమలంబులకు వందనంబులు.

(పదములంటఁ బోవును.)

బుద్ధి—ఛీ! దుండగీ! నాపదముల నపవిత్రము లొనర్చుచు. ఆవల నిలుపుము.

తృతీయాంకము.

మద—చిత్తము దూరముగ నిలిచి యుండెదను. (అట్లానర్చును.)

బుద్ధి—ప్రతి నాలకించితివా?

మద—చెవులార వింటిని.

బుద్ధి—నిరాయుధుడవై ప్రవేశించితివే. ముష్టియధ్ధ బునకుఁ గడఁగుదువా?

మద—తమ్మునుఁ బ్రతిఘటించు దురుద్దేశమునఁ జేరలేదు.

బుద్ధి—కృపాణమునకు నునుగుల నప్పగింతువా? దుస్తర సహసమెట్లు వహింతువు? మరణమునకు సహింప నెంచినవానికి మారుని కరకుటయ్యులు దుస్సాధ్యములైవిగా! ప్రశాంతనత్వమును వహించి నట్లు క్రిందిచూపులు, ప్రియభాషణములు, సమ్రత నన్నోస గించి జీవములఁ గాచుకొన నెంచి వహించితివా?

మద—కష్టసహిష్టుకతచే నీ ప్రతము ప్రస్తుత మవలంబించితిని. నా తుదికోరిక యొకటి కలదు. తల్లి.....

బుద్ధి—ఛీ! మూర్ఖా! ఆపెయైన నాకాళ్లం గడుపునం బడి బ్రతిమాలి ప్రాణదాన మొసఁగ సమర్థురాలనియూ. అభినవ ప్రహ్లాదుడఁ పప్పుచో నడుగువేయ మొదలిడుచున్నట్లున్నది.

మద—అపరాధము మన్నింపుడు. తల్లిం బిలువ నంప నక్కఱలేదు. ఇంక నొకమాట పలుకను. మానవ్రత మూనితిని. కనులు తెఱవను. సాగిలఁ బడుచున్నాను. ఈ శరీరము తమ స్వాధీనము. (అట్లానర్చును.)

బుద్ధి—బోరా! ఇదేమి! హృదయము కలగుండు వడియె. ఆపాదమస్త కము గజగజ వడంకెడి. కర మెత్త రాకున్నది. చూపులు నిలు చుట లేదు. తల తిరుగుచున్నది. ప్రత్యేభమయా!

మైత్ర్యభ్రమకాదు. చిత్తభ్రమ. కాదు ప్రేమాంకురబీజ విజృంభణము. కఠినమన మను ఘోరాసి ప్రేమాంకురమును మొదలంట ద్రుంచదయ్యె. క్రోధమా! నన్వహింపుము. దైవమా! నూతనబలమును, యన స్థైర్యమును, నిష్కరుణతయుఁ బ్రసాదించి యీ తులువను రూపుమాపఁ జేయుము. (బలవంతముగ లేవఁ బోయిఁ జాచిపడును). ఏమిది! కా లూఁక జారినది. కంప మధిక మగుచున్నది. ఏకపుత్ర విషయమే యను వ్యామోహమే నన్నీ డించు చున్నట్లున్నది. ఔను. చేతులమీఁదఁ జెందిన వానినిఁ జేతులారఁ జంపుటెట్లు? “చిత్తమా! చంచలత వహింపకుము. ధైర్యముఁ జెప్పుకొనినను దుఃఖమాగుటలేదు. గుండెబద్దలగు చున్నది. నటుకలేను; నటుకలేను. లోకాపవాద భరింపఁజాల. రాజనక్షై తెచ్చి కోడలి నొనర్చుకొని నందురు. నా శిరమును నేను ద్రుంచుకొందు. అట్లానర్చిన నా పుత్రుం డి దుండగమును మెనర్చినని యురిశిత వేయుదురేమో? ఆయ్యో! పాపిని; కూళను. తల్లినిఁ దిలకింప నెంత యారాట ముండెనో. కఠినపుమాటాడి మనము విరిచితి. మనమా! నిన్నావరించినది బుద్ధిసాగరుని కళేబర మనుమాట మఱచి వెట్టిపోకడలు పోవుచున్నావు! ఇది గుండెకాదు; లోహము. దయాదాక్షిణ్యములు కర్కోటకుల యెడ వహింప నిండు స్థానములేదు. (అనుచు, చినాలునలేచి) ప్రళస్తమగు హస్తమా! ఒక్కప్రేటున ముండెమునుండి తలను విడఁదీయవలయుఁ జూచి. (అట్లానర్పఁ గర మెత్తుచు).

(తెరలోనుండి, అరే బుద్ధిసాగర్ పైరోరే! భాయి! పైరో యనుచు, నవాబు సయ్యదహ్మదుఖానుఁడు ప్రవేశించి బుద్ధిసాగ రుని చేతిలోని కత్తిని పెరికివైచి గట్టిగఁ బట్టుకొనును)

నవాబు—అరే! అట్లాగారూ! కూని చేస్తాయి నీకీ ఖబుర్మీద ఉదా యించి వచ్చేగావా.

బుద్ధి—ఓసీ దుర్మార్గురాలా! ఎంతపని చేసితివే!

నవాబు—మీది హచ్చామార్గణం ఏం చెట్టంత కొడ్కుకిది చేయటం కోర్ బోలా మీకి? హే! అబ్బగారు! మధణగారు! ఉతోట్! అయ్యా! ఉతోబాబూ ఉతో. హిద్దర్ మన్నుల్ మే హెంతా ఆళాసం కల్గింది! కల్గింది; హెంధూఖా నీకే కోపం బుద్ధిమార్గ?

బుద్ధి—రాజనకై నే తెచ్చిన కన్య యంతఃపురముననుండ బలిమి నందు శేరి యాపెను వశపఱచుకొనియె.

చిత్ర—(హర్షముననుండి) మామగారికి వందనములు. భర్తయాజ్ఞ నుల్లంఘించి సమీపింపఁ జాలనందులకు వగచుచును నుండి మాటాడుచున్నందులకు మన్నింపుఁడు. రాజనకై తమరు నన్నుఁ దెచ్చినవారుకారు. ఆమాటకడ్డుమాట నే నారంభము ననే నుడివితినె. అనాధను రక్షించితిరి. మాయరువురి గాంధర్వ వివాహంబులును గట్టుబాటనకు లోబడినవే. ఆదినుండియు నెండాదులఁ బ్రేమించి యున్నవారమే. తుదకు సతీవతులమైతిమి. ఒకరికొకరు నూతనులమై సందర్శనమాత్రంబున విరహదావాగ్ని దుమికినవారముకాము. మనములఁ బరిక్షించుకొని మసలితిమి. నవాబుగారి ప్రవేశమువలన నీ మాత్రమామంత్రించుట కవకాశముఁ గల్గె. భర్తకరవలము నాకడ నునిచి చనియె. భర్త కంతములోని ప్రాణనాయువులు తమచే నివర్తింపఁ బడినతోడనే మన్మథకము నాతని పాదములకడ సేవేదించుటకే యీ కరవాలము.

నవాబు—బుద్ధిమార్గ! అమ్మాయిగార్ అమృతం చెప్పారు. మేం రాఖాఫోయాతో రెండు పీసగల్ చేసేనాడే. మీకీ బేటాకి లే చెప్ప. తప్పమీది శిచ్చాదబ్బాణం మన్న మిలాఖత్ గాని యెల్లారు జనానాకి. అల్లా అచ్చానూసాడు. ఖులాసాహాగ్. జనానాకి ఎల్లాడ్లాని చంపటం. నీకీ అంతకోపం బోంచేయటం బాగా ఉండాయి లేవు. అక్బార్ జరాజరాహై. ఆదిచెప్పాతో మదణగార్కి దమన్నభాయి ఉమా రెక్కిపించాన్. మై సొబ్బీ బోల్తుంటే. బచ్చాకు హుటో బోలో. మస్కీ ఎల్లారా.

బుద్ధి — నాయనా! మదనా! లెమ్ము. నవాబు సయ్యదుఖాయుడును చిత్రరేఖయును వివరించిన వాక్యవిశేషములు నే తొందరపడినట్లు విశదమయ్యె. నేనెంత ధీచాతుర్యములతో నారంభముననుండియు నిక్కార్యా చరణంబునఁ గాలూనినను దైవమననుకూలుండగుటచేఁ బర్యవసానము ప్రకృత్యన్యధాభావమునుసూచించుచున్నది. నాయనా! కాదితి లెమ్ము.

మద — మహాప్రసాదము.

(బుద్ధిసాగరుఁడును, సాహెబును వెడలుదురు.)

(హర్ష్యాంతరము నుండి దిగివచ్చుచున్న చిత్రరేఖను మదనఁ డెరుక్కొని కస్తగలించికొనును)

చిత్ర — నాథా! నాపాలిటి భగవానునట్లు నవాబు సాక్షాత్కరించి పతి భిక్షునిడియె. తమ యాజ్ఞకు విరుద్ధముగ వారల ప్రస్తావనయందు నేను చొరవఁ జేసుకొని మామగారి దురభిప్రాయమును బాప ననుకట్టినందులకు మన్నింపుడు. యథార్థ మెుకరీతినుండ భిన్నాభిప్రాయులై యన్యపధారుపర్తులగు మామగారిని సత్పథంబునం ద్రిప్పట కట్లాడకఁ దప్పినదికాదు. వారింప నేతెంచిన యమ్మహాత్మునకు నాపల్కులు సాయపడియె. ప్రాణేశా! ఆతురమ్మ సత్రముఁ డెవండు!

మద — ఈ సాహెబు పలుకుబడిగల గొప్పజమీందారుఁడు. మా తండ్రిగారును వీరును బాల్యహితులు. ఏకోదరులట్లు వ్యవహరించుచుండురు. తండ్రిగారు తీవ్ర కోపోద్దీప్తియై నన్నును నిశ్చితాభిప్రాయులై వెన్నాడుటంగని మాతృశ్రీ, యితండు దక్క-నశ్యలు నివారింప నశక్తులని కబురంపి యుండును; దాన నాతఁ డత్యంత తీవ్ర గమనంబునఁ బ్రవేశించె. కన్నతల్లియు, తండ్రిగారాబు దెలికాడును, కరమందిన కౌతామణియు, విశ్వప్రయత్న మొనర్చి యీ నిరర్థక జీవనిఁ గాపాడిరి.

చిత్ర — నాథా! మనుష్యులున్నెంబులు దైవ సహాయముననే
 ఫలోన్ముఖతఁగాను ఆతని నియామకమట్లు కార్యము లాచర
 చేయుంబులు కష్ట సుఖము లనుభవనియుంబులు. ఈ యల్పురాలి
 మూలమున గ నా తిసుకింత యులజడి గలిగె

మద — (కొంగలించుకొని) ప్రేమనీ! మనకొంకొరులకుం గల నిర్మల
 గాఢానురాగమును, నిశ్చలమనస్సంకల్పమును పరమాత్మ
 గ్రహించి భద్రము గూర్చె. గతమును మఱచి సర్వకళ్యాణముల
 దేలుదము రిమ్ము.

(ఇరువురును వెడలుచురు)

(జేర వ్రాలును)

బుద్ధి సాగర విజయము

నాల్గవ యంకము

(ప్రథమ రంగము)

రాజమందిరము:—సుదర్శనుడు, దమనుండును
పీఠంబులఁ గూర్చుండి యుండురు.

దమనుడు—రాజా! అర్థాంగలక్ష్మి నిర్ణీతయయ్యెనన విను భాగ్య మీ
నాటికైన లభ్యమాయెనా?

సుదర్శనుడు—మంత్రివరా! ఆట్టి శుభంబులేవియు ఘటంపవయ్యె.

దమ—ఇఁకఁ దడవు కానేరదు. బుద్ధిసాగరుఁ డింటిలోని పోరుం దీర్చు
కొనియె నఁట. నృపకులావతంసమా! భవదర్థము బుద్ధిసాగరుఁడు
గొనితెచ్చిన నవవిలాసిసీమణిని మదనుఁ డపహరించి మదన
సామ్రాజ్య లక్ష్మిగఁ బడసె నఁట.

సుద—సచివశ్రేష్ఠా! ఇట్టిది సంభవించియుండునని నమ్మిక పొడమి
యుండుటలేదు.

దమ—అవును పాపము. బుద్ధిసాగరునియెడ దమకుఁ గల పూర్ణ
విశ్వాసము, ప్రబలభక్తియు నట్లనిపింపకఁదప్పవు.

సుద—ఐనను, నీవు వినినతీరున వినిపింపుము.

దమ—వచ్చించుట కేమియున్నది? కనకను దెచ్చినమాట వాస్తవము. పురుష వేషంబున గృహప్రవేశ మొనర్చునడ మదనుఁ డాపెను గాంచి వరించెనట. ఆపెయు మదనుఁ బ్రేమించెనట. ఈబుద్ధిసాగరుఁ డెట్టులో యావిధమును వాసనఁబట్టి కార్యాంతర మిషచేఁ బుత్రుని యిట్లు వెడలఁ దరిమి నట. అతఁడు నియమిత కార్యభార మును నిర్వర్తించి గృహఘోస్మృఖుండైనతోడనే యతఃపుర కాంతా జనంబుల నవలఁద్రోలి యాపెఁగూడెనట. తదనంతరం బా విభాన మంతయుఁ జెనులమూలమున మన సదివాక్రేసరుం డారసి మించి వచ్చినదానిం గప్పిపుచ్చ సరభసంబునఁ హిరణ్యకశిపు నవతార మూని రోషకషాయిత నేత్రుడై కన్న కుమారు కంఠమునుం నుచును రాధాంత మొనర్చునడ, నవాబు సయ్యదహ్మదుఖానుం డీ యుదంతంబెఱింగింపఁ బడినవాడై, వారిని, శాంతియుతులను జేసి, మరణాంతక ప్రదర్శనంబును సంతోషదాయకంబుగ మార్చె నట.

మద—ఇంత గాఢజరిగెఁగా! మంత్రి నాకై తెచ్చిన కాంతను దనయింట నుంచుకొనుట దేల? ఆమహార్యమే యింత ముప్పులకాలవాలము. సదర్శన పూర్వకంబుగ నుడువుచున్న నీ వాక్యసరణి నిరాకరింప నలవిగాకున్నది.

(తెరలో)

(సేవకుడు, దేవరవారికిఁ బ్రాముల్లి విశదపటచుకొనున దేమన మన హజారము కడ బుద్ధిసాగరుఁడుగారు ప్రవేశము నపేక్షించు చున్నారు.)

రాజు—సేవకా! వారిని సత్వరంబున లోనం జేయుము.

(బుద్ధిసాగరుఁడు ప్రవేశించును)

బుద్ధి—(స్వగతము)

ఊ! అప్పుడే చేరె నీ తులువ • యక్కసుఁబూనఁగ జేయదేవర, దప్పులఁబట్టఁగా వెదకు • దైవము ప్రార్థనఁ జేయుఁగూర్చు నా

యిప్పుటి రీతికి దగిన * వెచ్చియొ కల్పనచేసి పల్కు, నే
ముప్పునో కూర్చు, మత్సుతునిమోహమ! కొంపకుఁ జేటుఁగూర్చి తే

తే॥ గీ॥ మాటిమాటికి నుతునికా * మంబు నెంచి
దూరుటొప్పుదు నాయచే * దోసమిందు
రాజునకు దేవిఁ గూర్చుదు * గర్వమేల
అనవసరపు జోక్యపు ఫల * మందనుంటి॥

నాయనుమానమున కనుగుణముగఁ బార్థివేంద్రునిమోమున నేదియో
మాట్నమోచరించెడి. టోటిలోఁ దలనుంచి టోకటి పోటునకు
వెటవనేల? (ప్రకాశముగా) దమనార్యా! ఎప్పుడు దయచేసితిరి?

రాజు—సచివాగ్రణీ! ఆపీఠ మలంకరింపుడు.

దమ—ఆర్యా! కడచిన సాయంసమయమునఁ బురముఁ జేరితి. సచివా
గ్రణేనరా! నృపుడు

“చనునె? కృపావిహీనులయి సంగడు లొండొరు మోసగించుటల్”

యను పద్యపుఁ గడపటి పాదము నుసంగి మై మూడుపాదం
బులఁ బూరింపునునియె నా శక్తికొలది నే నిట్లంటి.

చ॥ కనులకుఁ దాకు పుల్లలను * గాంచి చరింపక, యే వృథాప్రసం
గ నిరతినేని దంభముల * గవ్వకునాలుఁగు ప్రేలుకొప్ప, దా
పనికిఁ గడంగ “నాది” యను * భావము వీడక యుంట లెన్నయే?
చనునె? కృపావిహీనులయి * సంగడు లొండొరుమోసగించుటల్!

తమకు సద్దానిం బూరింపుడు.

బుద్ధి—(స్వగతము) తేడు శారవింపకుండుటయు, బూర్ణాధికారమును
వహించి దమనుడు ప్రసంగించుటయు, నీతేడు స్వామిని నాయెడ
విముఖునిగ నొనర్చుటలో విజయము గాంచెననుట ధృవమయ్యెడి.
అశుభాక. కానున్నది కాకమానదు. (ప్రకాశముగా) భావగర్భిత
మయి త్వద్విరచిత మలరారు చున్నది. నాయది యాకర్షింపుము.

చం॥ ధనమును గోరియో, యితరు • దర్పమడంపను, యోర్వలేమిన్
ఘనత వహింపఁగోరయ్యె, వి • కావికఁజేసెడి గూర్చి విశ్రుల
జెనఁటి దురూహతో నిమిడి? చెట్టునుగూల్చెడి చీడపురు నా
చనునె? కృపావిహీనులయి • సంగడు లొండ్లారు మోసగించుటల్॥

రాజా! తమ శరీరీ బూరించితిరో వినం గుతూహలము న్మొడి.

సుద — అనుభవశాలులగు మంత్రుల మ్రొల నా చిల్కపల్కులే?
దమ — తమరట్లాడుటొప్పునె? సింహ కిశోరంబునకు గాంభీర్యంబును,
గోయిల పిల్లలకు గాన మాధురియు స్వభావ సిద్ధంబె కదా.

సుద — తమకట్టి యుత్సాహభంగముఁ గూర్చున్లుమి నా భావము
వివరించెద నాలకింపుడు.

చం॥ ఘనగుణశాలినంచుఁ దమ • కంబుఁ బిల్వని పేరఁటాలకు
జనుటకు సిద్ధమాచు, నిజ • శక్తిఁ దలంపక కార్యభారము
బనరుప సాహసించి, తుద • కోడి, యడంచు ఖలుండు సత్యము
జనునె? కృపావిహీనులయి • సంగడు లొండ్లారు మోసగించుటల్॥

దమ — ఆహా! తమభావము కాలానుగుణ్యముగను, స్వభావసిద్ధము
గను, ప్రత్యక్ష నిదర్శనముగను దోచి వీనులకు సంతసంబు నించె.
బుద్ధిసాగర మంత్రివతాసమా! ట్టోపాలుని భావప్రదర్శనమున
వారికై తమరొనర్చు కన్యావ్వేషణ పరిశ్రమ ఫలితార్థంబులయెడ
భేదాభిప్రాయములు తలలెత్తినట్లు స్థిరపడెడి. ఇంతటియాలస్యము
మాబొంట్లకే సైఁప దుష్పహముగ నున్నది. వారి కిట్లనిపించుటలో
విపరీత మేమి యులేదు. దీనికిఁ దోడుగఁ దమ యింటిలోని “చిత్ర
శేఖా మదనాభిరామ” నాటకము పూసఁగ్రుచ్చినట్లు స్వామికి
విదితమై యమితాగ్రహమాన హేతుభూతంబయ్యె!

బుద్ధి — దైవసంకల్పానుసారంబుగ గార్యంబు లట్లయ్యె.

సుద — కన్యందెచ్చిన క్లే సంతాపణలయందును నూదించవైతివేల
యమార్యవర్యా?

బుద్ధి—ఆరంభము నుండియు మీ కేల్వట్టుట కాపె యనంగీ కారమును గన్పఱచుటయే కారణము.

దమ—మదనుడదక్షు నన్యః పరిప స నఁ గాఁబోలు.

బుద్ధి—తోలుదొల్లనే వివాహవిషయంబుల పరాధీనఁ గాననియె.

దమ—అట్లైనఁ దమరేల సోడ్డెచ్చితి?

బుద్ధి—ఈప్రశ్న యర్థశూన్యము. అర్థుల రక్షించి పోషింపరాదో? పాపులబారినుండి బ్రోచి దిక్కె వ్యధిను తేరన నిలుచేర్చితి. భూప తికిఁ గూర్చునొచి వివరించితి. ఆబాలయు మా మదనుఁడు నొండా రుల, మా గృహప్రవేశ మొనర్చునాడే చూపులం బ్రసరించుకొని మనోభావంబుల వెడలించుకొనిరట. తుదిపఱకును యీ విషయ మే నెఱుంగను. మీ సౌందర్య విశేషాతి రేకంబులును, తానందనున్న యుత్కృష్ట ప్రభీషదంబును దెలియఁబల్కినను వ్యతి రేక భావంబునఁ దాను వలచినవానిఁ గాని లా వరింపననుట భవన్ని కాయంబునకుం జేర్పవలనుపడదయ్యె.

మ॥ తెలియం బల్కితి భూప నావివరముల్ • తీవ్రంపు భావాళిచే గలఁతఁ ఏడఁగఁ జేయఁగాఁ గలుగు, సా • కర్యంబులేయున్న, నే కలుమాత్తుండనె, సత్యసంధుండనె, త • ర్కంబొప్పుఁ గావింపుఁ దా వలనైనఁ దమ యంతరాత్మకు న్నురిం • పు బోవె సత్యస్థితుల్॥

శా॥ నీసాన్నిధ్యమునన్ వచింప నుయ్యై • నీతిన్ విలోకింపకే వోసాకుల్ సమయానుకూలముగ నే • నొందంగ సౌభాగ్యముల్ గాసిన్ బెట్ట నమాయకున్ దమ గటా • త్త శ్రీ విలాసార్ధివై వీసంబేనియు దోస మేనెఱుగఁ బృ • థీనాధ! ఆలింపవే॥

భూపలా! నీ జనకునియెడ నాకుఁగల భక్తి విశేషమునను, ఆతని నిర్యాణ కాలమున నేనొనర్చిన వాగ్దానానుసారముగను, నీయెడఁగల పుత్రపాతృల్యమునను, నీ కర్థాంగినిఁగూర్చు బ్రయత్నము లొనర్చితి. అంతియెకాని, స్వశ్రేయమున కాభారముగనునని సంకల్పించినవాడను గాను.

దమనా! నీ దుష్క్రియలే నీ భవిష్యదభివృద్ధికి భంగకరంబు
లని దూరదృష్టిం దిలకింపలేనినాఁడనై నాలేమి నీ జయప్రదంబున
కత్యంతావశ్యంబని పొరంబడి నా శీఘ్రపతన మభిలషించుచు యెడ
తెగని కార్యదీక్షం జరించుచున్నావు. ఐదుగురిమేలు మన మపే
క్షించినఁగాని యొకమేలు మనకు సేకూర దను న్యాయ మజ్ఞానివై
తెలియ వైతివి. ఆరంభమున నా పుత్రుని శేషెట్టితివి. అసత్యంబు
లనేకంబులు సమయానుకూలంబుగ బట్టువోలే రాజకడ నేకరు
వెట్టుచు నాసిరిం డుల్లఁజేయ సిద్ధమైతివి. అశరీగుఁడై స్రవంచ
చిత్రంబులం గనుచున్న విరాట్స్వరూపుఁడు మానవుల యఘ
సంచయంబులకు ప్రతిఫల మవ్వడప్పుడే గూర్చుచుండు. వెన్ను
విఱుచుకొని తిరుగుటొప్పుదు.

దమ—ద్రోహ మొనర్చి పట్టువడి నా పైఁబడిన నేమిలాభము? మిన్ను
మన్ను నెఱుంగక వెన్ను విఱుచుకొని దిరుగనేల? ఇప్పుడైనను
దాసోహమృతక యీ తెగనీలు గేల? నీ వొక్కనాఁడు నను
భూషించితివా? ఇపుడు దూషించుచున్నావా? జన్మాంతర వైరు
లము. పొమ్ము; నీపాపమున నీవు పోదువు.

రాజా—

శే॥ గీ॥ “శాపనాథంబు” లంబెట్ట ✱ సాఁగె నితఁడు
నన్ను మొదలెత్తె రాజ మీ ✱ నామమెత్తు
పైన విషపుఁ బన్నులను దా ✱ విప్లవంబు
మూడుఁగానఁ దొలఁగఁ జెల్లు ✱ ముప్పువాయ॥

సుద—(కోపముతో) దమనాఖ్య! బుద్ధిసాగరుని మోమును నేనికఁ
జాడ నెల్ల. ఆతని పల్కులన్నియు యన్యతములు. నాకైదెచ్చిన
కోమలాంగిని సుతున కీతఁడే గూర్చినవట నిర్వివాదాంశము.
ఈ కుణముననే యాతనిని యుద్యోగముచుండి తొలఁగించితిని.
ఇకముందు నీవే ప్రప్రథానివి. ఈతనిం జీకటి కొట్టులోఁ
ద్రోయింపుము. మదోన్మత్తుండగు మదనునిగూడఁ జెఱసాలం

శేషుడు. నన్నరింపనని మదనుని బాణిగ్రహణమొనర్చిన నాతిని
నాకడ కీడ్పించుకొని రమ్మ.

(సుదర్శనుడు వెడలి పోవును.)

దమ—రక్షకభటులారా! బుద్ధిసాగరుని చెఱఁ ద్రోయుడు?

(దమనుడు వెడలి పోవును)

మొదటి రక్షక } స్వామీ! ఇదేటి విపరీతము!
భటుడు. }

రెండవ భ—రాజ్య వినాశనమున కిట్టివే నిదర్శనములు.

బుద్ధి—భటులారా! అశుభంబుల నాడఁ జెల్లగు. దారితీయుడు.
మీ విధ్వక్తధర్మంబులొనర్చక యుపేక్షించుట పరమ దుర్మా
ర్గము. నాయందు నింతకుముందు మీకుఁగల భయభక్తుల కీఠ
స్థలములేగు. తేనిపోషణయందున్న మీ రాతని యాజ్ఞలకు నోసి
లొగ్గుట సేవాధర్మము. అర్హకృత్యము. తప్పట తనకుఁదాను
గొయ్యి దీసికొనుట యనుట ధ్రువము. పరమాత్మా! మంచి గుణ
పాతము నేర్పితివి. మానవులు, ఎదుటివారి యంతగ్గతాభిప్రాయం
బుల నరయ నసమర్థులు; అసమర్థులు.

శా॥ నాసర్వస్వము ధారవోసి, స్థిరమా • నారాజ్యమేయంచు నే
వీసంజేనియుఁ బ్రాలు మాలక విధుల్ • వేవేగ నీడేర్చుగా
నీసుంబూనినతేడు లోఁదలఁపఁ “జె • ద్దీనిందనం గొట్టమే
వాసంబన్న”తెఱంగునక దమను దు • ర్వాక్యమ్ములే నమ్మెగా॥

ఉ॥ తేడును రాజ్యలక్ష్మియై త • రింపఁగఁ జేయును నన్నటాచు ది
ర్గాదుచు శ్రీశ! నేఁ గడు బ॥రా జ్ముఖితక స్మరియింప నిన్ను; న
న్బాడని నీఁచుడంచు దయఁబాసి • చెఱక నరకంపు బానిలోఁ
బాడియె త్రోయ? మర్మిత వి • పాక మహత్తర పాతకంబె పో!

(మువ్వరును వెడలి పోవుదురు.)

(తెఱ వ్రాలును.)

—* నా ల్ల ప యం క ము *—

ద్వితీయరంగము.

[అడవి—మదనుఁడు నిలిచియుండును]

మద—

సీ॥ నామూలమునఁగదా • నన్నుఁ గన్నయ్యకు
 బండిలోఁబడుట సం • ప్రాప్తమయ్యె
 నామూలమునఁగదా • నన్నుఁ గన్నతల్లికి
 భరణపుంగూటి దా • రాభిగ్రమబ్బె
 నామూలమునఁగదా • నాతన్ని నడిచెడిక
 కంటకావృత ఘోర • కాననముల
 నామూలమునఁగదా • సల్లిశల నుతిగన్న
 బుద్ధిసాగరుకీర్తి • బుగ్గిఁగలసె
 తే॥ గీ॥ ఔదు కులనాశకుండను నే • నాదు కుమతి
 మోహజలధి నిమగ్నత • మూర్ఖవోయి
 తల్లిదండ్రుల కవ్వముల్ • దలఁపలేక
 తరుణితోసాఁగితే దల • దాచుకొనఁగ॥
 తే॥ గీ॥ కొడుకనిన నేనె, యుద్ధార • కుండను నేనె
 పెల్లగించితి కూకటి • వేళ్ళతోడ
 మొలకలెత్తంగనీక స్వ • కుల శుశస్సు
 వంశపారంపరీణమా • వాసితొలఁగె॥

అయ్యో! నే నంతవెట్టిని! జన్మమునకుఁ గారణభూతులగు
 మాతాపితల సరకునేయనైతిగా! ప్రత్యక్షదైవముల కెక్కుగూర్చిన
 వాని కెన్ని దుర్గతులున్నవోకదా. మోహమా! ఏమి నీ చతురత!
 కన్నుల కెగదట్టి చేయించినదొకటి; మరలఁ బశ్చాత్తాపము నూచిం
 చెదవా? అప్పు డంత మదాంధత యేమి? ఇప్పు డీ పరితాప
 మేల?

ఉ॥ ఎక్కడిరాగమిద్ది తర • శేషణమై దలి తండ్రకన్నఁ; బె
 న్నక్కువఁ బెంచి విద్యల స • మధుమనర్పరె, గంపెఁడాశతోఁ,
 జక్కరబొమ్మయంచు బలు • నా ర్థను చజ్జత మోహరజలం
 జక్కి చరించుటల్ క్రమమె, • ఛీ! పెడబుద్ధి! ననుద్యజంపుమా॥

అ! ఏమనుచున్నాను! చిత్రరేఖపై నేటి ప్రేమయనియా! నా
 యాటవప్రాణము నవమానించుటయా! విడిచిన తలిదండ్రు లెక్కు
 వయా? నెన్నంటిన విమలాంగి మిన్నయా? స్వసౌఖ్యమును దృఢ
 ప్రాయముగ నెంచి నిరుపమాన సౌభాగ్యసంపదల నందుట
 నిక్కువమని చెప్పకయే చెప్పుచున్న రాజేంద్ర భోగమును వాకై
 తృణీకరించిన యీ చానకన్న నీ యుర్వి నా కొరు లెక్కువ
 వారున్నారా? సుఖదుఃఖంబులఁ దులయై పాల్గొన్న కలికి జల్మన
 జేయు టేటిమాట? ఇతీ! నీ పరోక్షంబున నేమనుకొనిన నేమి? నీ
 ముఖావలోకనంబున మరులు పైఁగొన నెందు తలంపుల కవకాశ
 నెట్లుండును? నూదంటు రాయివోలె నిష్కల్మషమగు ననురాగపుం
 జాడుకులు దుచ్చింతలఁ బాపి యాకర్షింపఁగలవు. జలాశయంబున
 జలకమాడునెడ సహోదరులుగ భ్రమసి నీటిపాములు కరులను,
 మీనములు నేల్రెములను, తామరతూండ్లు కరములను ముద్దిడు
 కొనుచున్నవి. నారశ్మిసోఁకి కమలని కమల ముద్భవించెనే యని
 ప్రకృతి చిహ్నము తలవంచె నన్నట్లు మేఘముచాటున నొదిగె.
 అంచయానా! సిగ్గున హంసలు అడుగిడక సిగ్గున మూలముడుచు
 కొని యున్నవి. సప్తజన్మములెత్తినను నిన్బోలిన సహచారిణి నాకు
 లభించుట దుర్లభము. (చప్పట్లుగొట్టుచు) చిత్ర! వియోగభరము
 కడుంగడు దుర్భరము. ఇలకీడలం జాలింగి రా రమ్మ.

[దమనుడు ప్రవేశించును.]

దమ—(స్వగతిము) కపటి! నవాబా! రహస్యముగ నాగనంపిన దంపతు
 లను చేజిక్కించుకొంటిని. నా కినులు మూయు నితరమగునా?

నే॥ గీ॥ బేర నాశక్తి నాబుద్ధి • యాత్మిబలము

క్రోల్లులిని జేసితిం బిల్లి • కూననిపు

కప్పచాట్టివి నాకడఁ ♦ గావువంత
యరగమునుబోలెఁ గబళింప ♦ నుంటిమదన॥
శే॥ గీ॥ మదనుడొక్కడై గననయ్యె ♦ మగువయేడ?
మదనుతల మొట్టి యేరైన ♦ మగువఁగొనిగొ
చిత్రరేఖను వీక్షింపఁ ♦ జేతునంటి;
జనపఱియటన్న కేసరి ♦ స్వప్నమయ్యె॥
చిత్రరేఖ యిందెందైన మసలుచున్న దేమో చూచెదఁగాక.
(దమనుడు లోనికిఁ బోవును)

(ఒక పురుషుడు, ఆవలిపార్శ్వమునుండి ప్రవేశించును)

పురు—(స్వగతము) ప్రసంగమువలన నేగిన యాతఁడు దమనుడనియు నందు నిలిచిన యాతఁడు మదనుండనియు విచితమయ్యె. నవాబూహించినట్టి దమనుడిందుఁ బ్రవేశించుటయు, దంపతులఁ జిక్కించుకొంటిని మురియుటయు, చిత్రరేఖాసహితుడై యేగకున్న స్వనాశమున కవకాశమని విలపించుటయు విసంగతి. నేనీ మదనునకు నన్నెఱిగించు కొనుటయే యుత్తమము కాకున్నఁ గార్యము చేడును.

(నాల్గడులు ముందునకుఁ బోవును.)

(ప్రకాశముగ) మంత్రినుతా! మదనాఖ్యా! నేను మీ ముఖ్యమిత్రుడగు నవాబుగారి యాజ్ఞను బాలించుచు నిటకు విచ్చేసితి. దమనుడు మిమ్మిరువురం బంధించి కొనిపోవ నీక్షణమున నివ్విన ప్రవేశమొసఁచె. నీయింతి జాడఁ గననేగ. ఆపి నిటకుఁ బిలువము. నేనన్యఁడనని సందేహింపకును. నీసతీతిలకమును సత్వర మెదురేగి కొనిరమ్ము.

మద—మహాత్మా! అటులనా. పుణ్యమూర్తీ! నవాబా! నిశ్చయముగ నీవే నాపాలిటిదైవమవు. తెప్పపాటు కాలములో సతీ యుతుండనై వచ్చెద.

(లోనికిఁబోవును)

(పురుషుడు బాణతూణీరంబులం దిగిచి యోధుని వేషముఁ
దొలగించి సహజ స్త్రీరూపమున నిలిచి)

(ప్రకాశముగ) ఈదినముకదా సుదినము. నాతోఁబుట్టువుం
గనఁబోవుచున్నదాన. అక్కయ్యా యీ శశిరేఖను గుర్తింపఁ
జాలకుండునా?

(మదనుడు, చిత్రరేఖయుఁ బ్రవేశింతురు)

చిత్ర—(ప్రవేశించిన వెంటనే శశిరేఖఁజూచి తత్తరమున) ఏమిది!
నాశశిరేఖయా! ఎంతటిభాగ్య మెంతటిభాగ్యము!

(అనుచుఁబోయి కొంగలించుకొనును)

శశి—(మదనునిఁజేరఁబోయి) బావగారికి నమస్కారములు. పురుష
వేషమునఁ దమసాన్నిధ్యముఁ జేరి తొలుదొల్త నావిషయము
వివరింపనందులకు మన్నింపుఁడు. కార్యభారమున నట్లానర్పితి.
మీచరిత్రనంతయు నవాబుగారి మూలమున సాంగముగవింటి.
నా నిజ చరిత్రము వారికిం దేటకఱచితి. వారిపంపుననే మిముంగన
వచ్చితి. ఈవనము తమకుఁ బరిచితమే యగుదు నిందెందేని మీరు
దమనుని కంటఁబడకుండ దాఁగియుండుఁడు. నేనిందు విహ
రించుచుండు. దమనుడు నన్నే చిత్రరేఖయనుకొని రాజు
సాలికింగొంపోవును. పైవిషయమెట్లుండునో చూచుకొందము.
మీముప్పవాపు కొనుటకెదియె మార్గము. ఇది నవాబుగారి పన్ను
గడ. తమరిరువురు వేవేగమే తర్లుఁడు. నవాబుగారి హర్షికి మాహార
నిద్రలమాని మామగారి విడుదలకును, దమనునిపొం గడపకు,
మామగారి కీర్తిని బునరుద్ధరింపను, రాజనకుఁ దారతమ్యజ్ఞాన మల
వఱపను విశ్వప్రయత్న మొనర్చుచున్నాను. తమ రాలసించుట
వారికార్యదీక్షకు భంగ మొనఁగూడునేమో? అక్కయ్యా! ఎడఁ
బాటునకై వగవకుము. సక్రమముగ విధులు నెఱవేఱిన నత్యంతాల్ప
కాలములో మనకుసమాగమ మయ్యెడి. నాకుఁగీడు మూడునని
భయపడకుఁడు. అగోచరులగు నవాబుభృత్యులు నన్నురక్షింప

నెల్లెడల విజృంభించి యున్నారు. (లోదాచిన కరవాలమును లాగి చూపుచు) నన్ను రక్షించు నదియు, రక్షింపనున్నదియు నిదియే. నిర్భయముగ వెడలుడు. (కరవాలము దాచును.)

(మదనుడును, చిత్రరేఖయు వెడలిపోవుదురు)

[దమనుడు ప్రవేశించును]

దమ—(స్వగతము) (శశిరేఖను దేటిపాటజూచి) ఈ పెయ్యే చిత్రరేఖ. నిస్సంశయము. నాప్రాణములు దక్కినట్లే.

(ప్రకాశముగ) స్త్రీరత్నమా! నీ వెవరు? మదనుని యిల్లాల వగుచిత్రరేఖ వీవే యనుకొందును.

స్త్రీ—(చెవులుమూసికొని) హరి హరీ! పాపము శమించుఁగాత! పురుషవతంసమా! నేను జిత్రరేఖ నేగాని మదనుఁడు, వారివారు, నన్నాతని యిల్లాల ననుకొనుచున్నారు. కాని నేఁగాను. బుద్ధిపాగరుఁడైఁటఁ బలవంతముగఁ జేర్చుకొని నుతుని వరింపుమనుచున్నాఁడు. నన్న స్వతంత్ర నొనర్చిరి. మదనుఁడు నన్నిడువక పిశాచమై వీడించుచున్నాఁడు. కదలనీయకున్నాఁడు. ఈ జలాశయమున స్నానమాడు మిషనిందుఁ జేరి నాదుస్థితికిఁ దలపోయుచున్నాను. నన్నీతని బారి నుండి తప్పింప నీకు సామర్థ్యమున్ననన్ను రక్షింపుము.

దమ—(స్వగతము)

ఉ॥ ఏదమనుండఁగానె మును - పే కనకం బని ముట్ట మట్టియా;
ఆదనుజాంతకుండు కను - లారఁ గనుంగొన నేటితోఁజనెన్
నాదురితంపుఁబుంజములు - నాతినుడుల్ జనపాలహాళి హ
ర్షోదధిసోలలాఝ; బరు - పోర్తులఁ బాల్పడనీకఁ బ్రోచెఁగా॥

(ప్రకాశముగ)

కన్యకామణీ! బుద్ధిపాగరుఁడు మానుదర్శన భూధవుని నీవు వరింప నంటివనియు మదనునే గాంధర్వ విధినిఁ గేల్వెట్టితివనియు నుడివెనే. అంతయును నాకాశపురాణమేనా? కుమారుని దుండగ మెఱిగి తునుమాడ నుద్యుక్తుం డయ్యెననియు, నవాబు వారిం చెననియు నింటిమే,

చిత్ర — అన్నియును ఘృవలే. రాజప్రశంసయే నాకడరాలేదు. మదనునే యాతడు నాపై నుసికొలిపెను. అదను కాదని మదను నా పుచుఁ గవటప్రేమను బ్రకటించుచు ముందున్నది ముసళ్ళకుండుగ యని యాశ పెట్టుచు మానరితఁ డ మొనర్చుకొనుచున్నాను. మదనుని కేల్వట్ట నేను ముఖత్వమును జూపక నాలసిగను చుండుటచే నన్నితరు లపేక్షింప కుండుట కిట్టి యడ్డంకి సృష్టించిరి. నాసమక్షమునఁ దగ్గడి కుమారునిఁ ద్రుంపం బోవుటయు నవాబువారించుటయు నెన్నడును జరుగ లేదు. బుద్ధిసాగరుని మాటల విని మీరు మోసపోతిరి. తమరెవ్వరు? తమ నామధేయ మేమి? నన్నుఁ గాపాడఁ గల్గిన వైశంబ దారితీయఁడు.

దమ — సుదర్శన భూజానికి నేనును బుద్ధిసాగరుఁడును ప్రథామలము. నాపేరు దమనుఁడు. పోనిమ్ము. సుదర్శనుని మ్రోలకే నిర్దోషో వలసియున్నది. బుద్ధిసాగరుఁడు వెలి పుచ్చిన దురభిప్రాయమున తేఁడు నీయెడఁ గట్టలుకం బూసితన్న వరింపనంటి వను తామసంబున ముక్కుత్రాడుతో నిన్నీడ్చుకొని రమ్మని యాజ్ఞాపించెను. కన్యాత్వమునకు భంగము కలుగకుండ మెలంగు చుంటినని సవినయంబుగ సహేతుకంబుగ నృపునితో నచ్చుంబల్కి వలచి వలపించుకొని రాణివై మెలంగుము. దైవము నీకుఁ దోడగుఁగాత! రా రమ్మ. (చేతం జూపుచు) ఆ పాలకీయం దేగి యాసీనపుగమ్ము. నేనిదె బోయలభోవచ్చెద.

చిత్ర — మహాప్రసాదము.

(దమనుఁడు వెడలును)

చిత్ర — నన్నుడసితి నను పరమహర్షమున దమనుఁడు మదనుని మాటయే మఱచినట్లున్నది. ఇంతవరకును పను లనుకొని నట్లు నెఱవేఱినట్లే.

తే॥ గీ॥ చానరూపంబు మాటిచి • జారచోరు

ల వలని భయమ్ము లేక మె • లంగుచుంటి

సోదరికి నై వ్రతమును య • శోదతనయ!

పాసితిని; గాచుటెట్లా? శు • భంబడెట్లా!

పూర్వ పరజ్ఞాన శూన్యంబై దమను దుర్బోధనలఁ జిక్కి- బుద్ధి
సాగరుం బరిభవించిన జనపతి తన్ను నరింపననిన మదను రాణిని
మోముంజూడ నెల్లక వేగమే యెట్టి శిక్షను విధించునో? ఆ బుద్ధి
కుశలు ముఖావలోకన మునర్పక లెప్పుడు. ఈ సందర్భమున దమ
నునిఁజిబరాభవముం గూర్పుటయు నవసరము. (యోచననభినయించి)
ఇప్పుడు మెదపనకు దట్టు యోచనయే బాగుగనున్నది. ఇట్లొన
రెప్పదఁగాక.

(వెడలిపోవును)

(పాత్రవాలును.)

—* నా ల్గ వ యం క ము *—

తృతీయ రంగము.

(రాజమందిరము: సుదర్శనభూవిభుఁడు కనకమణిమయాసనాసీనుండై
యుండు.)

సుదర్శనుఁడు—

శా॥ దూరాలోచనచేయకే నతనికే • దో ద్రోహముఁ జేసి న

ట్లూరూరక నను దట్టుచుండురటు మే • లూహింపకజ్ఞానులై

నోరారక బలుకాడ నుబ్బు జనులా • నోరెత్తిలెక్కిం పనా!

యే రింతా నపదిన్నగర్వతుల నే • నీడ్పింతు శిక్షార్థమై॥

ఉ॥ రోజులుసాగుటక దమను • శ్రోవలకెయ్యదొ విప్పు సంచయం

బా జగడాలమారి సయ • దహ్మాదు చారసిలంగఁజేసెనక;

ఓజంగలంచె మానసము; • నోటమి నిక్కువ; మేలత్రుళ్లుటలే;

వ్యాజమె నిన్నెగూల్పు; సరి • వాడవె నాకుఁ దురుష్కసాంసనా॥

తే॥ గీ॥ సాహెబు చునెడఁగా బుద్ధి • సాగరుని మ

నుచుట; చలు విడిపింతు న • నుచు శతధము

మానె నట తిండిమత్తత • నూఁగు తురక

యండయే తెల్పు బలగంపు • టతిశయంబు॥

(తెరలో) మహారాజా! వృద్ధపురోహిత సత్తముండగు రామ శర్మగారు హజారముకడ నిల్చి దర్శన మభిలషించు చున్నారు. నుద—సేవకా! వారిని వేవేగఁ గొనిరమ్ము. సేవకుఁడు—(తెరలో) చిత్తము.

(రామశర్మ ప్రవేశించును.)

నుద—తాతగారూ! దయచేయుఁడు. ఆయర్హాసన మలంకరింపుఁడు.

రామశర్మ—రాజా! దీర్ఘాయుష్మాన్భవ.

నుద—చిత్తము. (స్వగతము) ఎన్నఁడునురాజే; యీతఁడేటికై వచ్చి యుండును.

రామ—(లేచి నిలిచి) భూపాలా! మంత్రాంగనిపుణుండగు మంత్రలేమి సభవెన్నెలలేని నిసివలఁ జిన్న వోయియున్నది. అందు బుద్ధిసాగరుని తేజఃపటలంబునఁ దమమూర్తిప్రకాశించుచుఁ గన్నులపండువుగ నుండెడిది. తమరునుదమతండ్రిగారును నాపైవారును దేశక్షేమమును, బ్రజల వాంఛితంబులును పాటించుచు, సంపూర్ణవిశ్వాసంబున కునికిపట్టులయి పరమానందమున జను బుట్టుతలూఁగుచు రాజభక్తి ధర్మానురక్తులను సూచింప మంగళమహాశ్రీ లనుభవించిరి. నిన్న మొన్నటిదనుకఁ దమపరిపూర్ణానందగ్రహంబునకును, చిత్తస్థానంబున సధిష్ఠింపఁజేసి పూజార్చితకును, ప్రజాలోకంబున కాలాది వృద్ధవర్యంతము తలమానికం బని ప్రశంసాపాత్రతకును మూలమైన యమాత్యశ్రేణుండగు బుద్ధిసాగర సుధీ మణిని బంధించుట ప్రజలలో నసంతృప్తికి దావలంబయ్యె నని మనవిచేసికొనుటకుఁ జింతలుచున్నాను, వారు తమకును, దమకుటంబమువారికిని నెనర్చిన సేవ వర్తనాతీతము. తమ్మును బసికూనలప్పుడు హస్తగతంబొనర్చి యాబాలుని పురోవృద్ధికి మీరుతక్క నన్యులేరునులేరని యుచ్చతితగద్గదకంతనినాదంబున వాక్రుచ్చ సీధీసంపన్నుఁడు హోరు మనియెడ్చి నాగొంతుక నూపిరియున్నంతవరకుఁ గంటి కగు తెప్పనై కాపాడెదనని వాగ్దత్తమిచ్చె. ఆమహామహునికా యిట్టి యిక్కట్టు! తమబాల్యమునఁ బరరాజులు పైకెత్తిరా విచ్చిన్న దశ

యందు సామ్రాజ్యమునకుఁ బట్టుగొమ్మయై నిలిచి ప్రాణముల నర్పింప సిద్ధుండై రణాంగణమునఁ బ్రళయకాల రుద్రునివలె నిలిచి కైదుల నుక్కడగించి నందులకా యీసీచకారాగృహవాసము! వారొనర్చినది తప్పుగాదనియు, ప్రభువుల కతఁడు ఏయత్యంతాల్ప కారణముననో దోష సమన్వితుండని నమ్మిక గల్గినను తన్ములమున నాశని యసూత్యపదవికేలోటును సంఘటింపఁజేయుట శాస్త్ర విరుద్ధమనియుఁ బ్రజలై కకంతముగ నభిప్రాయపడుచున్నారు. వ్యక్తులకుఁ గల్గిన విముఖత్యమున రాష్ట్రమును వివద్దశకుఁడెచ్చట యన్యాయము. వారిలేమి యనర్థము వాటిల్లఁజేయునని ప్రజలు దృఢవిశ్వాసమును వెలువరించుచున్నారు. కావునఁ బ్రభువులు శాంతచిత్తమును వహించి ప్రజల మొఱి యాలకించి దుష్టప్రబోధంబులకుఁ జెవులొగ్గక “ప్రమాదోధీమతామపి” యందురుగాన పశ్చాత్తాపమును వెలిబుచ్చుచుఁ బ్రధానమంత్రిని విడుదలచేసి యథోచితంబుగ వారిపదవి యందున వారి నలంకరించి, చిందరవందరయైన వారికుటంబము నొక్కడఁజేర్చినగాని ప్రజారంజకులను నామము తమరుదక్కించు కొనఁజాలరు. తమపరిపాలనలో నున్న వారెల్లరు నిట్టిదాని నపేక్షించుచున్నారు. బుద్ధిసాగరుఁడు కరుణామయుడు. ప్రేమించి విశ్వాసమును సేకరించుకొనెను. పరమశాంతుఁడు. అపకారికేనినుపకారమే కూర్చునుత్తమ పురుషశ్రేష్ఠుఁడు. అతఁడేలోకబంధుఁడు. శమదమాది సద్గుణ సంపన్నుండగు నా యవతారపురుషుని వారముదినములలో, పాలితుల విజ్ఞప్తి దివ్యచిత్తమునకుండెచ్చి స్వతంత్ర మనర్పుఁడు. రాజభక్తి పరాయణులగు మామోంట్ల కలజసి ఘటింపక శ్రీవారే యుచితరీతి మెలంగ సర్వేశ్వరుఁడు ధిసంపన్నులం జేయుఁగాత! రాజా! ప్రజలసంతకములతో నిట్టి విజ్ఞానాపత్రములు తమసమ్ముఖమునఁ జేరినట్లు వింటిని.

మద—భూసురశ్రేష్ఠా! గుణ గ్రహణపారీణు లొండొరులు లోపాలోపంబుల దిద్దికొనుట ప్రశస్త కార్యము. నవరసపూరితంబై

ప్రణతి పత్రము విరాజిల్లుచున్నది. సావధానముగఁ దమవాక్యంబుల నాకర్ణించితి. ఉచితరీతి వ్యవహరించెద.

రామశర్మ—రాజా! వయోవృద్ధుండనై పదచలనముమాని త్వదా శ్రయమువలన లభించిన యక్షయభాగ్యోదయమున సర్వ సౌఖ్యంబులనుభవించుచు శ్రీరామ సంకీర్తన మొనర్చుకొనుచు నుఖినై యుండియు వ్రస్తుత సంక్షోభమును విని నా నేర్పినకొలంది విన్నవించుట విధియని బయలు వెడలి వచ్చితిని.

సుదర్శ—మంచిది. పిన్నలకు సన్మార్గము లుద్ఘోషించుట వ్యాయమే కదా? మీ హితము వందనపూర్వకముగ నందుకొంటి.

రామ—భూపాలా! నేను పోయివచ్చెదను. సెలవుసంగెదరా?

సుద—స్వామీ! నమస్కారములు.

(రామశర్మ వెడలిపోవును)

సుద—ఓరిపిడుగా! వచ్చితురకా! కాలమహిమ నిన్నంతవాని నొనర్చెనురా! ప్రజానాయకుడవా! నీకు దోడుగా నెందఱి మతులం జెడిపితివి.

తే॥ ౧॥ పూర్వులార్జించిపెట్టఁగా - బువ్వమెక్కి
ముండగ్రాసముఁదినుచును - మూలనెక్కి
గడ్డపుండీర పేల న - ఖాలగ్రుక్కి
నాయకుడవై తె నీదుప్రా -ణము హుళిక్కి॥

ఈయల్పనిహో నేమిగాని బుద్ధిసాగరునియెడ నే కృతఃకులముండన్నమాట నెమరునకు వచ్చినప్పుడు హృదయము దహించుకొనిపోవుచున్నది. అయ్యో! పాపమీసచివుండేల కన్యా స్వేషణంబునకుఁ గడంగె? కడంగిన మాత్రమున వారింపక నేనేల యియ్యకొంటి? ఇయ్యకొన్న మాత్రంబున నిట్టి విఘ్నాసంబులేల ప్రాప్తించవలయు? ప్రాప్తించెఁబో విభుండ నగునేను మదన తాపజ్వరంబున మండిపడ, శాంతవచనంబులను శీఠిలోపచారంబులఁ దప్తుండనగుటకు మారుగ నీర్వాగ్రస్థుండగు దమను తీవ్రవాక్యలధిఁ బడి తెప్పటిల్లలేక సుడి గుండంబునఁ బడితి. దమనా

ఆ నిమిషంబున నంకురించిన యాగ్రహానలముఁ జల్లార్చక విరాజమానమై వెలుగఁ రోషతైల తప్తంబులగు వత్తులోయనఁ దీవ్రభాషణంబుల నతికించుచు నా తను సర్వస్వముపైఁ బూర్ణాధికారమును నీవేవహించిబుద్ధిసాగరునిఁ గారాగారంబునద్రోయించితివి. చిక్కులఁ దెచ్చి పెట్టితివి. సామాన్య పరిస్థితులనే స్థిమితపఱచుటకు నేతిలోఁ బడ్డ యీఁగవోలె గిలగిలలాడుదువే యిప్పుడేమందువు? అయ్యకు బెండ్లియయ్యె నను సంతసమేగాని నవతి తల్లిపోరు గుర్తింపలేదన్నట్లు బుద్ధిసాగరుని సాధించితి నను మురిపమేగాని రాజ్యరక్షణ సాటవంబల్పంబుగఁ దోచెడి. ఇట్టి యాందోళన విషయము వినిపింపవైతివిగదా.

సేవకుఁడు—(తెరలో) ట్టాసాలా! హజారముకడ నుజ్జయినీపురంబు నుండి దూతవచ్చి దర్శనముకై నిరీక్షించుచున్నాఁడు.

నుదర్శనుఁడు—సేవకా! వారిలోనం జేర్చుము. ఉజ్జయినీవారు నా పతాపమువిని మందలింపు పంపియుండరుకదా.

[దూతప్రవేశించును]

దూత—రాజ శేఖరునకు వందనములు. జయమగుఁగాక! నేను ఉజ్జయినీపురంబునుండి పంపఁబడితిని.

నుద—దూతకార్యదురంధరా! ఆ పీఠమలంకరింపుము. ఆగమన వార్తల వివరింపుఁడు.

దూత—ప్రభువర్యా! మాస్వామివచనంబు లవధానుఁడు.

ఉ! వార్తవినంగనా సుగుణ ! వారిధిచంద్ర; నుదర్శనాఖ్య! స
శ్రీర్చితలీల దిగంచల వి ! కీర్ణత గాంచిన బుద్ధిసాగరున్
ధూర్తుడవైచెఱ్ఱ బడఁగఁ ! ద్రోసితి వంచుఁబ్రజాళి విన్నపం
బార్తినిబంపె మాకు నచి ! వాగ్రణివేగ విముక్తుఁడయఁగఁ !

శా॥ సారాంశంబులఁ బాఱి శూచి మగుడఁ ! శాసింపుమీ వీడుకోత
భారంజాత్రజ నాకుఁ బోవుట తుడఁ ! వారెల్లనొక్కుమృడిఁ
మీఱఁగా, మనలో నెవండొ రిపులఁ ! మేలందఁ దాఁగూడు నే
తీరుల్పాదినఁ జేరు; మంత్రిచెఱి పు ! త్రైంచక్రమంఘదగుఁ॥

కా! ఆమంత్రిండునకు సమానునిలలో † నార్యా! కనంబోము నీ
క్షేమంబెంచి వచింతు, నాతఁ డగు నీ † జీవఃబు; నీ వైరు లా
నామంబన్న వడంకి పైకురుకు లే! నాఁడా యటంచున్నవా;
రేమాయం బడఁబోక యా ప్రథితు నేయెన్నుండగు మంత్రిగఁ.

తే॥ గీ॥ చిన్నవాడవు నీవు స † చివు ననుపమ

గుణనిధానమాలి విడిచి † కొందలంబు

చేతులంగొని తెచ్చెడి † సేతఁగాంచి

మేలుఁ గోరుచుఁ దెప్పితో † మిత్రపినుమ!

తే॥ గీ॥ స్వార్థమును నెంచి లెనుఁదన † యండమఱచి

యేన్తుపైన జవ్వాజినా † నెగు ముఖమున

దీపముండఁగ వెదుకఁగ † దివురునట్టి

మంత్రి శేఖరు లెందఱో † మహినిఁగలరు॥

తే॥ గీ॥ ప్రభువునెడ భక్తి ప్రజలనఁ † శాశ్వరక్తి

కరధన విరక్తి, శత్రులు † వణఁకు శక్తి

న్యాయమందున నాసక్తి † సమితయుక్తి

బుద్ధిసాగరుఁగూడి ప్రసిద్ధిఁగాంచె॥

సుదర్శనుడు—రాయశారీ! మీస్వామివారి యమూల్య వాక్యరత్నం
బుల శ్రద్ధాభువునై యాలకించితివని వివరింపుము, నీతివాక్యంబు
లకు వందన శతంబు లర్పించితి ననుచు, నీ వేగుము.

దూత—చిత్తము.

[రాయశారి వెడలిపోవును]

సేవకుడు—[తెరలో] స్వామీ!దమనామాత్యుడు విచ్చేసి లోనం
బ్రవేశింపఁ గోరుచున్నాడు.

సుద—సేవకా! లోనంజేర్చుము, చిత్రరేఖను జిత్ర విచిత్రగతులం బరి
భవించవలయు, కసిదీర్చుకొనవలయు.

[దమనుడు ప్రవేశించును]

దమ—రాజా! జయమగుఁగాక.

సుద—మంత్రివరా! చిత్రరేఖయేడి?

దమ—పల్లకితో మీ పడకటి గది జేర్పబంపితి.

సుద—అదేటి విపరీతము?

దమ—మనవి నాలకింపుడు. చిత్రరేఖ మదనుని కేల్వట్టలేదు. తమ మాటయాపెతో నాదుష్టుడు వచింపనేలేదట. మదనుని పరింపు మని నిర్బంధించుచున్నాడట. నేర్పుతో మానరక్షణ మొనర్చు కొనుచు, అగుదిబండనువదలించుకొనఁజాలక, విలపించుచున్నట్లాపె వచ్చాడోరణి సమృద్ధ మొదవింపఁ గొని తెచ్చితి. తమరును విచారణ సల్పి గర్హ్యమనితోచిన రీతి మలంగుడు.

సుద—మంచిది. నే నిదె యాశ్చర్యంగారవతిం గన నేగెదను. నీవును జేగుము. బుద్ధిసాగరుని పరోక్షమునఁగాని యిట్టిది జతపడదని విధి యాతని కాగతఁ గల్పించెఁ గాఁబోలు.

[ఇరువురు నేగుదురు]

[తెర వ్రాలును]

—* నాల్గవ యంకము *—

చతుర్థరంగము.

[సుదర్శనుని పడకటిగది—సుదర్శనుడు నిలిచియుండును.]

సుదర్శ—

ఉ॥ ఎవ్వరికేరొ, వారి లగి * యింపు విరించి నులగ్నమందు నీ
జవ్వని నూనునిం గలుపఁ * జాలెనె ముత్రిశ్రమంబెగాని, మైఁ
జవ్వకుఁ గారణము, చెఱఁ * జక్కుట సంభవమయ్యె శక్యమే
చివ్వవిధాత్రవాలు సరు * చే మతిఁబోయిన చేష్ట లిట్టివే॥
తే॥ గీ॥ నిష్కర్తృక్కిన కోతివై * సీచభాష

లాడితినటంచు దమనాఖ్యుఁ * డాడియుండ

రసికతకును సందేహ మే * ర్పడియెనేమొ;

తప్పసైరించి యొప్పుల * కుప్పరావె.

తే॥ గీ॥ మర్త్యలోకంపు మదను స + మాగమంపు
నిరసనపు టూహ గునుమంపు + శరునిదూరి
తోలితినలన్న కినుక నా + తోడఁగూడ
వేగింపడు కాబోలు? + వెలఁదినిన్ను ॥

కన్యామణి! పక్ష్యంకికనుండి యీవలి కడుగిడి నను ధన్యుం
డేయుము. కామదోషాంధకారము న్యాపింపఁ జీకటిఁ బడియున్న
నన్ను నీ వదనశశిం జూపి దారి జూపఁ బుయిలోడకు. రా రమ్మ.
చిత్రరేఖా! చిత్రరేఖా!

తే॥ గీ॥ కోలుపోయితి నీకునై + గుణవదాన్యు
ప్రజల శిశ్వలమగుభక్తి + పడఁతిమిన్న
ఆలసించుట తగవె నీ + వైనఁ గనవె
ఏదియెటులైనఁ దక్కితి + వింతెచాలు.

తే॥ గీ॥ పిలిచిన కొలంది బిరుదుఁగ + బిగిసికొనుట
కతినుతా పురుషులకు యు + క్తమ్ముగాని
మంచువోలెను గఱఁగెడు + మగువ మనము
గడునుఁదనమిట్లు బూన వా + కర్మఫలమొ!
[పురుషవేషమున శశిరేఖ ప్రవేశించి]

తే॥ గీ॥ కర్మఫలమే నుదర్శనా + భ్యా విజంబు
వివిధబుద్ధులఁ బొడమించె + వెట్టిజేసె
చాలనిగ్రహాళి నడకల + చాయ లివియె
దమను మాయయెగాని నే + తరుణిగాను.

నుద—(పురుషునిగాంచి నివ్వెటపడి ఆమితోగ్రుండై, హుం అని
కండ్లుకొఱకి) ఓరీ సేవకా! ఎవఁడురా అక్కడ?

సేవ—చిత్తము. అజ్ఞ నెఱవేర్ప సంసిద్ధుఁడగుగ నున్నాను.

నుద—ఆ మేజావైని కలమును సిరాబుడ్డియు నొక కాగితము నిట్లందు
కొనుము.

(సేవకుం డందీయ రా జేదియో లిఖించి) సేవకా! దీని నత్యంత
రయమున సేనాని కడకుం గొనిపోయి యిం దుదహరించిన రీతి

ను త్తరక్షణంబున మెలఁగు మనుషా. మహనీయా! తమరెవరు? ఇటఁ
దామెట్లు చేరితిరి?

పురు—రాజా!

తే॥ ౧॥ ఏను బంధువౌదును కళిం ♦ గేశునకును
వేటకై వచ్చి నావారి ♦ వీడవలసె
దారిద్ర్యపుట బడలికన్ ♦ దాహ మొదవె
నీరుగ్రోలితి, కాసార ♦ తీరమందు
పవ్వళించుటె తెలియు దా ♦ పై నెఱుంగ!

నుద—మహాశయా!

ఉ॥ తామస మొందకుండు తమ ♦ దారినిఁ బుత్తు మనీషచంద్రమా
క్షేమముగాఁ బురిం దమరిఁ ♦ జేరువ నాజ్ఞలనిత్తు రంశు మా
గీయునఁ జిన్న వింశుగొని ♦ గేహము శుద్ధతరంబుఁ జేయుడి
నా మనవిం గ్రహించి దమన ♦ ప్రధితృత్ కుమియింప నెఱచుడి!
(ఇరువురును వెడలుదురు.)

(తెరవాలును).

—

బుద్ధి సాగర విజయము.

పంచమాంకము.

[పథమరంగము:—చేతనాల.

[బుద్ధిసాగరము జైలుదుస్తులతోఁ జింపిరిచాపపై
నాసీనుడై యుండును.]

బుద్ధి—

ము! దివికాజేరిన వృద్ధభూధపునితోఁ డీయంపు వాఙ్మాలముల్
చెవులారంగ వచించితీ నుతునిర డక్షింతుజుమీ తప్పకం
చు, వచోభంగము సంఘ కించెగద వా డ్ద కూర్చుండెయంచందురీ
బవిసిం జేతులఁ దెచ్చుకొంటి విలసిం డ పం గారణంబున్నదే॥

ఉ॥ నమ్మినవానినింజెఱపి డ నాడను, దుస్థితులబై, నబ్బరం
బమ్మక చెల్లయం చనగ డ నాదరువెడ్డియుఁ గాన దాపదల్
గ్రమ్మ భరింపఁగావలయుఁ డ గారకు లీరనికాని వారిఁదీ
వ్రమ్ముగ దూరుటల్, పరమ డ పాతకమందునఁ బాదుకొంటయే॥

ఉ॥ అన్నము పున్నమున్ దెలియ - వర్షక! అహ్మదుబాను కుద్దియై
పన్నిన సన్నగంబుల జ - వంబున మూర్ఖునశక్తియున్న నే
సన్నిటి కౌదుఁ గారకుడ - నంచను సుకట మంతరంగము
దెన్ని విధాలఁగుందిదునొ - ఈశునకెల్లయు గోచరంబెగా॥
తే॥ గీ॥ పలదరాజకంబొదపు న - వాబయంచుఁ

జెడ్డపేరొదపుట భువి - జెల్లదంచు
వేవిధంబులఁ గలుగంప - వీడఁదాయె
కట్టుకట్టిరి వ్రజలేక - భావులగుచు॥

ఉ॥ లోకములోన నందఱు వి ధి లోకనఁజేతురె దూరదృష్టి, నే
నీ కలహన కంటిటికి ధి నిక్కగ భావనఁజేసిదూరరే;
మేకొని “తిట్టగ్రుద్దినటు” ధి మ్లేచ్ఛసహాదరు నాయకత్వ మీ
యేకభావమున్ గుదిరె ధి నే చిఱఁజేరఁగదైవికంబుగన్॥

మ॥ ఎవరెల్లించిన నేమి లోటు? భవనా ధి ధీశుండు మత్కృత్యమున్
లివలోకించిన నాకు నేయఘనా పా ధి త్రా పాత్రమైయొప్పునో
భవనంబునకుఁ గీర్తిపోయినటులే ధి పోరఁ జయంబుబ్బినన్
యవనిశ్రీధపు నాజ్జితంబనుచు ని ధి త్యజెంచరే భూజనుల్॥

అయ్యో! నామిత్రులు వినక భూమ్యా కాశంబుల గామే నింది
విశ్వప్రయత్న మొనర్చు చున్నారాకాని

సీ॥ ఆత్మలశోధింప ధి సవకాశమును గూర్చి
పరితాప మొదవించుఁ ధి బరమవదము

కష్టంబులం దించి ధి కలుషఫలంబని

గతమును దలపించుఁ ధి గార్కణంబు

అల్పాఘచయముల ధి కందింప శిక్షులన్

శమనుడు ధరఁగల ధి జ్ఞానమతము

పరచింతలను మాని ధి పరమాత్ము నెద నిల్చి

జపియింపఁదగు కృష్ణు ధి జన్మభూమి

తే॥ గీ॥ నిర్మలాత్మను, గర్భంబు ధి నిగిడి తెలుప

సద్గతులఁజూప, శాశ్వత ధి సహనమోరి

మి మొదలగు సద్గుణము లీన ధి మేటిగురువు

బంధ మె! వలవదు ప్రతి ధి బంధకంబు॥

ఈప్రాంతముల కెవ్వరినో నూతన బంధితునిఁ గొనితెచ్చు
చున్నట్లు భటుల హుంకారములును గద్దెంపులును గొలుసుల చప్పు
డులును వీనులం బడెడి.

(దమనుడు వేత్రహస్తుల మధ్యగొలుసులచే కాలు నీతులు బంధంపఱచి ప్రవేశించును.)

బుద్ధి—(లేచి నిలిచి అమితాశ్చర్యమున) ఏమిది! నాకనులు నన్ను మోసగించుచున్నవా! నిక్కువమా!

దమ—మహాత్మా! క్షమింపుము. ద్రోహిని; ద్రోహిని. అసమానుడ వనియును, నిరుపమగుణోపేతుడ వనియును, యెఱిగి యెఱిగి, యనిమిత్త వైరకారణ మొర్వలేమిచే హించి మీ కపకార మొనర్చితి. తల్పలానుభవమునకై యచిరకాలంబున నిటఁజేర్చఁబడితి. ధర్మాత్ముడవగు నీకెగ్గులంగూర్చ దీర్ఘపరిశ్రమ యొనర్చి నిర్వహించితివని మూడునాళ్లు ముఁగిసితిని. పరులను నిష్కారణముగ వనటల పాల్పడఁజేసిన పాపము నిత్తువోవునే?

బుద్ధి—అయ్యో! సందేహమేల? ఈలేడు దమనుడే. ఒదమనా! ఏమి యియ్యాగడము! రాజ్యలక్ష్మీ సుదర్శన భూజానిని దృఢించు సమయమేర్పడెనా! మంత్రిలేనిరాజ్యమా! నిక్కువముగ సుదర్శన భూధపుడు కామాంధకారమున మునిగి మైమఱచె. ఆలోచన లడుగంటె; ఆశ్రమధికమయ్యె. మంత్రివర్యా! తమ కిట్టి స్థితియేలఁ బ్రాప్తింఁచె?

దమ—పాపాధముడనగు నేను లెమకు ముప్పుగూర్చుటయో, దనివిఁ జెందక యునురులు దక్కించుకొన విహించులఁజేసిన మదన చిత్ర రేఖలం బ్రభువును సాప్రీతాత్ములఁజేయఁ బట్టి తేగఁడంగితి. వెడకి వేసరి తుదకొక వనమధ్యంబున వారింగాంచితి. దాన హర్షపులకిత శరీరుండనై వేదండమునక్కినట్లు కరతాళము నొనర్చి తమపురు మఱచి చిత్రరేఖను గొప్పొయి విభుని మండిరమునఁజేర్చితి. చిత్ర మాళగవానుని కెరుక. చిత్రరేఖయని మండిమునఁ జేర్చఁబడిన స్త్రీ విభుమ్రొలఁబురుషుండయ్యె. ఇది నామోసమని ప్రభువు సాగ్రహుడై, పిలిపించి విషయంబులనేని విచారించకయే, యిట నున్న నన్నింటి మండియే పురమంతయు నడపించుచు గారాగ్రహ ప్రవేశమొనర్ప భటులఁబంపె. సత్పురుషున కపకారమొనర్చిన

పాతకియని పోతులెల్లరు నాస్థితికి పరమ హర్షులును నూచించిరి.
దయాభుండవగు నీ మౌక్త్యుండవే హాసించకున్నావు.

తమయెడ నుర్విజనులకుఁ గల ప్రబలభక్తిశ్రద్ధలచేఁ దమ
శత్రువునగు నాకుఁ జేకూసని యిప్పటిస్థితికి మిగులతప్ప 'నన్నయో
పాప'మనిన చా రేయియ లేదు. నీ హాతశత్రుండవు. అలనాటి
యజాత శత్రువకుఁ గృష్ణభగవాను నట్లు నీకు యోధుడగు
తురుష్కు సహవాదకు డు వ్యవహరించుచున్నాఁడు. మూల
వివాట్టువగు సిన్హాపి లోకుల చూడ్కుల నాకర్జించి సంఘీ
భావములఁ గుదిర్చి బొటనవ్రేలికింద నణచి యుంచుకొనెను. ఇట్టి
హయకుని గని విని యెఱుంగము. సైతాననుకొనిన యాతఁడు
సహస్రాక్షుడై వెలసెడి. రెండు దినములలో నీకు మోక్షము
సంప్రాప్త మగును. నా దోషమే న నిర్జింహ జేసి హరించు.
భటులు—అయ్యా! నడువుడు. మా యధికారి ఆలస్యంబునకై
ప్రశ్నించును.

(దవానుండు భటులు వెడలి పోవుదురు.)

(తెరవాలును.)

—* పంచమాంకము *—

ద్వితీయరంగము.

(నవాబుగారి దేవిడి.)

(బురుజుపై నవాబుగారును, రామశర్మయు నిలిచియుండురు.)

రామశర్మ—సాహెబ్! మహారాజా! తంజావూరుండంబులుగ మూలగుచున్న
జనసమూహముగాంచితిరే. సంగ్రదంబుపోల్కి బాంగి పొరిలి వచ్చు
చున్నారు. కారణము గడచినరాత్రి తమ్మును బానిసించిరిని దిశలెల్ల
మాటుమోసెనట. యథార్థమెఱుంగ వచ్చుచున్నారు.

సవాబు—అరే! శర్మారా! అల్లా! ఎంతాజరం! ఎంతాజరం వచ్చాయి!
బుద్ధిసాగర్కి మేం మిలాఖత్ కావటంలో మేరానాం పైకివచ్చాం.
ఆయన మహతం వంచెచ్చాలా.

రామ—తురష్కచంద్రమా! తమ రెలుగెత్తి పల్కినగాని వారు శాంతి
వహించి గృహాన్ముఖులుగారు.

సవాబు—ఏ! భాయిలోగ్, అందర్నీ మీకీ సలాంచేసాం. బుద్ధిసాగర్కి
మాకీజోస్తీ యంతవాడ్సీహై, ఆయనగార్ ఖైదికి యెల్లాటంతో మేం
ఉమార్ తిన్నాం. రాజు అన్నా శం జర్గిపించాని అల్లాలోపించార్.
మాకీ మాటలన్నాం. మాకీ అంతా నైచెప్పటం ఆధారంపుచ్చాకోసి
పనిమే దగాం. జయపొందాం అన్నమా లే. నాకీ పల్కుల్లారన్నతో
యింతజనం షోస్కరావటం జయగాదూయే? వాయిదా
చెప్పాం, బుద్ధిసాగరు ఎల్లాచెప్పాలో రాజుమన్నివకం, నైతో
రాజుగార్ ఒక్కటి, మనంసాబ్బిఒక్కటి. ఆయనకీ మూ కోస్సీమాడం.
రాచెప్పం. పోచెప్పం. ఉడూచెప్పం. శరిచారక్ కోస్సీయెల్లర్.
హయ్యగార్ హె డి పోవాలా. నల్లీ రాజు మాకీపట్టాచెప్పాలో
పట్టేవాలా కోస్సీనై హైకమత్యం హంతావాచ్చగా ఎక్కి పో
యార్. మనుసుల్మే, మాకీకులాసామే యున్నామే. దయా
యించి మీరు హిల్లాకుఎల్లుండి. దైవంరక్షణభీచేసాతో ఎంతమాత్రం
ఛర్ నై. మనదిల్ శకారం పనీ జర్గిపించాలని ఛైవలీ పారాధనా
చేపించటం అవవరం. సలాం; సలాం.

(బురుజుపైనుండి సవాబును రామశర్మయు దిగిపోదురు.)

(రామశర్మ వీరవర్మలు ప్రవేశింతురు)

వీర—శర్మా! ఈశశిభూషణుడెవడోయి?

రామ—కలింగాధీశుని బంధువంట. చిత్రరేఖకై సవాబునకు దోడ్పడు
చున్నాడు.

వీర—చిత్రరేఖ దమనునెంత మోసగించెనోయి!

రామ—అల్లా సమ్మకముదవ మాటాడకున్న నీతండు బొందకుడు
పెట్టు! పడకున్న ఈశశిభూషణునందాంచి లో దప్పించుకొనుపెట్టు?

మన్నుదిన్న పాపాలాగున నున్న నీ సవాబింతటి రాశ్య తంత్రజ్ఞుడని
సాటుటకే యీ నూతన వికల్పము ప్రాప్తిచే గాబోలు. అతి
తేజిన వానికన్న వేయిరెట్లు మిన్నగి సామర్థ్యమును బ్రకటించుచు
న్నాడు. ఇన్నాల్పీతఁడిట్టివాడని లోకమున కపరిచితుఁడు గదా?
ఏపుట్టలో నే పామున్నదో కనుగొనుట దుర్లభమనుట యిందు
కొఱకే.

వీరి—శశిభూషణుడు నేర్పరియే. నమముని సవలీల. ఖైదానఁ ద్రో
యించె. “సవరత్నములన్నియు నొక్క చోటను సత్తగుల్లలోక
చోట” నను సామ్యము వినలేదా? దైవ మన గుణముగ నే పాత్తు
గూర్చుచుండు.

రామ—రాత్రి ఇంకొక రహస్యము జరిగె.

వీర—అదెయ్యది?

రామ—మదన చిత్రరేఖలు నవాబు గృహమునం శీరిరి.

వీర—బలే బలే. సుఖోపవార్త. ఎట్లొనఁగూడెకోయి?

రామ—నవాబుగారి యాజ్ఞలఁ దీర్చ మన మేగుదము రమ్మ.

[రామశర్మ వీరవర్మ లేగుదురు]

[తెరి చాలును]

—* పంచమాంకము *

తృతీయరంగము.

కాగారము:—[బుద్ధిసాగరుడు దైవధ్యానతత్పరుండయి కనులు
మూసికొని సమాధియందుండును] [స్థిమిత చిత్తమున నేనట్లేదియో
యోజించుచు మదర్శకుడు ప్రవేశించును.]

మద—[బుద్ధిసాగరుని వైపుంజూచి] ఔరా! ఈతని సామర్థ్యము
బాహ్యప్రపంచమున నవీచునట్లు మెలంగుచు నఖండ ధురంధర
త్వంబున రాజ్యపాలన మనన్యసామాన్యంబుగ నిర్వర్తించి యన
శ్వరకీర్తిం గడించె. ప్రపంచమునకు దూకుడై, విషమస్థితికై

చింతింపక ప్రాచీనునట్లా ధ్యాత్విక శక్తి నలవరించుకొని భక్తియుక్తుఁ
డయి నిశ్చలసమాధిని భగవదారాధనయందు నానంద మొంద
చున్నాడు. శ్రేష్ఠతమనున నూత్నుబుద్ధిని నిందితేతుఁ డనుగ్రహిం
చిన బరివరివిధంబులఁ బ్రవడి ట్లుపాదరసమువోలెఁ బ్రాకించుకొన
నగు. 'జట్టున్నయమ్మో! కొప్పైసంబెట్టంగలదు.' నేను దుర్మార్గుఁ
డనై యెగ్గినట్లైనను నా యెడ నీతఁ డెప్పటికిని కరుణామయఁడే
గాని కోపాద్రిక్తుఁడు కాదు. నిరంతర ధ్యాన పరతఁ బరంధాముని
తైంకర్య ప్రాప్తిని సర్వమును మఱచి విరక్తిగాంచియేమనునో?
ఐద నిట్లానర్చెదఁ సేవకా! సేవకా!

సేవకుఁడు—చిత్తము. అజ్ఞల శిరిసావహింప సంసిద్ధుఁడగు నున్నాఁ
డను.

సుద—కారాగృహాధికారిని బిలుపుము.

సేవ—చిత్తము.

[కారాగృహాధికారి ప్రవేశించును.]

కారా—వ్రథుసత్తమా! సమస్కరములు.

సుద—బుద్ధిసాగరుఁడున్న గది కవాటమును పారితవస్సమాధికి నిర్వి
ఘ్నంబుగఁ గడు మెలఁకువతోఁ దాళము తీసి తెఱవవలయును.

కారా—చిత్తము.

(నేర్పునో అట్లానర్చుచు.)

సుద—నీవిక వెళ్లుము. మరలఁ బిలిపించెదను.

సుద—(బుద్ధిసాగరమూర్తిం గాంచి) అయ్యో! నే నొక నిండా
పాత్రుండనైతిని! ఏమి నా పితృసమాను దుష్ఫిత్రి!

తే॥ గీ॥ విలసిత సుభోగి కకట చిం • పిరిదిచాప

మోటు గొంగళి ముతయు • మూకుడులును

గూచ్చితిని నా వివేకమ్ము • గూలిపోవఁ

ప్రభాకృతుల కది భారమై • వనటఁబెంచుఁ

గాని ముత్రి కట్లానెను • జ్ఞానగాఁడే॥

తే॥ గీ॥ మంత్రిగానుండి శ్రీశు నా ధ ము బుడలఁప
క్షణముతీరక వర్తించి ధ సావనాశ
మబ్బెనంచని మురియు చా ధ స్తోదవార్ధి
నవశశియనంగ స్నేరాన ధ నమున వెలుగు॥

తే॥ గీ॥ వెలగల దుకూలముల వేయు ధ విత్తవౌతు
డుగిలేకయె చెడ్డి దా ధ ల్పం గలింగి
మాటురూపమ్ము బూనె నా ధ మహిమ మిదియుఁ
బాయునే వన్నె? నుణి మసి ధ పాతనున్న॥

నా ప్రార్థన నీతఁ డంగీకరించునో లేదోకదా. నా తప్పిదంబుల నున్నించునట్లు దైవమా! యీతనికి బుద్ధిబుట్టింపుము. దూరా లోచన యొనర్చక మిడిసిపడితి. తల బొప్పెలు కట్టినది. ఈ ప్రయ త్నంబునఁగూడ వంచింపకుము. దైవమా! శ్రీశా! నీ పదములే నమ్మి ప్రస్తుతించెద. భంగపాటొదవించితేని ప్రాణములపై యాశ లేను. బుద్ధిసాగరుని సాయముంగూర్చి శుభంబు లందఁజేయుము.

తే॥ గీ॥ తడిసి గుడిసెకట్టు నొరంగుఁ ధ చాఁక నంగ్రు;
తాకివచ్చుట నన్నుంచు ధ దాఁక వేటు
శరణమునులేక శ్రీ బుద్ధి ధ సాగరాఖ్య!
పాద పద్మాలంబడితి నీ ధ నాదుకొనుము.

ప్రసన్నుడవగుచాఁక లేవఁబోను. (సుదర్శనుఁడు సాష్టాంగపడును) బుద్ధి—(ఇంచుక తడవునకుఁ గనులుతెరిచి) ఆ ఏమిది! నా మందిర ద్వారము తెరిచియున్నది. (పదములకడనున్న నారింగాంచి యదరి పడిలేచి బాగ్రత్తగ నంగిమోచి చేతందట్టుచు) నాయాన సుదర్శన భూపా! మొక్కు లందం దగువాడవు పాదాక్రాతుండవగుటయా! లేలెమ్ము. (సుదర్శనుఁడు లేచి నలుచును) రాజా! ఇదేటి విపరీత కృత్యము! ఇట్లేల యొనర్చితిరి?

సుదర్శనుఁడు—మంత్రివరా! ఏమి చెప్పమందువు? మతిపోయినది. అసం భ్యాకంబులగు నాయాసంబులు నన్నా రాటపెట్టెడి. నన్నుమించిన

యోచనలో మునిగిపోయి దరిగానక తల్లడిల్లుచు నీవే తరణో
పాయంబని నీపాలంబడితి.

ఉ॥ దానుని తప్పులన్నియును • దండముతో సరియన్నయట్లు నా
వేశముపూని నాదగు వి • వేక విహీనదశకా సహించి, సం
దేశము నాలకించి, చను • దేరగదయ్య; క్షణావకాశమా
నాశనపేతు వా జరుల • నామకుడే! నృపుడే! తరాజునే!

ఉ॥ నాయపచారమొచక చ • నందగు మీపదవిక గ్రహింప, ని
న్బాయుట, శిక్షయించుటయు • బాలితులెల్లరు నెత్తుదొచి ర
న్యాయమటంచు, నార్తజన • నాదమువిన్న నృపాళికూడ నా
కూయ సమంజసంబనిరి • కోరికఁదీసునఁ జెంతజేరితిన్॥

బుద్ధి—రాజా! తమరు నన్నింతగఁ బ్రాధేయ పడుటే? తమ
యాజ్ఞల కే బద్ధుడ గానా?

సుద—పితృసమానా! నా మనవిని విరుఁడు. అజ్ఞానినై చపల
చిత్తంబున నేనొనర్చిన లోపఁబులన్నిటి మఱచి పూర్వపు బుద్ధి
సాగురులై రాజ్యపాలనమును మీ కరమున వహింపుడు. నా భార
మును దించి మీదావహుఁ జేయుఁడు. మా తండ్రి తమచేతుల
నన్నిడిపోయిన మాట మఱువకుఁడు.

బుద్ధి—నాయనా! మీపూర్వులయెడ నాకుం గలభక్తివిశ్వాసం
బులును నీయందలి కుమారవాత్సల్యంబును నీచర్యలెట్టివైనను
నన్నాగ్రహణపేతుంజేయవు. మనకిరువురికి భావభేదములు లేవు.
కాని రాజనీతి బరికింపవలయు. ప్రజాభిప్రాయంబునకు వెఱచి
సన్వరలినట్లుండరాదు. అట్లైన మనకారవభంగమును, ప్రజాశక్తికి
నాధిక్యమును గూర్చిన వారిమగుదుము. అది స్వయంకృతాపరాధ
మగు. అంతరంగికాభిప్రాయ మెట్లుండినను నటనఁజూపవలెను.

సుద—తమచి త్తమువచ్చినరీతి నాచరింపుడు. పూర్ణాధికారము నిచ్చు
చున్నాను

బుద్ధి—దమను నిచటికిఁ బిలిపింపుడు. నవాబునకు, బుద్ధిసాగరుని విషయమై పునర్విచారణ జరుపబడునుగాన విచ్చేయుఁడని కబురంపును.
సుద—సేవకా! కారాగృహాధికారి వద్దనుండి కాగితమును గలచును సీరాబుద్దియుం దెము.

సేవ—చిత్తము మహాప్రభూ!

సుద—(సేవకు డందిచ్చిన వానింగొని వ్రాసి) సేవకా! నీ విద్వానిగొని తీవ్రజవంబున నవాబుగారి దేవిడికేగి వారి కీయత్తగ మందఁజేసి రమ్మ.

సేవకుడు—(అందుకొని) మహాప్రసాదమట్లే యొనర్చెదను.

బుద్ధి—(తలవంచుకొనియుండును.)

సుద—(స్వగతము) మత్కృతాపరాధ మీతనితో ముచ్చటించుటకు మనసొప్పుకున్నది. ఆహా! ఏమి యీతని శాంతగుణము! అనిమిత్త కారణంబున నలజడింగూర్చిన నన్నెక్క పరుషాత్తు నేని నాఁడఁడు. బోను; సత్పురుషుల లక్షణములిట్లులే యుండును. ఎదిరికి గుణపాఠంబుల నిట్లే నేర్పుదురు. ఈతని ప్రేమపుంజాడ్కులును నిష్కల్మష హృదయంబును నాకతినమనమునఁ బశ్చాత్తాపంబు సంకురింపఁజేసి నాలోపంబుల దీపించుచు మూర్ఖంబు నెత్త నీకున్నది.

బుద్ధి—రాజా! నీచే మొక్కునగి పాపకూపంబునం బడితి. ప్రమత్తా వస్థయందు బ్రమాదము సంఘటించె.

సుద—(స్వగతము) చచ్చినపామును జంపువిధమిద్దయే. (బహిరంగముగా) మహాత్మా! నామొక్కు సహిత మఘకారణమయ్యెగా? నేనెంతటి కట్టడినైతిని! అనంతంబులగు నారోషపుంజంబుల పరిహారంబులగుడు “నిండమునింగినవానికిఁ జలియేమి” అన్నట్లంచులకై నాకేచింతయులేదుగాని నాయనర్హతకుఁ జింతించుచుంటి.

బుద్ధి—రాజా! మీరుప్రభువులు; నేను సేవకుఁడను. ఆయుద్దేశమన నే నట్లంటి. వివరీతార్థములకు స్థాన మొసంగకుడు.

సేవకుడు—(తెఱిగి) స్వామీ! నవాబుగారును శశిభూషణుడు గారును దర్శన మపేక్షించుచున్నారు.

సుద— నేన కా! వారినిలోకి జేర్చుచు గారాగృహాధికారితోఁ దమనుని
గూడ నాసమక్షమునకుఁ జేర్చుమనుము.

(ఒక పార్శ్వమానుండి నవాబును శశిభూషణుడును వేటాక పార్శ్వము
నుండి సంతలలతో దమనుండును బ్రవేశింతురు)

నవాబు సాహెబ్జీ! శశిభూషణార్యా! అర్హాసముల నాసీనులుగఁడు.
శశిభూషణార్యా! తమరెపుడు దయచేసితిరి?

శశి—రాజా! కార్యాంతరముచే నేనించే యున్నాఁడను.

సుద—దమనాఖ్యా! బుద్ధసాగరుకడఁ జేరింబొందఁ.

నవా—[బుద్ధసాగరుంజూపును] మహాత్మాజీబోరామే మాకీయర్హాస
న్నంమే. [అని నేలం గూర్చుండును.] శశిభూషణుఁ డెట్ల యొన
గ్గును. దమనుండు బుద్ధసాగరుఁడేరం బోవును]

సుద—సాహెబ్ మన్నీఁడా! బుద్ధసాగరుఁడు గొప్పవాఁడు. మాకుటూ
బమువారికి మేల నపారంబుగ నెనర్చినవాఁడు. ఇందేదియును నేను
గాదనను. అసహనంబునఁ జెట్లుకొట్టి వైనవేసికొనెను. వాతై కన్య
నన్వేషింపఁ దనకునై తాను మూందంజనైచి నుమాపందెచ్చి కుమా
రునికిం గూర్చెను. ఇది యీతనిదోషము.

సాహె—అజీ! సర్కార్! బుద్ధిమాగర్ కారణం అన్నమాట జూటా.
అజీ! దమకథాయి! అబ్సచీచ్ బోలో. మూకీ చెప్పాలా. నీకీ
చెప్తుందిబోలో.

దమ—రాజకేళిరా! బుద్ధసాగరుఁడు కన్య గే నేగఁని మదనుని రేపె
ట్టిన దుర్మతినినేనే. అంతలంబోక బుద్ధసాగరునకు శృంగభంగ
మును గూర్చ నాయపడుమని నీచుండనై యీ మానసియుండగు
మహమ్మదీయప్రభువు నే లజ్జవీడి వేడితిని. చిత్రరేఖ పురుషుఁడుగ
నెట్లుమాత్రానో ఆవిషయము నా కగమ్యముగ నున్నది. ఈసంద
ర్భమున నే నేకుట్ర నెర్పలేదు. చిత్రరేఖ నాతో నేల బుద్ధసాగ
రునిఁ గూర్చియు మదనునిఁ గూర్చియు వెగలుగ మాటాడెనో
యూహింపఁ జాలకున్నాను. ఈశశిభూషణ మహాశయుండు నిజము
దాదక నిశ్చితాశ్రయ వివరించిన మేలొనగూర్చినవాఁడగు.

శశిభూ—స్వపాల వతంసమా ! నావారినిం గాపాడను ముద్దుధుల
 మాయలు ప్రబలకుండుటకును, కొంత చొరవఁ గలిగించుకొని
 నేనును గొన్ని యన్యతము లాడవలసివచ్చె. అందులకు మన్నిం
 పుండు. నేను బురుషుడను గాను. చిత్రరేఖ చెల్లెలను శశిరేఖ
 యను నామముదాన. మదన చిత్రరేఖలు కాననంబులకుఁ జేర్పం
 బడినట్లీ ముసలమాను నవాబుగారి మూలమున వింటి. చాలదిన
 ములను డియు నేను పురుష వేషముననే తిరుగుచున్నాను. నవాబు
 గారి మూలమున నే చేయఁగల సాహాయ్యమెఁగి పురుష వేషమున
 నీ దమనుని వెన్నాడి, మదన చిత్రరేఖలంగని, వారికి, దమనుఁడు
 వారిం బందీకృతుఁ లొనర్చి గొంపోవ నుండు బ్రవేశించిన వృత్తాం
 తము విశదపఱచి, వారల సాగనగపి నేనే చిత్రరేఖనై తిరుగాడు
 చుంటి. దమనుఁడు నన్నే చిత్రరేఖయనకొని ప్రశ్నించె. అతఁడు
 నమ్మునట్లన్నియుఁ బలికే నమ్మించితి. పల్లకిఁ జూపి ప్రవేశింపునుని
 పాప మాతఁడు బోయలఁచి రానేగె. నే నీలో నా పురుష వేష
 మున నందుఁ జేరితి. పై విషయము శ్రీవారికి విశదము. కార్యా
 ద్ధినై నే నాడిన మృషలకు నటించిన శర్యలకు ప్రభువు లాగ్రహ
 పడకుండురు గాత.

దమ—రాజా! ఏదెట్లున్నను ఆరంభమునందు నన్య దకృత్యంబు
 లనంతంబులు. బుద్ధిసాగుచున్నపై యాలోపింపఁబడిన నేరంబులకు
 మూలము నేననఁజెల్లు. అతఁడు నిర్దోషి.

బుద్ధి—దమనార్యా! అదేటిమాట? నరేఖ నబలయుతు న్మౌనర్పంగ
 శపథమూని సిగ్గింపఁ గల్గితినే?

నవాబు—ఈనొగార్ మదనకీ యిస్కూ చెప్పటం అసల్ మూలం
 నైతో మదన చిత్రకీ సూడటం నైసా. ఆజీ! షర్కార్! మాకీ
 మాట పశాను చెప్పార్ లేదూ.

సుద—నవాబా! నీనుడులు యథార్థములు.

సుద—నుంతులారా!

తే॥ గీ॥ కలుగు నధికారబలమునఁ ♦ గనులమూసి
గాసి మిముఁదెట్టఁ బరమాత్మ ♦ కనులుఁదెఱువ
నొత్తిసిఁదెచ్చెఁ బ్రజల ♦ నోరెత్తనిచ్చి
జనులచే నీతులంకు న ♦ జ్ఞానివైతి
చెఱయె మెఱుఁ గవమాన దు ♦ స్థితులకన్న॥

తే॥ గీ॥ మువ్వురియంకున లోపము ♦ ల్దవిలియుంటఁ
జేకురంజేసెఁ దలవంపు ♦ శేషశాయి
యోగ్రహాస్మత్తతఁ బడినే ♦ నాచరించి
పట్టి కృత్యముల్బ్రవఁగా ♦ నొను మీకు॥

సే॥ గీ॥ దమన! యిచ్చితి మరలఁ బ్ర ♦ ధానపదవి
నెఱిగి భవదీయఁ పము ♦ లెక్కువనుచు
నెచ్చుకొనుచుంట వదలఁగ ♦ నిచ్చలేక
ముందు జాగ్రత్తవహించి ♦ యుందుగాక॥

మీరిగుఱురును జెఱనుండి విముక్తులైతిరి. తేపు తమరాస్థానమున
మంత్రిస్థానము నలంకరింపఁదగు. సేవకా! కారాగృహాధికారిం
బిల్లుము.

సేవకుడు—చిత్తము.

బుద్ధి—అహ ఏమి నీ పశ్చాత్తాపము!

ఉ॥ నీ సములేరి పృథ్విధరి ♦ జీవతి సద్గుణ రాజచంద్రమా?
చేసినలోపము ల్దలఁపు ♦ చేకురుట కఱవద్ది యబ్బిన
వాసిదొలంగు, గౌరవపు ♦ భంగముకూర్పుఁ బ్రతిష్ఠతగ్గునే
జేసిన మూర్ఖులందుఁ బ్రభు ♦ చిత్తము తత్తరమందుచుండుగా॥

[కారాగృహాధికారి ప్రవేశించును]

సుద—ఓయీ! వీరి నీతుణముననే విడిపించి వారిగృహంబులకు శకటా
యాధులంజేసి పంపుము. నీవు వెళ్ళుము.

కారా—చిత్తము.

నవాబు—అజీ! రాజాసర్కార్! మేరా ఆత్మ ఆనందహాగయా,

బుద్ధి—రాజా! దమనుని యాత్మంజొచ్చి దైవముప్రేరేపించి దమకుడ కటి గడింజేర్చిన శశిభూషణు డను వ్యవహార నామము వహించిన యీపూర్ణశశి నేని హసించు ముఖారవిందమున నొప్పు శశిరేఖను దమరువాణిగ్రహణ మొనర్చుట యుత్తమమని ఖోచెడి. శశి భూషణా! నిన్నిక నేను శశిరేఖాయని యనియెదను.

శశిభూ—(తలవంచుకొని మారాడక పురుషుల దుస్తులన్ని విడిచి స్త్రీరూపమునఁ బ్రత్యక్షము గాఁ బ్రయత్నించుచుండు)

బుద్ధి—నాకోడలి చెల్లెలివగుటచే న్వతంత్రత వహించి మారాజును నీవు వరియింప వలచెదవా యని ప్రశ్నింతునా?

నవాబు—బుద్ధిసాగర్ భయ్యూ! దుస్రాభావ్ నైనా సైయన్నమాట కావా.

నుడ—(నవ్వుచు) మంత్రిసత్తమా! కడుంగడుజాణవోలె నిదర్శనపూర్వ కంబుగఁ జర్యలగుపడుచుండ నీయమాయకుడేరీతి వరింప నర్హుడు.

శశి—మామగారి యాజ్ఞలకు నేనుబద్ధురాలను. నిశ్చే.....నరేశుని పలుకుల కాదినే విజ్ఞప్తి నర్పించు కొంటిని.

బుద్ధి—దైవదత్తంబగు కన్యకామణియే రాణి యగుగాఁత.

[సేవకుడు ప్రవేశించును]

సేవకు—స్వాములారా! ఇవిగో! తమకు వస్త్రములు. [శృంగులఁదీయును]
[బుద్ధిసాగరదమనులు వస్త్రధారులై ముందునకు వత్తురు]

బుద్ధి—[రాజకరమును శశిరేఖకరమును చేర్చిపట్టి]
తే॥ గీ॥ ఒండొరులయెడఁ దీరని ♦ మెండుప్రేమ
గలిగిన కలిమికినిఁ దోడు ♦ కడుపుఫలము
సంతతానందమును ధర్మ ♦ సత్యనిగతి
ఏడుగడయందు న తిథుల ♦ యెడలభక్తి
దంపతులకిడుతఁ బురాణ ♦ దంపతులును॥

తే॥ గీ॥ రాణినింగూడు భాగ్యమీ ♦ రాజవరున
కీముహూర్తమందున విధి ♦ యేరుపటుప

మనుజులున్నము లేపాటి ♦ యనువుపడును
దైవసంకల్పమునుగూడ ♦ దారసిలక!

[నవాబును కొగలించుకొని]

తే॥ గీ॥ బాల్యమైతి నెంచి చెఱను ♦ వదలఁజేయ
జాతిభేదము లెంచుట ♦ నీతి కాద

టంచు బోధించి జనులలో ♦ నైకమత్య
మమరిచి విఘటఁగఱపుటే ♦ మహిమఁదెలుపు!

శశిరేఖ—నాయిప్పటి యుచ్చస్థితికి నిలువెడలఁ దరిమిన సవతితల్లియు
తగువాత బుద్ధిసాగర బుద్ధేంద్రనిమూలమున దుష్టులబారినుండి
తప్పింపఁబడి యిలుజేర్పఁబడిన మదీయసోదరియు, పిమ్మట సోదరికై
యిందుఁజేరి నెమకునెడ దర్శనప్రాప్తిమొసఁగి శౌరవించి కర్తవ్యముం
దెలిపి సాయమొనర్చిన నవాబును, లేదనంతరము శ్రీవారిందర్శింపఁ
గౌరవఁడైన దమనాఖ్యుండును, దుదకుఁ బ్రాణనాయకుం
గూర్చిన బుద్ధిసాగరాఖ్యుం బరఁగు మామగారును ముఖ్యులు. మఱ
చితిని; మా బావగారు పై ముఖ్యులలో నగ్రస్థాన ముంకరింపఁదగిన
వారు. వారు మాటత్రరేఖం గ్రహింపకున్న నింతింతల కవకాశము
ఁబండియుండవు.

సుద—మంత్రులాగా! సాసెబ్ వారు! కోలాహలమెది?

సేవకు—[చెరలో] రాజేంద్ర! జనులు తండ్రిపతండ్రింబులుగ
మూఁగి వచ్చుచున్నారు. రామశర్మగారును, తల్లియు, నిల్లాలును
దోడరా మదనాఖ్యుండును ద్వారముకడ విచ్చేసి యిటఁజేరం
గాక్షించుచున్నారు.

(పై వారు ప్రవేశింతురు)

బుద్ధిసాగరుని నిల్లాలును, మదనుండును, చిత్రరేఖయు, బుద్ధి
సాగరునికి సాష్టాంగ నమస్కార మొచ్చి లేచి నిలచియుండురు)

బుద్ధి—రామశర్మా! నమస్కారములు. మీకు నాయెడఁగల యను
రాగము వెల్లడించి ధన్యుమొనర్చితిరి. కుమారా! ఏల తల వంచి
యున్నావు? సీమూలమున నిట్లయ్యెనని వగవకు, అంతయును

కాలగతి. చిత్రరేఖ! చెల్లెలు చేర గాలేదని చుటచుటఁ జూడకు.
రాజు కరమంది రాణియయ్యె.

సుద—మంత్రినుతా! మదనా! బాల్య మిత్రత్వమును బాటింపక నే
నెగ్గుఁ గూర్చితి. మన్నింపుము.

సుద—అయ్యో! అట్లు కాదు. అగ్రతాంబూలమునకు నే నర్పిండ్దను.

ననాబు—ఫిర్ సాబ్బీ బాతాం కైకుజీ. ఏకేకద్దీ ముషసుల్ మేహెంత
హెంత బుద్దుల్ ఉన్నాయి చూపించార్ అల్లావార్. అందర్
చల్లాగా ఉన్నాయి. ఈల్లాకి జనం నూట్టానికీ భార్ అయినా.

సుద—నవాబా! నీ వచనంబులు యధార్థములు. ఆలసించు టొప్పదు.
పెక్కుర కాశాభంగము గలిగించుచున్నారము. రామశర్మా!
భరతవాక్యమనుడు.

రామ—.

తే॥ గీ॥ కొఱత లేకుండ జనులకుఁ † గోరికలును

కార్యదీక్షయు సత్పథి † కామితమును

బ్రజలభావమృగకుఁ దగు † పాలనమును

శ్రీపతి యనుగ్రహించి † రక్షించుఁగాతి॥

అందఱు—తథాస్తు. తథాస్తు.

(అందఱు వెడలిపోవుదురు.)

[తేరి వాలును.]

సమాప్తము.

వేంకటేశ్వర గ్రంథ మాల :

పల్లె వేంకట సుబ్బారాయ కృత గ్రంథములు.

1 సువర్ణము (నవల)	(Approved)	రు	0-12-0
2 గంగాబాయి (చరిత్రాత్మకమగు నవల)	డి.ఎం.	,,	0-12-0
3 శ్రీభారతము (నవలము)	డి.ఎం.	,,	0-12-0
4 దుర్యోధన పరాభవము (నాటకము)		,,	0-10-0
(Approved for Libraries)			
5 శ్రీభవనము (నవల)		అచ్చెలమన్నది.	
6 హనుమద్విజయము (నవలము)		డి.ఎం.	

మయిలవరపు వేంకటరామయ్య కృత గ్రంథములు.

1 పౌరుషలీల (పద్యకావ్యము)	రు	0-6-0
2 భజనోపదేశ స్తోత్రములు, వీక్షణియగు తేటగీత పద్యములు.	,,	0-1-0
(3) Practical Geometry in Telugu Part I	,,	0-8-0
(Approved)		

ఇతర గ్రంథములు.

1 కళాపూర్ణోదయము (మంచి అచ్చు)	రు	1-0-0
2 లలనాశతకము (వింజమూరి సుబ్బారాయ కృతము)	,,	0-2-0
3 అవ్వయ్యా మవ్వపుసేతులు	,,	0-1-6
4 పరిచిత	,,	0-3-0
5 యుద్ధిష్ఠిరచక్రవర్తి (నవలము) (Approved)		
(శ్రీమతి దేశిరాజు లక్ష్మీనరసమాంబా విరచితము)	,,	0-6-0

రోషనార .

కొత్తరపు సుబ్బారాయ విరచితము.

క్రొత్తకూర్పు. అతిమాఖ్యమాలగు నవరణాలు. అత్యద్భుతమాలగు కీర్తనలు. అగ్రాధిదేవమునందలి శ్రవణపట్టణ రాజమునందును బ్రదర్శించు బహు మేళకీర్తనాంశము. పెక్కు పోలికలచే, ఘంకితులచే, నటకులచే గీర్తించబడినది. "These scenes of Roshanara have few parallels and certainly no superiors in the field of Telugu Historical Drama" అని స్వరాజ్యశ్రోత బ్రహ్మసింహునిచే. వలదు 1-4-0. వెమ్మిపైట చక్కలచుప్ప. నలయునాగు గుంటూరు, కొత్తపేటయందున్న గ్రాధికిర్తికు వ్రాయవలయును.

కాశీ విజయము .

వలదు : రు 0-10-0

విదానముల కొత్తనాటకము - చరిత్రాత్మకము
సుసర్ల రామమూర్తి విరచితము.

Apply to:—

P. V. RAMANAIYA & Son,
Opticians, Booksellers, Publishers, etc.,
GUNTUR.

